a. kadir

mutlu olmak varken

MUTLU OLMAK VARKEN

Hilâl Matbaacılık Kollektif Şirketi'nde dizilmiş
Numune Mücellithanesinde ciltlenmiştir.

A. KADİR

MUTLU OLMAK VARKEN

İKİNCİ BASKI
Kasım 1976

Kapak: SAİD MADEN

UZUNCA BİR ÖNSÖZ, BELKİ GEREKLİ, BELKİ GEREKSİZ.

Bu kitapta, daha önce yayımlanmış olan üç kitabımdaki (Tebliğ, Hoş Geldin Halil İbrahim, Dört Pencere'deki) şiirlerle, şimdiye kadar hiç bir yerde yayımlanmamış kırk beş şiir var. Yani hepsi yüz on üç şiir.

Benim ilk gözağrım, ilk şiir kitabım «Tebliğ»dir. Onun yüzünden başıma gelmedik kalmadı. Ama çok severim onu, belki bu yüzden çok severim. Bana hem çok çektirdi, hem çok şeyler öğretti diye. Bana çok çektirdi, demem, biraz tuhaf kaçtı galiba. Çektiren o değildi bana aslında, bunda ne suçu vardı o zavallıcığın?

Toplatıldı bu kitap. Kitap dediysem, gözünüzde büyütüp bir şey sanmayın. 48 sayfalık küçük boy bir şey. Topu topu 18 şiir vardı içinde. Çıktıktan az sonra toplatıldı, 1943 yazında. O zaman İstanbul'da sıkıyönetim ve dünyada savaş vardı. Savaş yıllardır her yanı kasıp kavuruyordu. Hemen hemen bütün Avrupa inim inim inliyordu faşizmin yumruğu altında. O zaman bizim İs-

tanbul'da savaş yoktu ama, açlık ve yoksulluk sarmıştı bütün şehri. İnsanlar kırılıyordu açlıktan. Ekmek vesikayla ve çamur gibiydi. Şeker yoktu, kahvelerde beş on tane kuru üzüm kqrlardı çay bardaklarının yanına, şeker niyetine. Ben o sıra İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okuyordum. Hapsi bitirmiş, er olarak askerliği de bitirmiş, İstanbul'a gelmiş, tek dayanağım ablamı genç yaşında toprağa vermiş, bir başıma, sipsivri kalmıştım. Bir ağabeyim vardı, Anadolu'nun bir köşesinde çoluğuyla çocuğuyla yaşayan. Ama ne olursa olsun, üniversitede okumayı kafama koymuştum. Aç tok, eski meski, kirli mirli demeyecektim, yüksek okulu bitirecektim. (Nah bitirirsin sen, sende bu kafa varken!).

Şimdi Marmara Sineması'nın ve Beyaz Saray'ın filân bulunduğu o sırada bir lokanta vardı, adını unuttum. Ben çokluk Şehzadebaşı'nda ya işkembe çorbası ya da tahin pekmezle doyururdum karnımı, Sirkeci'deyken de köfte ve piyazla ya da gene işkembe çorbasıyle. Arada bir, bir kap sıcak et yemeği ve bir kap pilâv çekerdi canım, o lokantaya girerdim. Ömrümde ben ilk defa orda gördüm on iki on üç yaşında körpecik körpecik kız çocuklarının gizli orospuluk yaptığını. Yaşlı başlı kadınlar ellerinden tutup getirirlerdi onları oraya. Şimdi bunu burda söylemenin sırası mı sanki? (Ne gülüyorsun orda pis pis ulan, ne gülüyorsun? Açlık nedir bilmez misin sen?).

Bir yandan gündüzleri Hukuk Fakültesi'ne devam ederken, bir yandan da geceleri Tan gazetesinde musahhihlik (düzelticilik) yapıyordum. Bak, ne de işini bilir hınzır, tam yerini bulmuş, nasıl da atmış oraya kapağı, der şimdi içinizden biri. Desin varsın. Ama benim orda da anam ağlardı. Her akşam saat 19'da işe başlardım, iki kişi karşılıklı okurduk babam okurduk, bir sa-

at, iki saat, üç saat, beş saat, altı saat, sekiz saat, en son savaş haberleri gelene kadar, saat üçe, dörde kadar, bazan gün ışıyana kadar okurduk. Bitmezdi bir türlü allahın belâsı yazılar (elli yaşıma kadar da bitmedi). Ve düzeltirdik babam düzeltirdik, düzeltirdik babam düzeltirdik. Çarşaf gibi ilânlar yayıldıkça yayılır, büyüdükçe büyür, Marmara denizi gibi olurdu. Oluk oluk yazılar gelirdi, gözümüzün önünde bu yazılar fabrika bacaları gibi, Beyazıt Kulesi gibi uzadıkça uzar, uzadıkça uzardı. Ve biz habire okur, habire düzeltirdik. Hele Almanların o zafer günlerinde ciğerime kan otururdu savaş haberlerini okurken. Kimi kolonlarda da o kadar yanlış çıkardı ki, hemen hemen bütün yazı yeni baştan dizilir gelirdi. Hadi biz de yeni baştan okur, düzeltirdik yazıyı. Sonra bir daha gelirdi aynı yazı, bir daha bakardık düzelttiğimiz satırlara. Havasız, küçük bir odada cıgara dumanlarına boğulurduk. Her zaman başımız ağrır, midemiz bulanırdı. Birlikte çalıştığım arkadaşlar dayanamazlardı. Bu yüzden sık sık değişirlerdi. Çokluk memurlardan olurdu bunlar, çoluk çocuk sahibi orta yaşlı memurlardan. Geçinemezler, bir türlü iki yakalarını bir araya getiremezlerdi. Efendi efendi gelirlerdi gazeteye, çekingendiler, hızla okuyamazlar, benim okuduğumu da izleyemezlerdi. Acırdım onlara, ama ben onlara acıdıkça benim işim ağırlaşırdı (Sen kendine acısana be, şapşal!). Dayanamazdı zavallıcıklar sonunda, nasıl efendi efendi gelmişlerse, öylece efendi efendi giderlerdi. Kırk gece, yüz gece değildi bu, iki yüz gece değildi. Haydi yazın neyse, hava güzeldi, yollar kuruydu, gökyüzü ışıl ışıldı, cıgaranı tüttürür, türkünü çığırır, yürürdün kuru yollarda. Ama kışın? Kışın mahvolurdum. Tramvay, otobüs, dolmuş molmuş yoktu, karlara bata çıka, kalka düşe, tipiyi yiye yiye, kemiklerim sızlaya sızlaya, Sirkeci'den Karagümrük'e yürürdüm. Buz gibi,

kapkara odama kadar. Ossaat vururdum kafayı, ama uyku tutmazdı bu sefer. Kafam uğuldar, keçelenir, uyuşur, çatlardı. Elbet bunlar olacaktı, elbet anam ağlayacaktı, ekmek parasıydı bu, adam dolandıracak değildik ya, buna bir şey dediğim yok benim. Ama bari karıncığım doysaydı. Gazeteden aldığım para, benim bir tek canımı bile geçindiremiyordu. Ara sıra ağabeyim imdadıma yetişirdi de, ancak o zaman soluk alırdım. Yani, demek istediğim, oranın da tadı yoktu (zaten elli yaşıma kadar, çalıştığım hiç bir yerin, hiç bir çekilir yanını görmüş değilim). Ne kimsem vardı, ne de tutunacak bir dalım. İşsiz ve aç kalmaktan korkuyordum. Sonraları da hep bu korku itelemiştir beni öyle pis, ağır işlere. Başka çarem de yoktu ama. Arkamda polis her gittiğim yere damlıyordu. Kim bana, şurda iş var, gel şu işi gör, dediyse, bir saniye bile düşünmeden, hemen o işe dalmak zorundaydım ve alabildiğine sömürülüyordum. Çok az bir parayla ve bile bile.

Bütün bunlar yetişmezmiş gibi, aylık bir sanat dergisinin (Yürüyüş'ün) bir sürü ıvır zıvır işlerine, yani dergiye yazı bulmak, para bulmak, yazıları matbaaya vermek, düzeltme ve sayfa düzenini yapmak, matbaadan almak ve ta Fatih'ten başlayarak Harbiye'ye kadar yürüye yürüye dergiyi dağıtmak işlerine burnumu sokmuştum. Siz benim, burnumu sokmuştum, dediğime bakmayın, yaşadığımı o zaman anlıyordum asıl. Hele serde şairlik de olunca, bir şiir döktürüp yayımladım mı o şiiri o dergide, unuturdum her şeyi, bütün yükler, ağırlıklar kalkardı üstümden. Boş yere demezdi Nâzım, çocuklar, şiir yazmak nefes almaktır, diye. Sahi, Nâzım'ın da bir iki şiirini bastıydık o dergide. Bursa cezaevinden gönderdiği şiirlerdendi bunlar. Bir arkadaş getirirdi bana bu şiirleri. İbrahim Sabri adıyle yayımlar-

dık. Ben almıştım üzerime bu şiirlerin sorumluluğunu, İbrahim benim göbek adım, Sabri babamın adıydı. Uçardım o şiirler yayımlanınca. Tabiî Nâzım'ın haberi yoktu benim bu uçtuğumdan. Ama dergide benim «Bir İnsan» şiiri çıkınca, yakayı ele verdik. Bir gün kahvede otururken, bana Nâzım'ın şiirlerini getiren arkadaş geldi, yanımıza oturur oturmaz: «Yahu, dedi, senin Bir İnsan şiirini pek beğenmiş Nâzım, kim bu A. Kadir, diye soruyor mektubunda.» Der demez, içime güneş doğdu. Ama hiç istifimi bozmadım (Galiba yanında o vardı, hani şu şair, seni hiç çekemeyen. O zavallıyı çatlatmamak için istifini bozmamışındır). Yalnız: «A. Kadir, Ankara Askerî Cezaevi'ndeki Küçük Efendi'dir diye yaz» dedim. Bunu neden anlattım burda? Hay allah, nerden nereye!

Daha çok Küllük'te toplanırdık o sıralar, ya da o sıralardan önce. Şairler, yazarlar, çizerler, dostlar, falanlar filânlar. Çoğumuzun açlıktan barsakları kurumuş, karşımızdaki lokantadan doğru yayılan döner kokularını içimize çeke çeke, çekişir dururduk. Oraya, karşı lokantaya, sık sık kalburüstü yazarlar, sanatçılar gelirdi, Yahya Kemal'ler, Ahmet Hamdi Tanpınar'lar, Arif Dino'lar, Orhan Veli'ler, Abidin Dino'lar, Asaf Halet Çelebi'ler. Aramızdan onları tanıyanlar tanımayanlara gösterirdi. Onlar orda mis gibi döner yerdi, biz beride birbirimizi yerdik. Ahmet Hamdi Tanpınar şeref vermişti bir gün masamıza. Nasıl olmuştu bu? Her halde içimizden onu tanıyan biri buyur etmiş olacaktı. Her halde o da kırmamış onu, gelmişti. Ya da kendini dinletecek birilerini bulduğu için gelmişti, bizi saygıyle ayağa kalkmış görünce. Bacak bacak üstüne atarak ve kürdanla dişlerini karıştıra karıştıra, dünyaya metelik vermeyen bir eda ile, bize şiir üstüne vaaz vermişti. Ne demişti

Ahmet Hamdi Tanpınar o gün? Hiç bir şey kalmamış aklımda. Ben ne düşünmüşümdür acaba o gün? Bakmış bakmışımdır onun yüzüne, şöyle düşünmüşümdür, bilmem doğru, bilmem yanlış: «İnsanı şiirden soğutur bu adam, insanı verem eder!»

Dünyada savaş vardı o zaman. İstanbul'da sıkıyönetim, açlık ve yoksulluk.

*

Ve İstanbul'da o zaman, Alman ordularının zaferini alkışlayan bir sürü çıkarcı, ırkçı, faşist, turancı, yardakçı dergiler çıkardı. Reha Oğuz, Yusuf Ziya Ortaç, Rıza Nur, Adsız, Erkilet, Orhan Seyfi Orhon, Ali İhsan Sâbis, Peyami Safa falan yöneticileri ve yazarlarıydı bu dergilerin. Bu faşist dergilerden bir tanesi «Çınaraltı»ydı. Orhan Seyfi Orhon çıkarırdı o dergiyi. Beni o dergide jurnal etti Orhan Seyfi. «Yürüyüş» dergisinde «Bir İnsan» şiiri yayımlanır yayımlanmaz jurnal etti beni. Nâzım'ın, İbrahim Sabri takma adıyle çıkan bir şiirini de jurnal etti aynı yazıda. Aynı Orhan Seyfi'nin 1935-1936'larda çıkardığı bir dergi vardı, «Aydabir» adında bir dergi. Ben Kuleli Askerî Lisesi'nde ve Ankara Harp Okulu'nda öğrenciyken alırdım o dergiyi. O dergide Sabahattin Ali'nin hikâyelerini ve Nâzım'ın şiirlerini yayımlardı bu Orhan Seyfi. Biz de okurduk Kuleli Askerî Lisesi'nde ve Harp Okulu'nda öğrenciyken Orhan Seyfi'nin çıkardığı o dergiyi ve o dergide yayımlanan Sabahattin'in hikâyelerini ve Nâzım'ın şiirlerini. İşte bu Orhan Seyfi'ydi beni 1943 yılında jurnal eden. Ödevini de bir güzel yaptı, vatanseverliğini gösterdi. Sıkıyönetimi silkeledi, harekete getirdi. Uyandırdı milleti. Çünkü ona göre herkes uykudaydı, bir uyanık o vardı, komünist tehlikesi yaklaşıyordu, kimse farkında değildi

bunun. Bildim bileli, otuz yıldır, bu tehlike hep yaklaşır, ama ne geldiği vardır, ne de uzaklaştığı. Hep yaklaşır, ne hikmetse!

Gittim Beyazıt'taki kitaplıktan çıkardım «Çınaraltı»ları, beni ve İbrahim Sabri'yi jurnal eden o yazıyı aradım. 23 ocak 1943 tarihli 70'inci sayıda buldum. İbret olsun diye, buraya alıyorum o yazıyı. Yazının başlığı «Allah Cümlemize Rahatlık Versin!»

«Ara sıra (Bobstil) denen tarzda şiirler okumak sizi eğlendirir mi? Gelin öyleyse, solcu «Yürüyüş» mecmuasının son sayısındaki şiirleri okuyalım!

— Fakat bunların ne vezni, ne kafiyesi, ne ahengi, ne de anlaşılır manası var! Demeyin. Acele etmeyelim, elbette bir şeyleri olacak ki bunları, üste para verip mecmualar çıkartarak basıyorlar. Bu tarzda şiirleri basan, bu tarzda şiirleri göklere çıkaran mecmua sahiplerinin arasında Avrupa'da tahsil görmüş gençler, üniversitede yer almış doçentler var. Öyleyse, bu şiirler de büsbütün boş olamaz. Size deli saçması gibi görünen, fikrinize çelme takan, zevkinizi alt üst eden bu şiirlerin elbette bir maksadı olacaktır. Deli olsalar, üniversiteye girmezler, tımarhaneye girerlerdi. Bunların gizli ve tehlikeli bir maksadın propagandası olmadığı ne malûm! Zamanımızda propagandacılık ince bir sanat halini aldı. Artık eskisi gibi enayice duvarlara beyannameler yapıştırıp yakalanmıyorlar. Şiirler, hikâyeler, makaleler, tenkitler yazıp aramızda ellerini kollarını sallaya sallaya geziyorlar.

İtirazdan vaz geçin de okuyalım! Belki bir şeyler anlarız. Yalnız şunu unutmayalım: Bu şiirlerde mecazlı tabirler de vardır. Nasıl ki divan şiirinde, mutasavvıflar maksatlarını neşretmek için birtakım tasavvuf tabirleri kullanırlardı. Bunlar da aynı yoldan yürüyorlar. Meselâ «Dostlar veya arkadaşlar» (yoldaşlar) demektir. (Kırmızı veya kızıl) partilerinin rengidir. (Kavga, dövüş veya safa girmek), sınıf ve ihtilâl mücadelesidir. (Güneş, güneşe kavuşmak), maksatlarına ulaşmaktır. Daha dumanı üstünde buna benzer birkaç kelime ve tabir. Bu kadarcığını bilmeden bu şiirler okunamaz.

Devam edelim: Kapakta bir şiir. İsmi (Bir İnsan):

Seni bir gün
çekip aldılar topraktan,
benzedin köksüz bir ağaca.

Hiç de zararlı bir şey değil. Bu adamcağızı zorla askere almışlar.

Önce öğrettiler sana uygun adımı,
sonra büyük şehirlerini gösterdiler Avrupa'nın.
En muazzam saraylar karşısında bile sen
evini unutamadın.

Adamcağızı amma da dolaştırmışlar. Tok gözlü, ailepervermiş de!

Varşova'da kaputun kaldı.
Dunkerk'te arka çantan.
Düştü bütün fotoğrafların Sivastopol'da.

Bir adam bu kadar ayrı cepheleri dolaşamaz. Bu anlaşılan bir (yoldaş) sembolü olacak. Bakalım öyle mi?

Bir şafak vakti Paris'te bıraktın zavallı yüreğini,
kurşuna dizilenler karşısında.

Almanlar Paris'te komünistleri kurşuna dizmişlerdi ya! O!

Lânet okusunlar sana bırak,
iyi bir asker olamadın diye,
ölmesini bildin ya sen arkadaş kurşunuyle,
iki çürük patatesi
ekmek torbanda unutarak!

Anlaşılıyor ki, bu şiir, kapitalist rejimde askere alındığı için dövüşmeyen ve bu yolda canını veren menfi bir kahraman yoldaşın destanıdır. Şairi A. Kadir'i tebrik ederiz, doğrusu Türk gençlerine güzel dersler veriyorsunuz. Bizimkiler de böyle yapsınlar öyle mi?

Bir başkasına geçiyorum, başlığı şu: (Dünya, Dostlarım, Düşmanlarım, Sen ve Toprak).

Bu şiir çok sıkıcı olduğu için, zihnimizi karıştırsın diye yazılmış palavra kısımlarını bırakıyorum. Şöyle başlıyor:

Fevkalâde memnunum dünyaya geldiğime,
toprağını, aydınlığını, kavgasını, ekmeğini seviyorum.

(Kavga) kelimesini yanlış anlamayın. Ötekiyle berikiyle çekişmek değil, malûm olan sınıf ve ihtilâl mücadelesidir.

Ben ve bizim mahalle bakkalı
ikimiz de meçhulüz Amerika'da.

Şair, bu türlü tuhaflıklar yapmasa mesele pek sırıtacak. Okuyucuya asıl maksadı sunmadan evvel, biraz çerez lâzım!

Buna rağmen
Çin'den İspanya'ya, Ümit Burnu'ndan Alaska'ya kadar
her mili bahride, her kilometrede dostlarım, düşmanlarım var..

Anlaşılıyor değil mi? Dostlar, yoldaşlardır, düşmanlar da bizim gibi milliyetçiler ve diğerleri.

Dostlar ki bir kerre bile selâmlaşmadık,
aynı ekmek, aynı hürriyet, aynı hasret için ölebiliriz.

Aralarında nasıl sıkı fıkı bir birlik olduğunu bu şiirler de göstermiyor mu?

Ve düşmanlar ki kanlarına susamışım,
kanıma susamışlar.

Birincisi doğru. Şair kendi ağzıyle itiraf ediyor. İkincisi doğru değil, kanınıza susamak şöyle dursun, başımıza ne çorap örmek istediğinizin farkında bile değiliz.

Benim kuvvetim
bu büyük dünyada yalnız olmamaklığımdır.

Çok doğru. Hattâ o kadar doğru ki, beni istemeye istemeye güldürüyor. Hani, Nasrettin Hoca misafir kalmak için bir eve gitmiş. Kavuğunu, cübbesini, papuçlarını sokağa atmışlar. Kalender Hoca, (Fakat bundan istiskal çıkar) demiş. Biz: (Fakat bundan propaganda çıkar) demeyecek kadar kalenderiz.

Ben, kurtarıp kellemi nida ve soru işaretlerinden

Yani (zabıta tahkikatından yakamı kurtarıp)

Açık ve endişesiz
girdim safa.

Yapılacak iş, bu şiiri yazan İbrahim Sabri'yi alkışlamak, hattâ aynı mecmuanın geçen sayısındaki bir şiirde olduğu gibi (yumruklarınızı havaya kaldırıp) bir komünist selâmı vermek, ondan sonra da Türkçülük, vatanseverlik namına yataklarımıza girip rahat rahat, bol bol, horul horul uyumaktır. Allah cümlemize rahatlık versin!»

O ara, daha böyle nice jurnallar çıktı bu gibi dergilerde. Hepsi birbirine benzer, ipe sapa gelmez şeyler-

di. Ama Orhan Seyfi bir türlü hızını alamıyordu. «Yürüyüş» dergisi dayandıkça, o boyuna salyalarını saçıyordu ortalığa. Arada bir doğru konuştuğu da olmuyor değildi. Bunca yılın adamıydı, kırk yılda bir şöyle doğru bir lâf etmesin miydi? «Bir Sınıfın Açlık ve Izdırabına Dair Şiirler» başlığı altında bir jurnal daha yazdıydı «Çınaraltı»nın 81'inci sayısında, bu sefer gene «Yürüyüş»te çıkan Çaloğlu'nun, Cahit Irgat'ın, Rıfat Ilgaz'ın, Akıncıoğlu'nun şiirleri ve benim şiirim üzerine. O yazının başında ne güzel lâflar ediyor Orhan Seyfi:

«Son çıkan aylık solcu bir mecmua, hem de tanınmış milliyetçi muharrirlerin bile seve seve bahsettiği bir mecmua, bu sayısını da bir sınıfın açlık ve ızdırabını haykıran şiirlerle doldurmuş! Hayret ediyorum: Acaba, Türkiye'de bir sınıf mücadelesi olmadığını zannetmekle ben mi yanılıyorum! Acaba, Türkiye'nin sınıfsız bir memleket olduğunu sanmak yalnız benim mi hatamdır? Bu rejime aykırı düşünceler taşıyan ben miyim? Yoksa bu şiirleri ters mi anlıyorum? Onlar bu rejimi terennüm eden halis inkılâp şiirleridir de benim geri ve kalın kafam mı bunu almıyor?»

Bu jurnal çıktığı günlerde, ben matbaada «Tebliğ» kitabının dizgi ve baskı işleriyle uğraşıyordum. 48 sayfalık küçük boy bir şeydi bu kitap. Topu topu 18 şiir vardı içinde.

Kitap çıkınca, jurnalcılar gene veryansın ettiler, çok az kaldı kitapçı vitrinlerinde, hemen toplatıldı.

Gene o sıralarda, pek iyi hatırlamıyorum, belki «Tebliğ» kitabı toplatılmadan, belki toplatıldıktan sonra, bir gün gazeteye geldiğimde bir davetiye verdiler. Rus konsolosluğunda gösterilecek bir film içindi bu davetiye. Bir iki arkadaşla birlikte gittik. Büyücek bir salon hınca hınç doluydu. Hüseyin Cahit'inden Sabiha Zekeriya'sına, Necmettin Sadak'ından Vâlâ Nurettin'ine, Ahmet Emin Yalman'ına kadar, bütün Babıâli ora-

daydı. Gösterilen filmin adı «Stalingrat»tı. Sonradan o filmi bütün Türkiye gördü. Çok güzel dokümanter bir filmdi. Gerçek savaş sahneleri, dünyada eşi az görülmüş kıyasıya bir boğuşma ve o zamana kadar hiç görmediğimiz ölüm saçan silâhlar, ve dişiyle tırnağıyle vatanını savunan insanlar. Bir mahşer, bir kıyametti. Bir yanıyle korkunç, kanlı bir savaş. Bir yanıyle kutsal bir savaş. Herkes etkisi altında kalmıştı filmin.

Kitap toplatıldıktan az bir süre sonra tutuklandım. Emniyet Müdürlüğü'nde ayak üzeri ilk soru, Rus Konsolosluğu'na kaç kişi ile gittiğim ve orda kimlerle görüştüğüm oldu. Birden afalladım, ne biçim soruydu bu? Sonra bir hücreye tıktılar beni ve günlerce çıkarmadılar. İkinci soruyu, emniyet müdür muavini sordu makamında: «Bu kitap ne be?». Bizim zavallı «Tebliğ»i tutmuş elinde, mendil gibi sallıyordu: «Bu kitap ne?». «Şiir kitabı.» dedim. Önündeki kahve fincanını gösterdi, hiç unutmam, bende ayakta duracak hal yok, iki gün iki gece uyumamışım, hep ayakta bırakmışlar, hiç oturmamışım, ağzıma bir lokma bir şey koymamışım, boğazıma bir damla su girmemiş, bir tek cıgara bile içmemişim. Hepsi yasak. «Şu fincana dair şiir yazsana.. Nedir o, açlık, sefalet, açlık, sefalet?.. Rus Konsolosluğu'nda da neler olduysa hepsini anlatacaksın bize.. Ne diye gidersin ulan sen öyle Rus filmlerine?...» Ben: «Hiç bir şey olmadı orda. Filmi seyrettik, çıktık. Neden bunu yalnız bana soruyorsunuz? Çağırın Hüseyin Cahid'i, sorun.» dedim. Ses yok. «Toplatılan kitabım da mahkemeye verilsin, orda savunurum kitabımı.» dedim. Gene ses yok. Yalnız: «Her şeyi söyleteceksiniz buna!...» dedi, arkamda duran iri yarı polise.

İki gün iki gece daha bıraktılar beni o şekilde, ayakta, uykusuz, aç, susuz ve cıgarasız. Dudaklarımı kıpır-

datmaya, bir kelime söylemeye mecalim kalmadıydı. Bir şiir kitabı ve «Stalingrat» filmi yüzündendi bütün bunlar. Kitap mahkemeye verilmedi. Bana en ufak bir savunma hakkı tanınmadı. Konsolosluk meselesinden de bir şey çıkmadı tabiî, zaten onlar da biliyorlardı bir şey olmadığını, herkes gibi kollarımı sallaya sallaya girmiş, herkes gibi filmi seyretmiş, ve gene kollarımı sallaya sallaya çıkmıştım.

Beşinci gün bir yatak getirdiler ve «Haydi yat bakalım.» dediler. Soluğum kesiliyordu nerdeyse. O gün, hayatımın en güzel uykusunu uyudum orda. Sonra da, sıkıyönetimin sürgün kararını bildirdiler. Peki, madem böyle bir karar vardı, dört gün dört gece bu şakayı bana neden yapmışlardı?

Ama «Stalingrat» filminin şakası orda bitmedi. Üç dört yıl sonra, galiba 1946'da ya da 1947'de falan, Kırşehir'de sürgündeyken, aynı «Stalingrat» ora Halkevi sinemasına getirilip oynatıldı. Film tutuldu. O sinemada haftada iki defa film değişirken, bu film bir hafta oynadı, bir hafta sonunda da kaldırılmadı, ikinci haftasına başladı. Genç bir stajyer hâkim vardı Kırşehir'de, bir akşam lokantada bir iki arkadaşıyla yemek yerken, şarabı herhalde fazla kaçırmış olacak, başlamış nutuk çekmeye, nedir bu böyle, Rus filmini günlerce oynatırlar, milleti zehirlerler, demeye. Yarım saat, bir saat kadar sonra, bir iki öğrenci, bir iki garson, beş on kişiyi takmışlar peşlerine, gitmişler sinemanın önüne, benim bu olanların hiç birinden haberim yok, ya bir kahve köşesinde büzülmüş kitap okuyorum o sıra, ya da odamda yatmıştım. Sinemanın önünde bağırmış çağırmışlar, yırtmışlar afişleri, büyük bir kalabalık olmuşlar, çarşıdaki bütün millet de bunlara katılmış. Oynatmamışlar o gece filmi. Ertesi gün de tabiî emniyet müdürlüğü usulen

bir soruşturma açmış. Birçok kimselerin ifadeleri alınmış, bu arada sinema sahibinin de ifadesi alınmış. Bir iki gün sonra, bir öğle üzeri çarşıda emniyet müdürüyle karşılaştım, beni çevirdi ve alaylı alaylı: «Haberin yok hiç bir şeyden senin» dedi. «Bu işin kışkırtıcısı kim, diye sordum sinema sahibine, ne dedi bilir misin, burda bir sürgün var, siyasî, böyle şeylere ancak onun aklı erer, o kışkırtmıştır bu çocukları, dedi». Ve arkasından ekledi emniyet müdürü: «Sen ne söylüyorsun yahu, dedim, o bu filmin kaldırılmasını değil, daha yüz yıl oynatılmasını ister.» Ve kahkahayı bastı gitti. Ne düşünüyorum biliyor musunuz şu anda, «bastı gitti»nin arkasından noktayı yapıştırdıktan sonra? Şimdiye kadar kimbilir ne insanlar okka altına gitmiştir şu yeryüzünde!

Ama herkes enayi değil. Kimi kurnazlar, ne yapar yapar, gitmezler okka altına. Bakın genc nerden nereye? Söylemezsem rahat edemeyeceğim. Bir genç dostum vardı benim, ben sürgünlerden geldikten sonra başlamıştı bu dostluk. Aynı dergilerde yazmıştık. Kendini çok beğenir bir hali vardı. Konuştuğu vakit kül bırakmazdı. Yazılarıyle bütün sanatçı tayfasını hizaya getireceğinden falan dem vururdu. Ben hoş görüyor, zamanla durulur, diyordum. Zekiydi ve duygulu bir yanı da vardı. Ya da ben öyle sanıyordum. Günün birinde bir kitap çıkardı ve bu kitap toplatıldı, mahkemeye verildi. Tabiî ossaat başladı bu arkadaşın adı çevresinde dedikodular. Daha çok da en yakınları yapıyordu bu dedikoduları. Söylemedik söz bırakmadılar. Bizde âdettir, diyordum kendi kendime, birisi kabukları kırıp biraz yürümeye başladı mı, arkadan çelmeler takılmaya başlar. Bizim dost, mahkemeye gidip geldikçe de morali bozuluyordu. «Bilirkişi raporu aleyhimde, işler kötü, verecekler yedi buçuk yılı, muhakkak verecekler!» de-

yip duruyor, bayağı fenalıklar geçiriyordu. Elbet kolay değildi yedi buçuk yıl hapsi hiç yoktan göze almak. Haklıydı çocuk. Bir arkadaşı olarak çok üzülüyordum ben de (Enayiliğine doyma!). Bir gece yarısı zavallı karıcığı geldi bizim eve. İki gözü iki çeşmeydi. «Gece yarısı oldu, hâlâ gelmedi, dedi, bugün de mahkemesi vardı.» İçim cız etti birdenbire. Biz, acaba tutuklandı da hapisaneye mi gönderildi, yatağı da yok, gece nerde yatar zavallı, nasıl etsek de öğrensek şunu, bari bir yatak göndersek, diye düşüneduralım ve çare arayalım, beyimiz, o meyhane senin, bu meyhane benim, gece yarılarına kadar çek kafayı, evden merak ederlermiş, üzülürlermiş, yollara düşerlermiş, sen boş ver hepsine, dik rakıyı, zom ol. (Bir şiir kitabının önsözünde bunları anlatmanın ne gereği mi var? Dur, patlama!).

Bir gün biri kulağıma eğilir, ikimizin de arkadaşı olan biri: «Seninkinin kitabı hakkında mahkeme dosyasında bir rapor varmış, bu raporda hep sizler (sizler dediği, toplumcu şairler, hikâyeciler falan) anlatılıyormuşsunuz, sana bu rapordan hiç söz etmedi mi? Bu raporu yazanın bizim çok yakınımızdan olmasından da kuşkuluyum, sizleri iyi tanıyor...» Çarpıldım tabiî bunu duyunca. «Sorarım bunu kendisine» dedim. Ve sordum bunu kendisine. Bir akşam üstü Taksim'de bir kahvede otururken, onun hep sustuğu bir akşam üstü: «Yahu, dedim, bir rapor varmış senin dosyanda, bu raporda toplumcu şairlerden, hikâyecilerden söz ediliyormuş boyuna. Sen neden söylemedin bana bunu?». Şöyle yan yan baktı, düşman gibi baktı, ağzını yaya yaya, ısırır gibi, ve küstahça; «Nesini söyleyeceğim, dedi, kitapta sizleri övdüm diye okka altına gidiyorum işte!». Kaynar su döküldü tepemden aşağı.

Sonraları bu dost, daha çok, şu bunalımcı şairleri

falan dost edindi kendine. Hele, bilirkişilerden birine, faşistlerin en arsızına, Peyami Safa'ya baş vurdu derler ki, vebâli boynuna. Ama, çok şükür, okka altına gitmemeyi becerdi.

*

Bana Emniyette sürgün kararı bildirildiği gün, Parmaksız Hamdi: «Nasıl, mavi gözlerden bahseder misin şiirlerinde, işte sonun böyle olur!» dedi. «Açlık, sefalet, mavi gözler...». Böylece sürgünü boyladık. Beş yıl ordan oraya süründüm durdum. Bir ölmediğim kaldı.

Okşuyorum «Tebliğ» kitabını, masamın üzerinde duruyor, oğlumun yumuşacık sarışın başını okşar gibi okşuyorum. Üç formalık küçücük bir şey. 18 şiir var içinde topu topu. Neden dört forma yapmamışım? Param çıkışmamış olacak herhalde. Oysa kitaba girecek yedi sekiz şiirim daha varmış. Buldum onları, koydum bu kitaba. Kıyı köşe arama yaptım bizim evde bir gün, hep başkaları yapacak değil ya aramayı, bir de ben kendim yapayım, dedim, epey şiir buldum, sürgünde yazmışım, sonra İstanbul'a gelince yazmışım, «Hoş Geldin Halil İbrahim»lere, «Dört Pencere»ye koymamışım onları. Ama düşünüyorum, daha şiir olacak. Kurcalıyorum kafamı, onlar nerde? İlk aklıma gelen, Konya'da sürgündeyken, hiç sebepsiz basmışlardı bir gün odamı, çok şey almışlardı. Aldıkları arasında, yeni yazdıklarım, ama bir türlü kopya çıkarıp arkadaşlara gönderemediklerim vardı bir sürü. Onlar yok artık. Ama onlar o kadar önemli değil bence. Ben asıl, Nâzım'ın mektuplarına yanarım, onları aldılardı, bir tomardı. (Bu aramadan sonra, Nâzım'dan gelen birkaç mektubu, Konya'da benimle sürgün bir arkadaşa vermiştim, daha iyi saklarım ben, demişti. «Aman, iyi sakla!» demiştim ben de

ve mektupları vermiştim ona. Burda, İstanbul'da rastladıkça hep sorarım ve isterim arkadaştan o mektupları. Hele «1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet» kitabını hazırlarken çok lâzım olmuştu bana o mektuplar. Ne yapalım, arkadaşımız her seferinde: «Evde bir yerde olacaklar ama, ararım ararım bir türlü bulamam, mîrim!» der. Onları bu kadar da iyi sakla dememiştim ki ben ona.)

«Tebliğ» kitabını ayrı olarak, tek çıkarmayı düşündüm ilkin. Baktım o zaman kitaba koymadıklarım var, ayrıca «Hoş Geldin Halil İbrahim»in ikinci baskısı da bitiyor. «Dört Pencere»nin birinci baskısı biteli yıllar oldu. O kitaplara girmeyen bir hayli de şiir var, hiç bir yerde yayımlanmamış şiirler bunlar, kırktan fazla. Bu işin en doğru yolu, dedim, baştan başlayıp, tarih sırasına göre, şiirlerin tekmilini bir kitapta toplamak. Öyle de yaptım. Bir dostum da: «Öyle yap, öyle yap, diye üzerine basa basa tekrarladı, öyle yap, şiirlerin altına da tarihleri unutma, çivi kakacak değilsin ki bu dünyaya, sen gidince de elbet birisi kurcalayacak seni, ona kolaylık olur.»

Elbet ben de bir gün kalıbı dinlendireceğim (hem o kadar da yorgunum ki!). Ama galiba yapacak çok işim var daha. Yoksa neden her kitap çıkarışımda: «Dur bakalım, daha yeni yeni başlıyoruz!» demek gelsin içimden?

Ekim 1968 A. KADİR

HAPİSTE

YAŞANTIM

1

En önce babam işitmiş sesimi
1917 yılı temmuzunun güneşli bir sabahında.
Sonra odaya birer ikişer dolmuş
mahallemizdeki komşular.
Sonra bir yatsı zamanı
adımı Kadir komuşlar.

2

Doğrusu pek huysuzmuşum,
hiç unutmam,
sonraları annem derdi:
«Bir türlü susturamazdık,
günlerin ağlamakla geçerdi.
Bilmem ki neden güldün,
dayının Yemen çöllerinden
künyesi geldiği gün.»

3

Sait efendiydi adı
mahalle mektebindeki hocamızın.
Onu iyi hatırlarım.
Ben galiba dört buçuk yaşındaydım.
Orada tanıdım ilk arkadaşlarımı.
Ağabeyimi orada sevdim:
Ağlarken o,
yüreğime dokunan bir şey vardı sesinde,
hocadan dayak yediği gün
bir akşam dersinde.

4

Ilık bir öğle vakti,
annem içeriki odada
namaza duracaktı.
Ben gizlice seyre daldım pencereden
karşı komşuyu.
Bekledim belki soyunur diye
bekledim uzun uzun.
Ve düştüm sıcak bir denize çırılçıplak,
ağır ağır uyanır gibi
en tatlı yerinde uykumuzun.
Sonra şaştım kendi kendime:
Büyümüşüm!

5

Önümde kitaplar vardı.
Dizi dizi, boy boy kitaplar.
Eğildim sevgiyle, muhabbetle yüreğine onların.

Durdum merhametsizce, kımıldamadan.
Ve birdenbire, bir akşam üstü,
bir dünyaya giriverdim,
rahat, sıcacık ve kocaman.

6

Benim uçsuz bucaksız dünyamda
daima tok ve neşeliydi insanlar.
Rüzgârda daima gülerdi
geniş buğday tarlaları.
İşçiler sadece kendileri için
kumaş dokurdu renk renk.
Ve hürriyet,
korkusuz dolaşırdı sokakları
köy türküsü söyleyerek.

7

Dumanlı bir odada,
iri adamlar ortasındaydım.
Kapıda çifte nöbetçi vardı.
İri adamlarla nöbetçiler
bana bakıyorlardı.
Biri dedi: «Namussuz!»
Biri dedi: «Kurşuna dizmeli bunu!»
Cevap vermedim.
Sonradan, hücremde öğrendim nöbetçiden,
o gece bütün şehre ilân edilmiş
zavallı ihanetim.

8

Demirli, küçük pencereden seyrettim
geceleri gökyüzünü.
Sabahları kavak altında şiir yazdım.
Hapislerle dertleştim havuz başında.
Mükemmel yaşıyordum,
bol ışıklı bir oda gibi apaydınlıktı içim.
Böyleyken içerde hal,
dışardaki söylentiye göre,
bir gece yarısı sessiz sedasız
kurşuna dizilmişim.

1938 Ankara

MAHPUSANE DÜŞÜNCELERİ

1

Hani bir dışarda olsam,
hep yürürüm, durmam.
Benimle beraber yürür
gökyüzü, toprak,
hürriyet, benimle beraber.
Gökyüzü, toprak ve hürriyet,
ne güzel şeyler.

Hani bir dışarda olsam,
belki günlerce, uyumam.
Sabahları yok artık o kahpe uyanışım.

Duvarda kaldı gözlerim.
Dalmışım.

1938 - Ankara

MAHPUSANE DÜŞÜNCELERİ

2

Şöyle karşı karşıya oturup
seninle rakı içmek istiyor canım.
Deniz güzeldir bu anda,
gökyüzü güzel.
Bilmem, sen ne dersin?
Düşün bir kere,
sanki bütün sıkıntılardan uzak,
bir bulut üstündesin.
Göğsünü kurular elleriyle
sarışın bir çocuk,
denizden yeni çıkmış,
gözleri pırıl pırıl,
sırtında su taneleri.
Olmuş bir elma rengindedir şimdi ufuk.

Bilirsin elbet,
içerken cesur değilim,
fakat korkmam.
Ama burda cesur olmak lâzım her akşam.

1938 Ankara

MAHPUSANE DÜŞÜNCELERİ

3

Vakti çoktan geçti
kirazla dutun.
Şimdi kavun, karpuz mevsimidir.
Yemiş'teyim.
Kavun, karpuz oraya
kocaman mavnalarla gelir,
birinin «Kudret» yazar üstünde,
birinin «Kaplan».
Köprü ancak beş dakika çeker oradan.

Şimdi kavun, karpuz mevsimidir.
Ne kalabalıktır o Yemiş!

Boş ver bakalım Yemiş'e,
burda benim üzerimden mevsimler
tarih gibi geçmiş!

1938 Ankara

ŞARKI

Yanımızdaki oda
sübyanlar koğuşudur.
Onlar şarkı söyler gün gece,
duyduğumuz şudur:
«İner camlara akşam.
Ciligam!... Ciligam!..»

Bu şarkı dolaşır dört duvarda.
Bu şarkı gezer parmaklıkları.
Bu şarkı nefestir onlarda.
Onun nöbetçiler de bilir
nasıl söylendiğini,
ve gitmiştir müdürün de kulağına kadar.
Piç Celâl'in Şano'su,
onunla yemek yer,
onunla oynar.

Kirli, beyaz bir mendil gibi
parça parça akıyordu gün duvarlara.
Mavi gözleriyle bağıra bağıra
gitti aramızdan bir kişi
kurbanlık koyun gibi asılmağa.
Kaldık yüz yirmi üç adam.

Orada gene başladılar:
«İner camlara akşam.
Ciligam!... Ciligam!...»

1938 Ankara

BÖLÜKTE

MEKTUP

Hanem halkına.
Evvelâ selâm tabiîdir.
Sıhhatım iyidir.
Sizden gayrı bir sıkıntım yok ki diyeyim.
Afiyetteyim.

Mektubunuzda,
bıldırdan bıraktığım unla bulgur bitti, diyorsunuz,
bu yıl hasat için size
Hacı Emmi'nin Ali'yi salık verecektim,
velâkin o da Çanakkale'ye,
askere gitti, diyorsunuz.

Belki de köyde
biz emsal erkek
kalmadı pek.
O halde bundan sonra işler kötü gidecek,
darda kalacaksınız.
Buna da şükür diyelim,
tek sağlık olsun da,
elbet başka taraftan gelir rızkınız.
Zaten dün,
istidam tabura varmış,
şubeden tahkikat olup bitince,
yazıcının deyişine göre,
size yardım yapacaklarmış.
Bunda umudum çok doğrusu,
elimden geldiği kadar da uğraşırım.
Sade siz efkârlanmayın,
başka korkum ne ki?

Tekrar selâm ederim.
Elbâki.

1939 Çorum

NÖBETTE

Bir kurtuluş kavgasını anarak

Gece saat on.
Nöbetteyim.
Toprağın üstünde geceyi
kara bir kabuk gibi hissetmedeyim.
Ve kuşlar kadar hafif vücudum,
içerim rahat.
Yorgun bir asker gibi serildi uykuya hayat.

Gece saat on.
Nöbetteyim.
Ne olur uzatsalar nöbetimi aylarca!
Böyle ta barışa kadar,
ihtiyar anacığımı düşünmeden,
memleketimin türkülerini söylesem
içimden!

1940 Diyarbakır

KOĞUŞ

Tekmil koğuş uyudu şimdi.
On bir nöbetçisi,
belki dört defa saydı uyuyanları.
Sonra kendi kendine bile görünmeden,
o kadar yorgun ve bitkin,
yere çöktü.

Artık herkes başka uykuda.
Hüseyin onbaşı,
çıplak yolunda yürür Avanos'un.
Beyşehirli Ahmet,
bir tas ayranla çıkarır yorgunluğunu
talim yerinin.

Nalbant İsa,
bir dağ ortasında oturmuş,
ev ekmeği yer.

Maksut çavuş çarşıdadır.
Merzifonlu tarlada.
Çorumlu türkü söyler Karacaoğlan'dan.

Beride bizim koca Darendeli,
gerine gerine bir şeyler oluyor,
hiç utanmadan.

1940 Diyarbakır

TÜRKÜ

İlkin ufka dayadı sırtını
koskocaman bir bulut parçası.
Güneş görünmez oldu.
Sonra usul usul,
toprağa akşam iner gibi hazin
bir türkü duyuldu.
Temizdi, berraktı bu türkü.
Bu türkü genişti,
bulutlar kadardı.
Bu türküde köyümün
halis buğday kokusu vardı.

«Bana bak, dedi yanımdaki,
terhis ne zaman?»
Döndüm ona doğru ve titredim.
«Karavana çaldı,
haydi kalk!» dedim.

1940 Diyarbakır

DARENDELİ

«Babamın ölüsü
dağda bulunmuş bir bayram akşamı,
anamınki bir yaz günü derede.
Güzelliğimle meşhurmuşum ben
doğduğum yerde.

Birden uzadı boyum,
sarı tüyler düştü yanaklarıma.
Pek erken gördü kelepçeyi bileklerim.
Yarısı dağlarda geçti ömrümün,
yarısı kışla yolunda.

Memleketimdedir karının en tatlısı,
memleketimdedir en kaba erkek,
en yumuşak armut
ve kayısı.
Ve buz gibi suyu vardır orda her dağın.

Matrayı ters taktın, Gariboğlu,
öbür yandan..

«Aldırma be, Darendeli,
çek bir nefes daha cıgarandan!»

1941 Sapanca

UŞAKLI
İZZET

Mısır ekmeğini, yoğurdunu yedi
elma ağaçları altında
Hacı Mercan köyünün.
Suyunda yıkadı çamaşırlarını
pazar günleri.
Ve göl gibi gözlü insanlarıyle ahbap oldu.
On iki nöbetini bekledi çok gece
yol ağzında.

Eh artık, yol göründü,
gitmek düştü gayrı.
Çok görmeyin acele ettiğini, çocuklar,
terhis olmuş,
cebinde tezkeresi var.

1941 Sapanca

TERHİS

Tezkere var,
emir gelmiş, dediler.
Hafikli Zeynel'le Zileli Saim
bizden müjde istediler.

Traş olduk.
Giyindik gri, lâcivert
renk renk esvaplarımızı.
Sonra haber geldi,
hazır olun, diye,
yolculuk akşama.
Ve Maksut çavuş,
son cıgarasını ikram etti ayrılırken,
bir senedir kavgalı olduğu adama.

1941 Sapanca

BULUŞURSAK

Sizinle aynı yemeği yedim senelerce,
aynı türküyü söyledim talim dönüşü,
ve aynı rüyaları gördüm geceleri, ot yatakta.
Gün oldu cömerttim,
canımı verecek kadar.
Gün oldu esirgedim
tek asker cıgarasını sizden.
Fakat bir akşam buluşursak eğer
herhangi bir yol ağzında,
namusum hakkı için öpeceğim
toprak kokan ellerinizden!

1941 Sapanca

BİZİM
SOKAK

SALİH

Kısmet olmadı ona
ömründe bir defa bile
ütületmek esvabını.
Bir defa bile
giyinemedi şöyle bir usturuplu.
Koltuğunda bol yiyecek
ve top top kumaşla
«merhaba» deyip,
atlamadı bir türlü eşikten içeri,
uykusunda ona
mavi gözlü bir çocuk gibi gülen bereket!

En geniş omuzlu delikanlısıdır o
bizim sokağın.
İri kemiklidir.
Kırık bir ayna karşısında düşünen
bir çocuk gibidir.
Çukurdur gözleri.
Saçları yağlıdır.
Bir dağ adamı gibi düşkündür uykusuna.
Bizim sokağın
en geniş omuzlu delikanlısı,
bayılır kızarmış ekmek kokusuna.

1942 - İstanbul

AHMET

On sekiz yaşında henüz.
Kapı kadar boyu,
yumruk gibi yüzü var,
ve etrafı ağaçlı
durgun bir göle benzer gözleri.
Görmedik yürüdüğünü onun
gerilmiş bir yay gibi ferah.
Görmedik yedi aydır
yüzünün güldüğünü birazcık.
Halbuki ne şikâyetçi sokağın çamurundan,
ne amcasıyle arası açık,
ne de hıncı var
Gelibolu'da orospuluk yapan anasına.

Fakat belki bir gün o,
parmakları arasında ezerek
yarım köylü cıgarasını,
karanlık bir sokaktan çıkar gibi
ışıklı bir yol ağzına,
yani görülmemiş bir öfkeyle
ve korkusuz,
basacaktır kalın bıçağını
ustasının boğazına!

1942 İstanbul

ZEHRA

Bir akşam
ezan vakti taşındılar
yanımızdaki evin ufak bir odasına,
mahallenin en güzel kızı oldu Zehra ertesi gün.

Fakat o kadar aldıran olmadı gene,
ve Zehra da düştü herkesle beraber
yok olası ekmek derdine.

Yeri değildir bizim sokak
aşk şarkısı söylemek için açık pencerede
ay ışığına bakarak!

1942 İstanbul

HER ŞEYE
RAĞMEN

Birden bakılınca
herkese benzer şekli şemâilin,
bir kafa, iki kol, iki ayak
ve bir gövdeden müteşekkilsin.
Bir de yüreğin var ama
güneş renginde!

Ne bulutlarla dostluğun var,
ne yıldızlarla konuşmuşluğun,
ne de girdiğin var aynalardan içeri.
Kendi kendini nasıl seyreder insan, unutmuşsun,
görünce muazzam büyüklüğünü yeryüzünün
ve toprağın bereketini.

Yeryüzü büyüklüğüne büyüktür, evet,
ekmeği, yumurtası, tereyağı, üzümü,
balı, inciri, karpuzu,
— hulâsa bütün zevkler —
bir çocuk türküsü gibi fışkırıyor topraktan.
Nasıl hayran kalmaz onlara,
hepsinden mahrum bırakılmış
ve bir dost bakışından gayrı
verecek şeyi olmayan insan!

Gece yarısını vurur saatler.
Sen makina başındasın,
ben masa başında.
Uzaktayız birbirimizden demek.
Halbuki aynı şeylerdir düşündüğümüz:
Bütün şarkılardan güzel
bir parça peynir,
bir salkım üzüm,
bir dilim ekmek.
Ve yaşamak her şeye rağmen en önde!

1942 - İstanbul

ŞİİRLERİM

Siz yine gezedurun
yırtık papuçlarınızla
şehrin en fukara sokaklarını.
Ayaklarınızda bir karış kir var
ve sabunlu sularda yıkanmamıştır elleriniz:
Sizi ben,
tozundan, toprağından çıkardım,
tozuna, toprağına kurban olduğum
karanlık sokakların!

Yirminci asrın
pek de aptal şairleri var;
doyurup adamakıllı karınlarını,
günde üç defa
Allaha mektup yazıyorlar.
Halbuki sizi ben,
tatlı bir duman gibi çıkaracağım yarın,
geniş ve uzun bacalarından
neşeli fabrikaların!

Belki kâfi gelmez ömrüm.
Belki bir gece yarısı,
yaslanıp köhne bir evin kapısına,
ansızın ölürüm.
O gece siz,
yalnız benden konuşacaksınız bizim sokakta
usul usul.

Belki de bir gün sabaha karşı,
enfes bir rüzgâr dolaşırken şehri,
kahpece haklanırım bir duvar dibinde.
O gün akşamı siz,
ölümü seyredenler arasından,
göz yaşlarınızı akıtıp içinize,
bir ordu gibi geçeceksiniz!..

1942 İstanbul

TEBLİĞ

SİPERDE

Cephedekilere

Şimdi sen;
yolda yolcu,
denizde rüzgâr,
gökte ay yürürken,
kimbilir neler düşünürsün:
Elinde ağ,
başında kasket,
bir tasavvur et,
ufuklarda hürsün.

Anan;
değneğine dayanmış,
kolunda bir bağ sepeti,
kilise yolundadır.

Baban;
dudaklarında gemici türküsü,
saçlarında rüzgâr,
bir şeyle meşgul.

Bakarak başı üstünde uçan martılara,
hiç kimsenin düşünmediğini söyler
mavi göklere doğru bağıra bağıra,
yuvarlak yüzlü bir çocuk.

Ve karın;
deniz suyuyla taranmış başı,
rüyalı bir gecenin sabahında
siler evinin camlarını
güneşe karşı.

1942 İstanbul

YOLDA
ESİRLER

Şimdi melun bir gecedir.
Bir nöbetçi kürkü gibi simsiyah ortalık,
ve görünmez, batıya giden yollar.
O görünmeyen yollara,
dokunaklı bir yağmur yağıyormuş gibi,
yorgun ayak sesleri dökülmededir.

Hepsini tanıyorum onların.
Aynı topraktan buğday yediler.
Aynı topraktan taşıdılar saadeti harmanlara
kucak kucak.
Ve söylediler aynı türküyü,
güneşin karşısında gerinirken,
bir zerresinde bile
en harikulâde bir tebessümden fazla
kıymeti olan toprak.

Hepsini tanıyorum onların.
Yıldızlı bir gece altında otlara uzanıp,
onlardan dinlemiştim bir zamanlar
anadan doğma hikâyelerini yeryüzünün.
Hepsi memnun, hepsi genç, hepsi güzeldi.
Dudaklarında damlası yoktu hüznün.
Hiç biri bıkmamıştı yaşamaktan.

Şimdi melun bir gecedir.
Ne gökte bir tek yıldız,
ne yerde bir tutam ot var.
Yalnız o mavi gözleri
ve sarışın yüzleriyle,
gençleri ve ihtiyarlarıyle insanlar,
girmişler içine sıcacık düşüncelerinin,
batıya gidiyorlar,
batıya giden yolda.

1942 - İstanbul

TEBLİĞ

Ömrümde görmedim böyle bir gün.
Yarım dilim ekmek önümde,
düşünüyorum alevden ülkeleri.
Boğazında kalsın yedikleri,
ve zehir zıkkım olsun,
bu anda düşünmeyen varsa eğer!

Sen benim,
memleketimin şarkılarında bile varsın,
sen o korkunç,
sen o uykusuz geceler altında bir kerre olsun
umudunu kaybetmeyen şehir!
Ben de bilirim, umuttur bu,
bağlanamaz kıskıvrak dört bir yanından.
Bir umuttur ki;
daha haşin,
daha merhametsiz,
tank ordusundan düşmanın!
Bir umuttur ki;
sokaklarında sırt üstü yatan
henüz bulûğa ermemiş yaralı çocukların
mavi gözlerinde okunur,
ve sonuncu kalede,
mazgallardan bakanların yumruklarında!

O insanlar bitmedi mantar gibi yerden.
Anaları doğurmuştu onları bir zamanlar,
tıpkı dalda bir çiçek açar gibi.

Ve şimdi, kimi kurtuldu ölümden,
kimi yapıştı toprağa yüzükoyun,
step kokan elleriyle.
Kimi de verdi kendini dalgalara,
bir kuş kadar rahat,
erkekçesine ve hazin.
Püfür püfür esen
en yumuşak rüzgârlarına bile
düşman oldum Karadeniz'in!

Ve sen, güzel şehir,
sen artık hiç bir şarkıya sığmazsın.
Seni yarın, ilk defa bir şafak vakti
mükellef bir sofraya oturan
bütün dünya insanlarının
bulutsuz ve taze yürekleri,
bir türkü gibi değil,
bir sevgi gibi değil,
fakat bir ağlamak ihtiyacı gibi duyacaktır,
giderilmez bir ağlamak ihtiyacı gibi!

1943 - İstanbul

BİR
İNSAN

Seni bir gün
çekip aldılar topraktan,
benzedin köksüz bir ağaca.
Önce öğrettiler sana uygun adımı,
sonra büyük şehirlerini gösterdiler Avrupa'nın.
En muazzam saraylar karşısında bile sen
evini unutamadın.

Varşova'da kaputun kaldı,
Dunkerk'te arka çantan.
Düştü bütün fotoğrafların Sivastopol'da.
Bir şafak vakti Paris'te bıraktın zavallı yüreğini,
kurşuna dizilenler karşısında.

Lânet okusunlar sana bırak,
iyi bir asker olamadın diye.
Ölmesini bildin ya sen arkadaş kurşunuyle,
iki çürük patatesi
ekmek torbanda unutarak!

1943 İstanbul

TAMAM

Odam aydınlık bugün,
toprak yemyeşil, güleç,
yüreğim ferah.
Düşman yenildi, kaçıyor.
Duramıyorum ben artık yerimde.
Bir yağmur bulutu gibi, yavaş yavaş,
genişlediğimi hissediyorum
ovaların üzerinde.

Güneşe ve dağlara karşı,
emsali görülmemiş
bir sofra hazırlanmakta.
Nasıl vaktini bilip
zincirlerini atıyor insan eli,
Asya'da,
Afrika'da!

Bakarsın apansız,
her şey biter,
hepsi tamam olur.
Ne yaşamamak korkusu.
Ne bir bitki gibi yaşamak, yapyalnız.
Belki ölmek de yok artık.
Çocuklar hep güzel vücutludur.

1943 - İstanbul

KIMILDAMADAN

Artık senin
hiç bir şeyden haberin yok.
Gözlerini güneşe verip
toprağın üstüne uzanmışsın.
Terlememiş henüz bıyıkların,
göğsün kıllanmamış.
Boylu boslu, sapasağlam
ve sarışınmışsın.

Bir elin karnının üstünde,
bir elin yana düşmüş.
Kopmuş askerlik numaran.
Dövüşerek öldüğün
ne kadar da belli, çocuk,
nasıl konuşuyorsun
böyle kımıldamadan!

1943 - İstanbul

HANİ
BİR ZAMANLAR

Bundan sonra
ne top,
ne kurşun,
ne tank.
Ne o namussuz düşman.
Ne bir parça güneş,
ne bir bardak su,
ne gülmek,
ne konuşmak.

Bir ağaç duruyor yolun üstünde,
gölgesi yere düşmüş,
dalları sarkık.
Bir de sen,
kolsuz,
ayaksız,
ufacık.
Dağılmış yanında cıgaraların.
Halbuki biraz evvel,
yürürken kocamandın.

Akşam oluyor,
toplar susmak üzere.
Korktu karşı taraf.
Bir cesaret gördü önünde,
senin gibi ölmek
imkânsız geldi ona,
biraz da tuhaf.

Şimdi ansızın üzerinden,
kuşlarla yanyana,
bir bulut geçecek.
Birazdan otlar ıslanır.

Hani bir zamanlar,
en hoşuna giden şeydi senin,
yüzünde yağmuru hissetmek!

1943 - İstanbul

HATIRLAMAK

«Bazan içimde nasıl,
biliyor musun,
bir tuhaflık duyarım.
Hani bir şey hatırlamak:
Bir çiçek,
bir pencere,
bir sıcaklık.
Ne bileyim ben,
bir sürü şeyler işte.

Bizim nelerimiz yoktu ki, kardeş!
Çocuklarımız, karımız, kitaplarımız.
Benim kitaplar şu yanda dururdu, şöyle.
Ne oldular dersin?»

«Benimkisi kâfir,
bir turşu kurardı,
parmaklarını yersin.»

1943 - İstanbul

ŞÜKÜRLÜ KÖYÜNDE BİR GECE

Gece yarısıydı.
Şükürlü köyü,
sırtını dağa vermiş,
rahatça uyuyordu.
Gürül gürül su akıyor değirmenden,
sinsi bir yağmur düşüyor yere,
ağaçlarda yemişler,
toprakta sakız kabakları,
sessiz sedasız büyüyordu.
Bir orman ortasındaymış gibi
kapkaranlıktı köy.

Kadın, erkek ve çocuklar,
sayısız köpek, tavuk ve keçi,
her şeyden habersiz uykularında.
Belki bir cenin kımıldandı bu an
anasının yumuşak karnında.

Şükürlü köyü,
sırtını dağa vermiş,
rahatça uyuyordu.

Geçip tahta köprünün üstünden,
elleriyle göstererek Hüseyinlerin evini,
ve birbirleriyle hiç konuşmadan,
yağmur altında iki jandarma yürüyordu.
Ters asmışlar tüfeklerini.

Şimdi belki birdenbire,
bulutlar ortadan yarılıp
yağmur kesilecektir.
O zaman zevki başlar asıl
ağaçlarla gökyüzünün.
Başka türlü akar elbet
değirmenden gelen su.
Ve başlar bütün ihtişamiyle
toprak kokusu.
Fakat yağmur dinmedi nedense.
Jandarmalar,
durup beyaz bir ev önünde,
kocaman ayaklarıyle kapıya vurdular.
İkisi de öfkeli ve sırsıklam.
İçerde bir kadın konuştu,
öksürdü bir adam.
Ve sonra bir küfür savurdu.
Biri güldü buna jandarmanın,
biri kızdı.

Kapı açılıp,
elinde lâmbayla çıkan,
ihtiyar ve sakalsızdı.
Baktı jandarmalara,
bir şey demedi,
güldü yalnız.
Bir köpek havladı tam bu sıra.

Hüseyin'i sordular ihtiyara.
Gelmemişti askerden henüz.
Halbuki çevirip yolunu, on saat evvel,
vermişti kurşunu göbeğinden Süleyman'ın,
yol ortasında, güpegündüz.

Birden kendine benzedi yüzü ihtiyarın,
sevindi gözleri,
okşadı bıyıklarını.
Toprak ve namus meselesiydi bu,
sarılıp öpebilirdi ellerini jandarmaların.

Demek artık yoktu Süleyman.
Rahat doğurabilir karısı Hüseyin'in,
ve toprak sürülebilir,
el oğlu karışmadan.

Bir anda kımıldandı bütün köy.
Genç, ihtiyar, çoluk çocuk,
ahırdaki inek ve keçi,
avludaki köpek,
kümesteki tavuk,
hepsi uyandılar.

Sinsi bir yağmur düşüyordu yere.
Jandarmalar aynı yoldan geri dönüyordu.
Biri kaldırdı yüzünü gökyüzüne,
geceyi karanlık ve hazin gördü.

Fakat bence,
Şükürlü köyünde,
muhteşem olmamıştır bu gece kadar
hiç bir gece.

1943 - İstanbul

SÜRGÜNDE

YALNIZ

Bir taş üstüne oturup
dağlara baktım.
Üzerine güneş vurmuş dağların.
Nedense birden,
bakıp bakıp dağlara,
türkü söylemek geldi içimden.

Ama ne bir dost var yanımda dinleyecek,
ne bir yolcu,
ne bir düşman.
Hem pek acıklı olur benim türküm,
böyle bir ağlayıp
bir güldüğüm zaman.

1943 Muğla

HASRET
BAŞLADI

Böyle sessizlik içinde
elbette ki hasret başlar.
Yatağına uzanırsın,
dudaklarında cıgaran,
artık yollardasın.

Tepemde kocaman ay,
önümde denizin ışıkları.
Bir sabah Bahariye yolu,
akşam üzeri Ayvansaray.

Değirmenin kapısında
arabalar durmuş,
adamları küfrediyor
ve bağırıyorlar.
Karşıda askerlik şubesi.
İşte burdan bölük bölük
ve yırtık pantolonlu
ufacık çocuklar gidiyor.

Daha sonrası,
dükkânlarla karşı karşıya
mensucat fabrikası.
Vargel başında bu an,
rahat bir uyku düşünür
benim ilkokul arkadaşım.
Avuçları terlemiş,
yüzü kaskatı,
bir kavgadan çıkışı hatırlatır.

Haliç'te martılar,
oh, ne güzel,
karpuz kapuklarıyle yanyanadır!

1943 - Muğla

İHTİYAÇ

Bu akşam içimde
tuhaf bir sıkıntı var,
dünyada sanki bir ben kalmışım,
sanki herkes
nerde keder varsa bırakmış,
ben nerde bulduysam
toplamış almışım.

Önümde söğüt ağacı
her zamanki haliyle, çaresiz,
havuzda su rahat,
insanlar susmuş.

Sessiz bir yağmur gibi başladı bende
konuşmak ihtiyacı.

1943 - Muğla

AYNA,
YÜZÜM
VE
DREYFÜS

Dün sabah,
tuhaf bir şey oldu:
Aynada yüzümü gördüm.
Zavallı,
bir parça daha uzamış!

İhtimal o anda sararmışımdır.
Belki de titremiştir ellerim.
Zira bugünlerde ben
ne baş ağrısı çekiyorum,
ne de midemden mustaribim.
Hem üstelik,
aklımda bir mısra bile yok Yahya Kemal'den.

Belki burda,
hiç yoktan,
yani lüzumsuz yere,
bize ölmek de var.
Öyle sanıyorum,
pek acaip olacak düşüncelerim.
Acaba, derim,
kime verirler
pantolonumla ceketimi?
Demek artık,
mercimekli çorba görmeyecek gözüm,
ellerim cıgara paketimi.
Ama ne hoş olurdu
insanın kendisiyle konuşması
şöyle bir «köylü» yakıp!

Ya sen, Dreyfüs,
akşam olunca ne düşünürdün,
incecik yüzünle sulara bakıp?

1943 - Muğla

CİBALİ

Cibali dendi mi
aklıma siz gelirsiniz, kadınlar,
kiminizin beş çocuğu,
kiminizin nar gibi yanakları var,
kiminiz kocasız kalmış,
kiminiz ihtiyar,
kiminiz daha körpe henüz.
Bana umulmadık,
eskimiş türküler düşündürür
siyah başörtüsü altında yüzünüz.

Parmaklarda tütün kokusu.
Tütün kokusu pazen entarilerde.
Biriniz ekmek alır fırından,
biriniz durmuş öksürüyor ilerde,
geçiyor bizim mahalleden biriniz.

Cibali dendi mi
aklıma siz gelirsiniz, kadınlar.
Çarpık ayakkaplarınız gelir
ve kahraman elleriniz.

1943 Balıkesir

BENİM
KUDRETİM

En büyük kudretimi kimse bilmez benim.
Burda ben,
birtakımına göre korkunç,
birtakımına göre ufak tefek adam.
Halbuki ne bir dosta sırtımı döndüm,
ne bir pazar yerinde satıldı kafam,
ne de düşmanıma kollarımı uzatmışım.
Ben, dünyanın dertlerine sarılıp,
kendi derdimi bile dökmekten âciz kalarak,
yolların üzerine yatmışım!

Dünyada benim
tek özlediğim şey,
dünyanın güzel olmasını görmek.
Ne benim hürriyetimi çalacaklar,
ne senin kuvvetini.

Ve ne de,
ham maddesi bol,
kadını ucuzdur diye,
ve parasız almak için öküzlerin etini,
toprağımıza ordular salacaklar!

En azgın rüzgârlar bugün
geçiyor toprak ve denizler üzerinden.
Artık
bütün yürekler açık,
bütün kıtalar memnun.
Benim de arzum,
çalışkan ve rahat bir dünyanın içinde,
mesut bir Türkiye görmekti zaten.

Evet sen, benim güzel Türkiyem,
mesut ve bahtiyarsın artık.
Anam, kız kardeşim benim, bahtiyar.
Bahtiyar badem gözlü sevgililer.

Ben de bahtiyar olurum o gün,
son türkümü söylemek için,
yollarda doğrulabilecek kadar
kudretim olursa eğer!

1943 Balıkesir

DİMDİK

Bugün gazete okursun,
yarın mektup gelir.
Hüsamettin, Neriman, Kemal,
hepsi sıhhattedir.
Dünyada halledilmek üzere
bütün meseleler.

Artık sen,
nasıl istersen
öyle bir dünya tasavvur et.
Tutup ellerinden çocukları,
bir türkü halinde uzan,
ufuklara git.

Sicilya'nın üzüm bahçelerinde gez.
Ve burda bir fert olarak aczini düşün,
yalnızlıktan mütevellit.
Düşün o haşin kudretini,
bir gün kumaş dokuyup,
bir gün kabzaya yapışan ellerin.
Meraklanma sakın,
bundan sonra da,
tereyağı gibi yumuşak ve tatlı olacaktır
güneş altında düşüncelerin.
Bu senin,
kimseden dilenmeyip
kendin için bir fayda ummadan
kendine verdiğin haktır.
Zira, iyi bilirim,
böyle senin gibi
dimdik ve mağrur,
eski elbiseler içinde
pek zor durulur.

1943 Balıkesir

DÜNYAMIZIN GELECEĞİ

Düşman zulmediyor,
şehirler yanıyordu.
Bir sıra alevdi gökyüzü, toprak,
ağaçlar, koyunlar ve çocuklar
bir sıra alev.

Sen gözlerini yummadan,
korkmadan,
titremeden bak.

Korkunç çatırtılar halinde gidiyor
binlerce kilometre karelik toprakta
insan emeği.

Yavrucuğum,
gene korkunç çatırtılar halinde kurulacak
dünyamızın geleceği.

Ben korkusuz ve kuşkusuzum.
Domuzuna inanıyorum.

1943 Balıkesir

HEMŞERİM

1

Zamanı mıydı sanki bunun?
Kar düştü çiçeklere,
dolu götürdü bütün mahsulü,
ne de çabuk bükülüverdi
toprağın önünde boynun.

Bilir misin neden
yalnız sen ekersin toprağı,
her şeyin zahmetini sen çekersin,
rahmetini görmeden?

Dünyanın en kahırlı hüznü gözlerinde,
dudaklarında kendi merhametin,
sokaklardan bir çuval gibi geçersin.

Bırak Hatice'yi,
bir parça daha bulgur elesin elin ambarında,
karnı bir parça daha terlesin,
büyüsün körpecik memeleri.

Bırak,
senin kuvvetinden habersiz,
zevk ve safasında çürüsün Cafer Ağa.

1944 Konya

HEMŞERİM

2

En acıklı türküler senin içindedir.
Kara bir kilit vurup kapıya,
hiç kimseye hiç bir şey demeden,
şöyle usulca ve ehemmiyetsiz,
ayrılış fena gelir.

Hele sıska eşek arkada kalırsa emaneten!

Ne yerin var artık,
ne yurdun var.
Şurda kış,
şurda güz gelir.
Mademki gittiğin yer bélli değil,
ve mademki sonunda bir ölüm var,
dere tepe düz gelir.

En acıklı türküler senin içindedir.
Ne bir selâm salınır dosttan,
ne de bol sarmısaklı cacık var önünde.
Bir de üstelik
iş yok, derler, Merinos'tan.

Ne yerin var artık,
ne yurdun var.
Şurda kış,
şurda güz gelir.
Mademki sırtında yırtık mintan,
ve mademki çökmüş avurdun var,
savulun,
efendimiz gelir.

1944 Konya

SABIR

Bu toprakta
insanı düpedüz
çileden çıkaran manzaralar vardır.
Bizim çocuk
bir anlaşılmaz türkü söyler karşısında,
benimse karnım acıkır.

Ağaçta şeftali,
başakta tane,
memede süt.
Yerin altındaki maden.
Ve geceleyin
usulca büyüyen karpuz,
kimseye haber vermeden.

Bütün dağlar ayaktadır.
İçimde bir rahatlık.
Sanki hep bir olmuş,
kadın erkek, çoluk çocuk,
bütün insanlar,
dağlar boyunca yürüyormuşuz.

Pancarından şeker çıkıyor,
koca koca evler
kirecinden,
taşından,
kumundan.

Ve lâkin benim sabrım
kendi kuvvetimden geliyor.
Yoksa ne huyundan bu toprağın,
ne suyundan!

1944 Konya

VE
ÇOCUKLAR

Dayanmak onlara düştü,
onların haline ağlamak bize.
Seninle daha çok konuşuruz,
böyle birbirimizden uzak,
böyle kendi kendimize.

Topraktan ekmek.
Pancardan şeker.
Tezgâhtan çulâki.

Ama gene insanların ekmeği yok.
Ama gene çocuklar kemik veremi.

O çocuklar,
karlar içinde,
Feshane yolundalar,
üşümüş kuşlar gibi.

Boyunları ince ince,
gözleri beyaz beyaz,
burunları ufak ufak.

Çocuklar ormanda,
çocuklar dağda, bayırda,
çocuklar uykularında, ahırda.
Çocuklar Süreyya Paşa Fabrikasında.
Çocuklar pamuk topluyorlar,
sarı sarı ellerine bakarak,
Çukurova mıntıkasında.

Ve gene topraktan ekmek.
Ve gene pancardan şeker.
Ve gene tezgâhtan çulâki.

Ama gene insanların ekmeği yok.
Ama gene çocuklar kemik veremi.

1944 Konya

İSTANBUL*

Orda, adamı düşündüren
denizler vardır,
— ışıltılı ve berrak —,
şurda gemiler durmuş,
kimbilir,
zincirleri ne ağırdır.
Sarayburnu,
Kızkulesi,
Haydarpaşa...
Bak işte köprü,
böyle ayak altında bütün gün.
İşte yollar gıcır gıcır,
İşte Sultanahmet meydanı şu gördüğün.
Nihayet, ilerde deniz,
mis gibi balık kokar.
Daha sonra Adalar
ve hep çam ağaçları.
Oranın mehtabı tatlı olurmuş,
öyle derler,
rüyadaymış gibi yaşar insan.

Galiba böyle görülür İstanbul,
bir kartpostal önünde durup
iştahla bakarsan.

1944 - Konya

(*) Bu şiir yok birinci baskıda.. Çok sonraları hatırladım bir dergide tekrar adla çıktığını. O dergiyi buldum, aldım bu şiiri oradan.

BEŞİKTAŞ TRAMVAYI

Bahçemdeki dut ağacı
vurdu incecik dallarıyle penceremin camına,
bir Beşiktaş tramvayı geldi aldı beni,
bir Beşiktaş tramvayı götürdü sana.

Çemberlitaş, Şehzadebaşı, Saraçhane.
Almışım parmaklarını ellerime,
Beşiktaş tramvayında giderim yâne yâne.

Terzi Âdem, berber Ali,
dikimhaneden Emine teyze
ve Makbule.
Üç sarışın birader,
Kapalıçarşı terlikçileri.
Bir küçücük simitçi çocuk
ve levent bir hizmet eri.

Hep iyi insanlar bunlar.
Dert yüzü görmesinler.
Eksik olmasınlar.
Vatman ağabiğmiz de eksik olmasın.
Her akşam böyle götürsünler seni evine,
bir elinde gönlüm benim,
bir elinde sefertasın.

1944 Konya

HAN
ODASINDA

Uykumun kaçtığı geceler
çok sıkıntılı geçiyor, kardeşim.
Suyun üstünde bir yükselir, bir alçalırsın.
Gözlerimi tavanda,
ceketimi duvarda asılı bırakıp
kapıdan bir çıkışım var,
hayrette kalırsın.

Bir anda Varşova.
Diz boyu kar.
Sokak başlarında düşmanlar nöbet bekliyor.
Kişneyen beygir sevilmiyor burda.
İnsanlar motor sesine düşman.

Zayıflıktan, kardeşim,
zayıflıktan,
yere basamıyor çocuklar.

Nefret ve kin,
toprak, çocuk, ev, kadın aşkı.
Zulmün önünde âciz kalışı insanın.
Hiç bir şey yapamamak.

Büyük evler gene namussuz, kardeşim,
büyük evler erzakla dolu,
büyük evler sıcak.

Gözlerim tavanda,
duvarda ceketim asılı.
Pek yakınmış meğer,
meğer bir kurşun atımlık yermiş
Macaristan ovaları.

Hani çingene şehvet?
Çocukların tanksız, uçaksız sabahları hani?
Hani şarap ve çigan?
Hani soğuk et?
Buğday hani?
Hep kara vagonlarla düşmanlar taşımış başakları,
vah, ekiniyle övünen memleket!
Bugün Macar köylüsünde, kardeşim,
Macar köylüsünde gurur,
susmaktan ibaret.

Gözlerim tavanda,
duvarda ceketim asılı.
Belgrat, Atina, Pire, Selânik,
zaferin içinden geçiyorum,
yollarda asker kaçakları,
yollarda çocuklar,
yollarda kardeş kanı.

Han odasında böyle, kardeşim,
han odasında sessiz sedasız,
bilmem,
nasıl yaşamalı?

1944 - Konya

HERİFİN ÖNÜNDE

Şimdilik dokunmayın,
pek yerinde dostunuzun keyfi.
Adama fazla ihtiyaç olsa gerek,
kibar karşılandık.

Sabahları bir bardak süt,
bir de yağlı çörek.
Akşama bir tabak karnıyarık.
Bir paket cıgara içerim
günde kâfi.

Yağma yok,
pek öyle yanaşmam pilâva.
Ya muhallebi, sütlâç,
ya kazandibi falan?

Herifin ağzına bak ulan,
tekmil dişleri altından!

Saatine otuz kuruş desek,
on saat mesai,
eder üç yüz.
Tamam,
yemeklerden sonra meyvayı unutmam.
Vergileri unuttun ama, enayi!

Vay anasını be,
herifteki elbiseye bak,
belki bin liralık.
Acep içinden ne der ki
önünde böyle elpençe divan durana?
Unuttuktu sahi,
bir parçacık kumaşı nerden bulsak,
bizim pantolonun kıçı pek fena!

1945 Konya

BİR DİKTATÖRÜN SON KONUŞMASI

Ben saltanat,
ben emir,
ben işçinin, köylünün katili,
ben günde bir övün yemek,
ben yaşamamak,
konuşmamak,
düşünmemek.

Ben ölüm,
ben açlık,
ben zindan.
Ben yaralı bir Alman neferinin kaputu
Kastello Loretta meydanında sallanan.

Gidin,
Habeş çocuklarından sorun beni,
zehirli gaz götürdüğüm çocuklara.
Hepsi kundaktaydılar o zaman
ve yaşamadılar.

Neden bir çocuk tükürüyor suratıma şimdi,
neden insanlar bağırıyor böyle akşam akşam,
neden şu kadının öfkesi var
ısıracakmış gibi?
Ve neden
elinde başka bir bayrak taşıyor şu adam?

Ben saltanat,
ben emir,
ben işçinin, köylünün katili,
ben günde bir övün yemek,
ben yaşamamak,
konuşmamak,
düşünmemek.

Roma sokaklarında korku ben.
Hürriyetin bileğinde zincir ben.

Ben; müthiş insan.

Kalçalarından kadınları ikiye böldürür,
erkeklerin gözlerini oydururum.
Ellerim Klara'nın memelerindeyken,
at üstündeymişim gibi
cesur dururum.

Ben, müthiş insan.
Ben ölüm,
ben açlık,
ben zından.
Ben yaralı bir Alman neferinin kaputu,
Kastello Loretta meydanında sallanan.

1945 Konya

HÜKÜMET KAPISINDA *

Hükümet kapısında bir kadın oturmuş,
başı apaçık,
ayakları çıplak,
gözleri baygın baygın açlıktan.

Lokantalarda on üç yaşında kızlar gırla gidiyor.
Bini bir paraya şehvetin.
On dokuzunda bir fabrika işçisi,
on dokuzunda öfkeli bir arslan,
demirli penceresinden bakıyor nezaretin.
Hep gece yarısından sonra yaşıyormuş.

(*) Bu şiir de birinci baskıda yok. Kitabı ikinci baskıya hazırlarken aklıma geldi birdenbire. Belleğimi zorladım, ancak bu kadarını çıkarabildim. Ortasında bir yeri eksik kaldı.

Biraz daha sabret, kadınım,
biraz daha kendine sokul.
Bak, sivil polisler gidip geliyor,
Emniyetin başından aşmış işleri,
Vilâyet makamı meşgul.
Bak, aylar var,
aylar var, kadınım,
iş istiyor şu üniversiteli.

Hükümet kapısında bir kadın oturmuş,
başı apaçık,
ayakları çıplak,
gözleri baygın baygın açlıktan.

Biraz daha sabret, kadınım,
biraz daha kendine sokul.
Bak, sivil polisler gidip geliyor,
Emniyetin başından aşmış işleri,
Vilâyet makamı meşgul.
Bak, aylar var,
aylar var, kadınım,
şu işçi kötü fikirler taşıyormuş.

1944 Konya

KULAĞIMIN DİBİNDE

Bastılar bugün odamı öğle üzeri.
Ne üstüm başım kaldı aranmadık,
ne yatağımın içi.
Beni nedense götürmediler bu sefer.

Sanki sokaktan arabalar geçmiyor.
Sanki etrafta ses seda kesildi.
Masam duruyor çırılçıplak.

Ama ta kulağımın dibinde duyuyorum:
Şu anda toplar dövüyor Berlin'i.

1945 - Konya

SAVAŞ
SONRASI
KARTPOSTALLARI

1

Kiminin elinde bir tencere,
kiminin bakraç.
Kadınlar ve çocuklar,
şu kolsuz ve sakallı,
şu başı sargılar içinde,
ve şu ihtiyar.
Şu koltuk değneğiyle delikanlı.
Bütün insanlar,
iliklerine kadar aç.

Kiminin elinde bir tencere,
kiminin bakraç.
Hepsi de ürkek ve sabırlı duruyorlar.
Altı er, bir onbaşı,
göğüsleri kızarmış, ter içinde,
iyi bir şey yaptıklarından emin görünüyor
ve dolduruyorlar.

Şu genç kim?
Münih'li bir musikişinas herhalde.
Belki bir ressam ya da şair.
Elleri ne kadar narin ve kibar.
Belki de konservatuvar talebesidir.

Ya şu kız kim?
On dokuz, yirmi yaşında.
Yırtık bir entari içinde sallanıyor adeta.
Saçlarında beyazlar.
Hiç bir şeycik kalmamış göğsünde
meme namına.

Kiminin elinde bir tencere,
kiminin bakraç.
Hepsi de ürkek ve sabırlı duruyorlar.
Altı er, bir onbaşı,
göğüsleri kızarmış, ter içinde,
iyi bir şey yaptıklarından emin görünüyor
ve dolduruyorlar.

Bir oğlan çocuğu,
sabredemedi.
Sıcak sıcak
dikiverdi ağzına tencereyi.
Yanakları parladı al al.

Şu düşen kim?
Belki eski bir edip,
Belki bir emekli general.
Kaldırdılar.
Götürdüler kollar arasında.
Dizleri tutmuyordu.
Sekseninde ihtimal.

Kiminin elinde bir tencere,
kiminin bakraç.
Şu göbekli, kafası çıplak herif,
hem böyle daha beş gün kalabilir,
hem köpekler gibi aç.
Vaktiyle o,
bol para kazanır,
gizli işlere girer çıkardı,
ve fabrikalarda,
işçiler arasında ödevi vardı.
Şimdiyse tanınmaktan korkuyor.

Nöbetçi,
aç durabilir mi bakalım, sor,
sor şu domuz oğlu domuza!

1945 - Kırşehir

SAVAŞ SONRASI KARTPOSTALLARI

2

Hâlâ kendine gelemedi
şu tek bacakla
şaşkın dolaşan adam.

Bir çarşamba sabahı çıkmıştı yola,
kafa inattı,
bacaklar sapasağlam.
İnanmıştı da belki,
ya bir kahraman gibi ölecek,
veyahut sabahları
suda pişmiş patates yerine,
Kırım'dan getirilmiş
bol tereyağı yiyecekti.

Hâlâ kendine gelemedi
şu tek bacakla
şaşkın dolaşan adam.

1945 Kırşehir

SAVAŞ SONRASI KARTPOSTALLARI

3

Görün beni,
ben eski bir Alman neferi.
Beni aldılar,
hiç bilmediğim, duymadığım yerlere götürdüler.
Yürüdüm, ineğimden ayrı, esvabımdan ayrı,
sabah vakti, öğle üzeri, akşam sularında.

Ben, eski bir Alman neferi.
İşte bu ellerdi yakan
insan dolu kasabaları,
insan dolu köyleri.
Belki kadınlar mutfaktaydı,
belki çocuklar uykularında.

Sırtında bir asker ceketi.
Göğsünde kıllar bol ve sarı.

Benim işim, dedi.
Durdu.
Bulutlara baktı.
Sarışın suratına yağmur yağıyordu.

Benim işim, dedi,
sadece,
toprağı sürmek,
ineği sağmaktı.

1945 - Kırşehir

ESİRLİĞİM,
ÜSTÜM BAŞIM,
KARNIMDAKİ AÇLIK
VE YAŞAMAK

Tenhaca bir yere çekilip
ağlamak isterim
dağlara, taşlara karşı.
Ne yalnızlığı gökyüzünün,
ne ağaçların, ne çayırların yeşilliği,
ne de merhametli türküsüyle akan dere.

Sadece esirliğim,
üstüm başım,
karnımdaki açlık.
Sadece beni götüren şey
radyo haberlerinden öteye.

Tenhaca bir yere çekilip
ağlamak isterim
dağlara, taşlara karşı.

Ya seslenirse bir çocuk,
ya derse ki:
«Ağabiğciğim,
toprak altında kaldım,
bir tank ezmişti kemiciklerimi,
ne olur, çıkarın beni buradan.
Ben daha on dört yaşındayım.»

Kolum kanadım kırılır,
bu çocuğa ne yaparım o zaman?

Dağları, taşları bırak.
Bırak öyleyse şimdi ağlamayı.
Karanlık bir yağmur halindedir
başının üstünde ölüm.

Sadece esirliğim,
üstüm başım,
karnımdaki açlık.

Ne çok yatan insan görürüm,
ne çok yatan insan.

«Karlı bir dağ başındayız, sevgilim,
mevcudumuz tamam.
Bir yanımda Pol ve Antuvan Çavuş,
bir yanımda dostum Rişar,
ve dağılmış cıgaralar.

Burda vahşi kuşlara, böceklere alıştık,
ne akan kan,
ne can acısı.
Ne de koparılan bir şey var etimizden.»

Sadece esirliğim,
üstüm başım,
karnımdaki açlık.

«Anneciğim,
ağlama, bir şey değil,
sadece vaz geçiverdik
saadetimizden.»

Havada yapraklar kımıldanır.
Bulutlar yürür ufka sere serpe.
Tüylerini güneşe vermiş körpe salatalık.
Birleşti bir dal üstünde iki serçe.

Bir hikâye oldu ölüm.
Bir hikâye oldu tank.

Sadece esirliğim,
üstüm başım,
karnımdaki açlık.

Ve daha öte,
bir şafak güzelliği içinde yaşamak.

1945 - Kırşehir

ÇİLE

Bizim hiç bir hürriyetimiz yok,
hiç bir hürriyetimiz,
ne çalışmak, ne konuşmak, ne sevişmek.
Sen orda bağrına bas dur en büyük çileyi,
ben burda en büyük çileyi doldurayım,
ekmeğe muhtaç, hürriyete muhtaç, sana muhtaç.
Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur,
ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım.

1945 - Kırşehir

SENİ
ARIYORUM

Hasretim sana.
Tam üç koca kış geçti aradan,
koskocaman üç asır.
Önce Aydın, Muğla, Balıkesir.
Önce bizim yiyemediğimiz bal gibi üzüm, incir.
Önce bizim yemeğimize girmeyen bal gibi zeytinyağı.
Sonra gene bir sıra dağ.
Sonra Konya ovası, Adana.
Sonra hiç bir vakit gülmemiş olan Orta Anadolu toprağı.

Bilmem, tanır mısın yanında olsam,
taş gibi sertleşti yüzüm,
bıyıklarım uzadı.

Hasretim sana.
Ilık bir su,
bir demet gül,
ve lambamın ışığını arar gibi arıyorum seni.
Bazan yüreğim kabarıyor,
sanki bir daha yüzünü hiç göremeyecekmişim.
Bir anda dünyadan çekilip,
bir anda yoksun kalmak düşünmekten,
geldiği yollardan insanın
bir daha geçememesi.
Elimin hiç dokunamaması eline.

Taze yaprak kokusu dolar genzime birdenbire.
Bakarım birdenbire karşımda başaklar insan boyu.
Ayağımın altında toprak boyanır çağla rengine.
Birdenbire çıkıyorum yalnızlıktan,
giriyorum birdenbire beraberliğe.

1945 - Kırşehir

UZAKLAR
VE
SEN

Uzaklarda,
gök mavisi renginde
yeni dünyalar kurulur.

Sen, hürriyet ve ekmek şairi,
gene bu ıssız Anadolu şehrinde
ikamete memur.

Uzaklarda,
gök mavisi renginde
yeni dünyalar kurulur,
yangın, ölüm, kan üzerinde,
gök gürleyişi,
şan ve şeref
ve şakırtılarla.

Ama sen gene
bu ıssız Anadolu şehrinde
ikamete memursun.
Başının üstünde taze yaprak kokusu,
kuş sesleri ve saire,
kendi kendinle haşır neşir olur,
kendi kendinle konuşursun.

Uzaklarda,
gök mavisi renginde
yeni dünyalar kurulur.

Sen, itaatsız ve inatçı şair,
sen, yirmi yedi yaşında,
yirmi yedi asırlık
ikamete memur.

Yangını, ölümü unutma,
ve kanı,
ve zaferle tutuşan dünyaları.

1945 Kırşehir

BU
VÜCUT

Şimdi acısını çekiyorum asıl
ufak tefek oluşumun.
Yavuz bir delikanlı olmalıymışım şöyle,
güçlü kuvvetli,
enine boyuna.
Kendime ekmekler yapmalıymışım,
taşları avuçlarımda sıkıp sıkıp.
Ama bu hüner yok bizde.
Kazma sallayamaz,
taş kıramaz bu vücut.

Hele hiç duramaz
insanlar önünde önü ilikli.

1945 - Kırşehir

KISALAN

Bu gece burayı görme,
gök pembe beyaz,
kara kara karşıda dağlar,
ay ışığı taze.

Elma, armut ve badem.
Fukara, küçük evler.
Kavak ve zerdali.

Ağaçları severim.
Fukara evler yakar beni.

Nedense bu gece yürümek,
türkü söylemek istedi gönül.
Nedense bu gece gönül haşarı.

Yollar önümde uzar gider,
yollar içimi ezer gider.
Çiçek açmış zerdaliler.
Nisan ortaları.

Karşıda dağlar kara kara.
Karşıda dağlar kocaman.
Yıldızlar şu kadarcık.

Hapisanede bir Necati vardı,
Necati Tatarcık.
Geceleyin yıldızlara bakardı,
gündüzün dağlara.
Romanya'da bir kız severdi Necati,
elmacık kemikleri çıkık
ve kumral
bir tatar kızı.
Kız da Necati'yi severdi.
Kızın da Necati gibi,
yıldızlardı, dağlardı, yollardı bütün derdi.

Çıktık hapisten beraber,
koynunda uzun mektuplar Necati'nin.
Ben yolumda yürür giderim,
Necati yolunda yürür gider.
Ve deli gönül durmaz,
boyuna türkü söylemek ister.

Karşıda dağlar kara kara.
Karşıda dağlar kocaman.
Ben yolumda yürür giderim.
Necati yolunda yürür gider.

Yolumuzdur kısalan.

1945 - Kırşehir

USTAYA
MEKTUPLAR

1

Seni daima
demirler arkasından görüyorum.
Saçların ateş içinde,
gözlerinde delikanlılığın.
Duruşun hep o:
Gene dağ gibi.

Sen Bursa'da,
hapisanedesin.
Ben Konya'da ikamette.
Bin dokuz yüz kırk beş Türkiyesinde,
Bursa'yla Konya arası ne demek,
biliyorsun elbette.

Hapisanedesin sen.
Belki bu gece gene bel ağrıları tutmuştur seni,
belki gene böbreklerinden hastasın,
belki uykusuzluk ârız oldu gene.
Belki de,
uzatıp ayaklarını sedirde,
Anti Dühring'i okumaktasın.

Hapisanedesin sen.
Şeker Ali yukarda, koğuşta bağlama çalıyor.
İşte her şey yerli yerinde;
işte her şey tamam.
Yorgun gözlerin durdu tavanda.
Kitabın düştü elinden.

Benim ustam,
benim ağabeyim,
beni doğuran.
Hapisanedesin sen.
Hapisanede hâlâ,
yüreği, dili, hürriyeti toprağımın.

1945 Kırşehir

USTAYA
MEKTUPLAR

2

Bin dokuz yüz otuz sekizde
seninle beraberdik
Ankara Cezaevinde.
Ben yirmi yaşındaydım o zaman,
sen galiba otuz beşinde.

Akasyalar,
Beyaz duvar,
kavak ağacı.
Nizamiye kapısındaki jandarma.
Piç Celâl'in sadık köpeği.
Avluda bir havuz vardı hani.
Ve biz altı arkadaştık,
dördümüz Harbiyeli.

Hani akşam olurdu da,
hain suratlarına bakar kalırdık öylece,
kocaman kocaman duran evlerin.
Hani güneş, dağlar içinde,
yanardı, yanardı uzakta.

Ne tuhaf,
elimle koymuşum gibi,
şimdi de aynı manzara.
Masamın üzeri dağınık,
güneş camların üstünde.
Ve hâlâ yalnızım ben,
senin gibi yani, tek başıma.

Bir çaresi de yok bunun esasen.
Düşman dolu önümüz, yanımız,
evimiz, odamız, mutfağımız düşman dolu.
Alıyorlar, vuruyorlar, vuruyorlar, vuruyorlar.
Sonra diyorlar, hepsi yasak:
Yere bakmak,
aya bakmak,
suya bakmak!

Çoktan beri koymuşum aklıma zaten,
bir şair ki şu anda değil tek başına,
piif noktası muhakkak.

1945 Kırşehir

USTAYA
MEKTUPLAR

3

O zaman bin dokuz yüz otuz sekizdi.
Ben bıyık falan koyvermemiştim daha.
Mustafa Kemal ölmemişti.
Ve Adolf Hitler,
yeni yeni arıyordu Avrupa'da
buğday, kömür ve demir.

1945 Kırşehir

USTAYA
MEKTUPLAR

4

Bir gün gelir,
her şey unutulur,
açlık, sürgün, hapisane,
ve yıllarca takip edildiğimiz
sokak sokak.

Bir gün gelir,
dünyamız aydınlık olur,
dünyamız kurtulur.
O zaman ben,
pazarları evinde ziyarete gelirim sana.

Hani bir gelse o günler,
bir ağlasam sevincimden, ustacığım,
bir ağlasam!

Şöyle boşana boşana!

1945 Kırşehir

USTAYA
MEKTUPLAR

5

İkimiz de ölmüş olabilirdik şu anda.
Sen Paris'te,
bir hapisanede kurşuna dizilirdin,
ben Sofya'da meselâ.
Tepeden tırnağa silâhlı altı nazi,
gözleri hain hain,
ve zavallı bir duvar dibi.

O zaman,
bize göre her şey biterdi dünyada çabucak,
yağmur yağardı üzerimize,
güneş yükselirdi.

Her halde, diyorum,
bir sebebi olmalıdır
böyle karanlıklara dalışımın,
böyle kahırlı,
böyle namussuz,
böyle deli.
Yoksa neden dışarda aranıyormuşum gibi gelsin bana,
neden duvarlar üstüme yürüsün,
heybetli heybetli?

Ama sabahları neşeliyim adeta.
İlkin bol su ile yıkanıyor,
sonra salkımlarla üzüm atıştırıyorum
on kuruş mukabili.
Kararım karar,
daha tam iki ay,
hep üzüm yiyeceğim,
şöyle şöyle,
kehlibar gibi.

Ya sonra?
Sonrası falan yok işte bunun.
Bakarsın ya bir şeyler olur,
ya da tahinle pekmeze gelir sıra.

Başka ne yapabiliriz ki zaten,
onlar içiyor âlâsını sütün,
kakaosu makaosu beraber.
Balın âlâsını onlar yiyor tıka basa,
kızarmış has ekmekler üstünde.
Sofraları dolu dolu onların
envâi çeşit içkilerle,
envâi çeşit yemeklerle.

Başka ne yapabiliriz ki zaten,
mademki kabul ettik dünyanın derdini,
kendi derdimiz olarak,
sandalyasız,
parasız pulsuz.

Mademki âşıkız, tutulmuşuz,
ve mademki orospuluk yok serde,
o halde zaten,
halkımızın da ahvali bu merkezde.

1945 Kırşehir

DAĞ BAŞINDA

Beni bir dağ başında böyle yapayalnız kodular,
rüzgârlara, kuşlara, bulutlara yakın,
senin etinden, tırnağından ayrı,
senin kokundan uzak.

Benim güzelim,
benim ceylân bakışlım,
benim kafamın ateşi,
ve yüreğimdeki.
Mümkün mü şu anda rüzgâr olmak, kuş olmak,
şu anda üç dört portakal almak, getirmek sana,
sana tuzlu badem,
kabakçeğirdeği.

Şu anda hiç bir şey mümkün değil.
Şu anda her şeyden ayrı, her şeyden uzak
ve her şeyden mahrumum ben.
Şu anda sadece yalnızlık ve kahır.

Hayır, güzelim,
hayır, ceylân bakışlım,
hayır, kafamın ateşi, hayır,
hayır, yüreğimdeki.
Şu anda mümkün ve güzel olan tek bir şey vardır:

Yanarak sevmek seni.

1946 Kırşehir

SİZ

Siz, yağmur altında,
siz, yırtık mintan içinde,
siz, Mucur'lu,
siz, Hacıbektaş'lı,
siz, Nevşehir'li.
Siz, vatan üstünde vatan.

Siz, Ömer İbrahim,
siz, Hasan Hüseyin,
siz, Ali Veli.

Siz, yollarımızı açan,
siz, silindirlerimizi yürüten,
taşlarımızı kıranlar.
Siz, dağlarımızı yıkan,
siz, toprağımızı süren,
buğdaylarımızı büyüten,
sofralarımızı kuranlar.

Siz, alınları açık,
siz, elleri öpülesi.

Haberiniz olsun,
aç açına gideceksiniz buradan,
aç açına geldiğiniz gibi.

1946 - Kırşehir

EKECİK
DAĞLARI

Karşıda Ekecik dağları sessiz sedasız duruyor,
karşıda Ekecik dağları hain.
İşte böylece iki parçaya ayırmış bizi dağlar,
bir tarafta benim derdim,
bir tarafta senin derdin.

Ama dağlar gözümü korkutamadılar benim hiç bir vakit.
Bilmiyorum, oralarda sen ne haldesin.
Burada ben ikiye bölüyorum her şeyimi, inâd için,
bir parçası bana ait,
bir parçası sana ait.

1946 Kırşehir

BEKTAŞ'LA
YAKUP

Bektaş'la Yakup
Bekirkadı mahallesinden
iki çocuktu,
uslu akıllı
babasız çocuklardan.
Bektaş'ın elleri beyaz ve ufaktı,
düşerdi saçları alnına.
Ağzı kocamandı Yakub'un,
burnu eğri,
sağ kolu sol kolundan uzun.

Bektaş on dördünde,
Yakup on beşindeydi.

Onlar uslu akıllı
babasız çocuklardandı,
canciğer arkadaştılar.

Hava yağmurlu.
Kamyonlarla asker sevk ediliyordu,
şoför muavini, ırgat, hizarcı,
marangoz, arabacı, garson,
kırk ikililer.

Bektaş'la Yakup
bir duvar dibinde dikildiler.
Kahvenin önünden geçti kamyon,
içinde Bektaş'ın ağabiğsi muavin Ali,
Tavşan'ın oğlu Osman,
kalaycı Şakir, garson Rıza.

Bektaş oturdu.
Yakup kaldı ayakta.
Hava yağmurlu.

Âhievran minaresinde ikindi okundu.
Yakub'un sırtı duvarda hâlâ,
Bektaş hâlâ oturmuş yere bakıyor.
Bektaş'ın elleri beyaz ve ufak,
saçları kara kara,
alnının üstündeler.

Yakub'un sırtı duvarda hâlâ,
Bektaş hâlâ oturmuş yere bakıyor.
Yerde Bektaş'ın şahadet parmağı,
yağmurdan sonraki kabarık toprak,
daire içinde daireler.
Şahadet parmağıyle çizdi Bektaş daireleri.

Askere gitti Ali,
gitti ekmek, gitti pekmez, gitti bulgur,
gitti fasulya, bamya, patlıcan kurusu.
Birden boşaldı dünya.

Bekirkadı mahallesinde bir yaşlı kadın
kıbleye durdu.

Bektaş oturmuş yere bakıyor hâlâ,
sırtı duvarda hâlâ Yakub'un.
Ağzı kocaman,
burnu eğri,
sağ kolu sol kolundan uzun.

«Senin hakkın var, Yakup,
büyük yerdir oralar.
Oralarda adamı elbet işe korlar, Yakup,
oralarda adamın karnı doyar.
Lokantalarda bulaşık yıkarız, Yakup,
oluruz para sahibi.
Olmazsa büyük adamlara çıkarız, Yakup,
merhametli olur büyük adamlar.»

Lokantalarda bulaşık yıkarız,
oluruz diye para sahibi,
Bektaş'la Yakup,
aldılar bir fukara ilmaberi,
otobosa bindiler bedavadan.

Onlar babasız çocuklardandı.
Uslu akıllıydılar onlar.

Senin hakkın var, Yakup,
merhametli olur büyük adamlar.

1946 - Kırşehir

HEP BERABER

Yirmi dokuz nisan gecesi.
Gene sevgiliden, arkadaştan uzakta.
Gene şarkı söylemek istiyor canım,
Eyüp iskelesinden,
Cibali'den,
Beşiktaş'tan uzakta.

Yirmi dokuz nisan gecesi.
Havada yağmurdan sonraki hal.
Karşıda Kırşehir hapisanesi.

Çalışan, yorgun insanların uyuduğu saattir bu saat.
Ve biz en çok bu saatte çıkarız duvarlarımızdan dışarı,
ve biz en çok bu saatte söyleriz bir ağızdan,
yıldızlarla, dağlarla, yollarla beraber,
en büyük şarkıları.

Hep kol kolayız,
hep beraberiz.
Sevgilimiz sevincinden hem ağlar, hem güler,
biz sevincimizden hem ağlar, hem güleriz.

Ve yıldızlar yürür,
dağlar yürür,
yollar yürür,
biz yürürüz.
Büyük şarkılar yürür maden ocaklarının ağzıyle,
kazmalarla, oraklarla şarkılar yürür.

Ve artık ne Eyüp iskelesi uzaktır,
ne Cibali, ne Beşiktaş uzak.

Lâkin duvarlar tekrar üzerimize kapanacak az sonra,
insanlar az sonra tekrar esir olacak,
Eyüp iskelesi, Cibali, Beşiktaş tekrar uzakta olacaktır.

Ve sonra tekrar yirmi dokuz nisan gecesi.
Tekrar havada yağmurdan sonraki hal.
Tekrar karşıda Kırşehir hapisanesi.

1946 - Kırşehir

BELKİ
DAHA
ÇOK
ZAMAN

Belki daha çok zaman sürecek bu esaret,
bu ayrılık,
bu tahammül,
bu sabır.

Belki daha çok zaman,
zincirlerimizin sesini duyacaktır
bu gökyüzü,
bu yıldızlar,
bu dağlar.

Belki daha çok zaman,
şapkanla ceketin hep aynı yerde asılı duracak,
gecelerin içinden açılacak duvarların.
Gönlünü gökyüzüne, yıldızlara, dağlara kaptıracaksın.

Hürriyet ve ekmek,
belki daha çok zaman,
yıldızlar, dağlar, yollar ötesi.

Belki sen daha çok zaman,
sabırlı ve tahammüllü olmayı seveceksin,
hürriyeti ve ekmeği sevdiğin gibi.

1946 - Kırşehir

YARIN
AKŞAM

Penceremden yıldızlar görünür,
küçücük küçücük yıldızlar.
Uzakta su sesi.

Ayaklarımı uzatmışım.
Ağzımda cıgaram.

Derken Eyüp iskelesi.

Peki, buluşuruz.
Peki, yarın akşam.

Yarın akşam,
yıldızların yaşadığı bu saatte,
kanımda senin sarı tüylü, beyaz, taze etin,
yüzümde saçların sıcak sıcak.

Uzakta su sesi.
Uzakta sen uykudasın.
Sessiz sedasız durur yanında benim hırçın yerim,
sessiz sedasız senin sarışın, uysal başın.

Peki, buluşuruz.
Peki, yarın akşam.

1946 Kırşehir

GÜNEŞİN ALTINDA

İki saatlik yoldan geldiler.
Otlar kuru ve sarıydı.
Ter içinde ihtiyar öküzümüz,
arabada çocuğumuz yatıyor,
otuz dokuz var harareti.

Kaskatı ayakları üstüne bastı Esma.
Döndü yüzünü hastaneden taraf.
Baktı kocaman, taştan kapıya.
Kırıldı cesareti.

Yürü sen, Esma,
bir tek çocuğundur bu yatan.
Yürü sen,
babası onun onbaşıdır Kars'ta.

Gene yollarda sıcak.
Gene otlar kuru ve sarı.
Gene ter içinde ihtiyar öküzümüz.
Ve güneşin altında
bir güzel oldu yanakları Esma'nın.

Çocuğumuz «Allaha emanet»miş işte, Esma.
İşte, otlar kuru ve sarı.
İşte, Esma durdu ve baktı otlara.
İşte, öküzümüz de pek iştahlı.
İşte, Esma başladı toplamaya.

Arabanın içinde,
yatağında usul usul,
çocuğumuzun şişiyor ayakları.

1946 - Kırşehir

YOL

Tekmil haklar alınır.
Tekmil hürriyetler kısılır.
Tekmil köşe başları, tekmil kapılar tutulur.
Gökyüzü tıkılır dört duvar içine.

Bütün bunlara karşı,
dümdüz, apaydınlık kalır
seni bana getiren yol.

1946 - Kırşehir

BİR BİR

Sevdiğim ne çok insan var,
özlediğim ne çok insan.
Hepsinin bir bir ayağına varsam,
bir acı kahvelerini içsem,
hatırlarını sorsam.

1946 Kırşehir

BİRDENBİRE

Çok kötü oluyor, kardeşim, çok,
birdenbire silkinivermek,
birdenbire kendine gelmesi insanın.
Güneşin, dağların karşısında,
taş gibi bir yalnızlık ortasında
daralması yüreğin birdenbire.

Çok kötü oluyor, kardeşim, çok,
şöyle kana kana, şöyle yürekten,
şöyle nen varsa bağışlar gibi
dökememek bir derdini bir kimseye.

1946 - Kırşehir

OLUR
BİTER

Ama şunu da aklına ko:
Başımıza gelen bütün bu şeyler
dünyada olmamaktan daha iyi.
Hem bizim için hasret falan da neymiş ki,
sen orda yıldızlara bakar dalarsın,
ben burda cıgaramı yakar dalarım,
işte olur biter.

1946 - Kırşehir

KAĞNILAR

Sabahın erken saati.
Kağnılar geçiyor.
Yol verin kağnılara.
Kağnılar, geçiniz!

Ağaç, yağmur, toprak ve sen,
şu saatte kimbilir,
ne kadar güzelsiniz!

Sabahın erken saati.
Aynalar gibi karşıda camlar.
Yol amelesi yola çıktı,
kafile halinde Tepeköy'den gelen
kısa boylu, uzun,
sarışın, kıllı adamlar.

Yol amelesi ve kağnılar geçiyor.

Tulum peyniri, pekmez, patates getirdi kağnılar,
kuru üzüm, mercimek ve kömür.
Umutsuz hastalar getirdi kağnılar
kirli yorganlar içinde.

Yol amelesi ve kağnılar geçiyor.

Ve bize hem bir kağnı kadar muzdarip olmak düşüyor,
sevgilim,
hem sabah rüzgârları gibi umutlu olmak düşüyor,
karanlık zamanlar içinde.

1947 - Kırşehir

HASTAYKEN
AKLIMA
GELENLER

Şu ağaçlara, şu yıldızlara, şu dağlara iyi bak.
Kulak ver şu insan sesine.
Bunların hiç biri öbür dünyada yok.

*

Buyur otur, dost yürek, buyur otur.
Polis memuru Haydar efendi,
sen şöyle dur!

*

Kim bu, kapıya vuran,
kim bu, gece yarısı?
Diyor, iş bulamadım,
gidecek yerim yok,
karnım aç,
karnım aç,
karnım aç!
Kim bu, kapıya vuran,
kim bu, gece yarısı?

*

Anacığımın kemikleri değdi elime.
Ne kadar da sıcak!

*

Dört kişiyle gidersen ne olur?
Yirmi yaşında geçirdilerdi Köprü'den
iki jandarma arasında, unuttun mu,
bileklerinde kelepçe.

*

Örtün şu delikanlının yüzünü, örtün,
daha dün kitap okuyordu zavallı.

*

İyi geceler, kargalar, iyi geceler!
Gene görüşelim, sabah kuşları!

*

Ölmek mi iyi,
Haliç'te martı olmak mı?

*

Ulan yıldız, alaylı alaylı bakma.
Ben gitmem öyle kolay kolay,
Çok alacağım var bu dünyada.

*

İyi düşün, Kadir,
bir daha dünyaya gelsen,
geçmek ister misin aynı yoldan?
İyi düşün, Kadir,
bir daha dünyaya gelsen?

*

Çocuklar dizilecek geçtiğimiz yollara,
çocuklar, açılmış gül gibi.

1947 - Kırşehir

BİR KAYISI AĞACI

Ben bir kayısı ağacıyım
Kırşehir'in Dinekbağı'ndan.
Küçücük bir ev önünde yaşarım yapyalnız.
Yılda bir çiçek açar,
yılda bir kayısı veririm,
avuç içi kadar.

Yaz olur,
bir kadın silkeler dallarımı,
bir çocuk yerde bağırır, güler,
bense hoşnut olurum.
Hem zaten benim
ne söğütler gibi nezaketim vardır,
ne kavaklar gibi gururum.

Ben bir kayısı ağacıyım
Kırşehir'in Dinekbağı'ndan.
Dinekbağı'nda üç insan severim,
bir çocuk,
bir genç kadın,
bir genç adam,
benim kadar sessiz sedasız,
benim kadar halim selim.

En güzel ay nisan ayı,
toprak yumuşak yumuşak,
en güzel ay nisan ayı.
Yağmur yağdı, çiçek açtı,
bir hoş oldu içerim,
en güzel ay nisan ayı.
Kavaklar uzakta upuzun,
bir sağa, bir sola,
başı döner kavakların.
Ben bir kayısı ağacı,
başımda çiçeklerim.

Ben bir kayısı ağacı,
üç insan severim,
bir çocuk,
bir genç kadın,
bir genç adam.
Çocuğun adı Ahmet,
kadının adı Fatma,
adamın adı İbrahim.
Ahmet küçük ve sarı,
Fatma tombul ve beyaz,
İbrahim uzun ve narin.
Bir tek toprak odaları var üçünün,
toprak odanın bir tek penceresi.

Ben bir kayısı ağacı,
bazan eğilir bakarım odaya,
yerde bir eski yatakla yorgan görürüm,
duvarda bir eski kırık ayna,
yerde bir eski kilim,
bir eski hasır.

Bir kayısı ağacı,
bazan eğilir bakar odaya,
çiçeklerinden utanır.

Dün gece gaz yakmadılar,
ay ışığında gördüm üçünü.
Üçünün suratı asık.
Önce oturup
zeytin ekmek, taze sovan yediler,
sonra baktılar birbirlerinin gözüne,
sonra esnediler.

Gökyüzü bembeyazdı.
Gökyüzü çiçeklerimin renginde.
Gökyüzünde kavaklar.

Fatma uzandı İbrahim'in yanına,
sağa döndü.
Tombul, beyaz yüzü pencerede,
gözleri açık durdu sabaha kadar.

Çiçeği en önce kayısı döker.
Ben bir kayısı ağacıyım,
döküyorum çiçeklerimi.
Yer beyaz beyaz,
başım yeşil yeşil,
kayısılarım memede.

Haziran gelecek,
güneş yakacaktır tepemi,
kayısılarım balla, şekerle dolacaktır.
Ben bir kayısı ağacıyım,
haziran gelecek,
avuç içi kadar kayısılarım
Ahmed'in ekmeğine katık olacaktır.

Ben bir kayısı ağacıyım.
Kötü bir düşüncedir almış beni.
Geçti bağları budama zamanı, dedim,
dedim, İbrahim gene boşta,
kesildi, dedim, İbrahim'in yevmiye iki lirası,
dedim, çarşıda dört döner İbrahim,
dedim, ekmek parası,
zeytin parası,
gaz parası.

Dedim, insanlar
neden yaşatılmıyor
ağaçlar kadar olsun.

Ben bir kayısı ağacı.
Fatma'nın, İbrahim'in, Ahmed'in
yumurtası, şekeri, eti.
Gittikçe artmakta kederim.
Günlerden pazartesi.
Gene geldi, elinde çanta, o şişman adam.
Şişman adam bir düşman gibi beni seyreder,
ben şişman adamı bir düşman gibi seyrederim.
Durmuş İbrahim kapıda,
yüzü dalgın ve sinirli,
bakıyor eli çantalı şişman adama.

Şişman adam uzattı gövdeme elini,
pencereden korkmuş kuzular gibi baktı Ahmet,
büktü boynunu kuzular gibi.

Ben bir kayısı ağacı.
Gövdemde sarı kâğıt.

Yol parasını verememiş İbrahim,
verilmiş haciz kararı.
Yapmayın, dedim,
yılda bir çiçek açarım, dedim.
Etmeyin, dedim,
ekmeğe katık oluyor kayısılarım, dedim.

Bir öğle vakti baktım,
kavaklar uzakta upuzun,
bir sağa, bir sola.

Ben kışlık odun,
altı lira.

1947 Kırşehir

DEME

Bu ne bitmez yolmuş, deme,
bitmedik yol yok.
Bu ne aşılmaz dağmış, deme,
aşılmadık dağ yok.
Bu ne erişilmez ülkeymiş, deme,
erişilmedik ülke yok.

Kendini kapıp koyverme.

1947 Kırşehir

KİM?

Alır başımı yollara düşerim,
ben bir fukara âdem,
söyleyin, yolumu kesecek kim?

1947 Kırşehir

YUMRUK

Yersin yumruğu.
Arkasından bir yumruk daha.
Ama bir açtın mı gözünü,
uyuyabilirsen uyu.

1947 - Kırşehir

İKİ
GÖZÜ
İKİ
ÇEŞME

Mahkûm olan
sadece ikimiz değiliz.
Sadece ikimiz değiliz
cefa çeken.

O taraflara kuşlar gelir bu taraftan,
adı sanı meçhul kuşlar,
ufacık gagaları kan içinde,
kanatları kırık.
Sen onlara bir sor, sevgilim,
sen onlara bir sor,
Anadolu toprağı nasıl
baştan başa kan ağlıyor,
iki gözü iki çeşme.

1947 Kırşehir

VE
SANKİ

Aklımda sen olduğun zaman
şu rüzgâr,
bizim rüzgârımızdır.
Şu bulut,
evinizin üzerindeki.
Ve şu kuş,
bizim ordaki deniz kuşu.
Ve sanki şu ağızlık,
şu tesbih,
senin hatıran.

1947 Kırşehir

KADER

Ne yapalım, sevgilim,
kaderimiz böyleymiş bizim,
ne sen beni terk ettiydin,
ne de ben cahildim seni sevmekten yana.

İkimiz de yalnızlığı sevmiyoruz,
yalnızlığı sevmiyoruz ama,
ben geceleri hâlâ odama yapayalnız dönüyorum,
sen geceleri hâlâ yapayalnız dönüyorsun odana.

1947 Kırşehir

SOĞUKLAR

Soğuklar ânide bastırır bizi,
kanımızı donduran soğuklar.
İkimizden başka kimse bilmez halimizi.

Ben burda kasvetli bir yerde olurum,
sen orda rüzgârlı bir yerde olursun.
Ben burda öksürür nezle olurum,
sen orda öksürür nezle olursun.

1947 Kırşehir

OĞLUM,
MEHMET

Tok günler gelecek, oğlum Mehmet,
aydınlık günler, hür günler.
Gittiğin yerde ekmek bulacak, dost bulacaksın.
Güneşli dağlar ortasında uyanan Anadolu'nıa,
ne böyle yoksulluklar gelecek, ne böyle sürgünler.

1947 Kırşehir

BENİM
EN
KÜÇÜK
HAKKIM

Birazdan ılık, tatlı uykular sarar bakarsın,
bakarsın sırtıma bir sıcaklık gelir,
birdenbire bakarsın,
karanlıklar ortasında başlar tutuşmaya
benim anadan doğma insan tabiatım.

Birazdan ılık, tatlı uykular sarar bakarsın,
bakarsın sırtıma bir sıcaklık gelir.
Bakarsın ne böyle sessiz sedasız yaşamaya mahkûmum
ne böyle sensiz yaşamaya mahkûm.

Sen ve ben,
bir de kocaman güneşleri
ve aydınlık denizleriyle
o sarışın, mavi şehir.

Ben cıgara içerim,
kitap okurum,
sana bakarım ben.
Sen oturmuş yemek hazırlarsın.

Birazdan ılık, tatlı uykular sarar bakarsın,
bakarsın sırtıma bir sıcaklık gelir.
Birdenbire bakarsın,
senin yanan saçlarında ve ellerindedir
benim ağlayan elim.

Sanki ne lüzum vardı böyle uykulara,
sanki ne lüzum vardı, güzelim?
Benim en küçük hakkımdı seni sevmek,
ellerinden, çenenden tutmak senin,
beraber yemek yemek,
beraber bakmak sulara,
yürümek geceleyin.

1947 Kırşehir

YERİN VAR MI?

Hapse düştüm, buram buram tüttün burnumda.
Asker oldum, taşını toprağını kucakladım düşümde,
kulaç attım denizinde,
türkü yaktım gecende.
Baharını, yağmurunu, rüzgârını, sabahını
dağlara savurdum sürgünde.

Duyuyor musun, İstanbul, gene çalıyorum kapını,
ta nerelerden sağ salim döndüm işte,
ne yıldım, ne pes dedim, ne tükendim,
ne yem oldum kurda kuşa.
İstanbul, gene çalıyorum kapını,
bana bir yerin var mı,
şöyle kıyıcığına kıvrılsam.

1947 sonu
Ankara - İstanbul treni

KURTLARA
KARŞI

KURTLARA KARŞI

Başımı sokacak bir damım yok
uçsuz bucaksız dünyaya karşı.

Ellerimde sıcak yüzü yaşamanın
dosta karşı, düşmana karşı.

Kanım damlar ılık ılık sabaha dek
düşüme giren aydınlığa karşı.

Ovada nurtopu bir ağaç ışır
altın başaklı aşkıma karşı.

Kardeş kardeş yaşamak varken
neden kuzular tek tek, kurtlara karşı.

1948 İstanbul

DOSTLAR SOFRASI

Bu sofraya, kardeş, bu sofraya.
İşte taze ekmek, işte kara üzüm.
İşte testilerle buz gibi su.
Kucak kucak dostluk işte, işte gün ışığı.
Bu sofraya, kardeş, bu sofraya.

Ne alış veriş, ne pazarlık.
Ne sinsilik, ne simsarlık.
Ne kancıklık, ne gammazlık.
Bu sofraya, kardeş, bu sofraya.

Kucak kucak dostluk işte, işte gün ışığı.
İşte öpülesi el, tapılası ağız.
İşte en mutlu gün, en güzel anı.
Sular gibi dökmüşüz yollara aşkımızı.
Gelmişiz bu dünyaya, yaşamaya.

Bu sofraya, kardeş, bu sofraya.

1948 - İstanbul

HOŞ
GELDİN
HALİL
İBRAHİM

Bu yıl kayısı kurutamadık, Halil İbrahim,
bu yıl üzüm kurutamadık.
Sen İzmir taraflarındaydın,
bir soğuk geldi aldı götürdü
neyimiz var neyimiz yok.
Bu yıl kayısı kurutamadık, Halil İbrahim.

Ağaçlarda ne zerdali, ne erik.
Ağaçlarda ne armut, ne elma.
En güzel aylar hasret gitti, Halil İbrahim,
en güzel aylar iki salkıma.
Bağlarda kütükler utandılar.

Bizim çocukların kimisi Karabük'te, Halil Ibrahim,
kimisi Kırıkkale'de,
Zonguldak'ta kimisi.
Ağızlarına bir şey komadan gitti çocuklar, Halil İbrahim,
ağızlarına bir şey komadan gitti, çocuklar,
bir avuç kuru üzüm,
bir kaşık bal pekmezi.

Ağaçlarda ne zerdali, ne erik.
Ağaçlarda ne armut, ne elma.
En güzel aylar hasret gitti, Halil İbrahim,
en güzel aylar iki salkıma.
En güzel aylar büktü belimizi.

Böyle kötü zamanlar görmediydik, Halil İbrahim,
böyle kötü zamanlar görmediydik.
Son ineğini kesti kavurdu kimi,
kimi son keçisini kesti kavurdu,
kıyıldı çocukların sütüne.
Sattı savdı başından nesi varsa kimi.

Hepsinin Hacı Nâfi oturdu, Halil İbrahim,
hepsinin Hacı Nâfi oturdu
mülkiyyeti üstüne.

1949 İstanbul

BİR
SEVDA
TÜRKÜSÜ

Mektubun elimde kaldı, Saimem,
kan kusuyorum, diyorsun,
diyorsun, verem olmuşum,
diyorsun, umut yok,
diyorsun, iki taraflı, Saimem.

Neden kestin umudunu birdenbire, Saimem?
Bizim başka neyimiz var,
tutunacak hangi dalımız var, Saimem?

Bakıyorum avucumda yazıya:
Avucumdan bir kuş uçar, Saimem.
Konar kuşum Üsküdar'da,
konar kuşum Beşiktaş'ta,
konar kuşum Samatya'da, Cibali'de, Saimem.

1949 İstanbul

NERDE
YATMALI?

Bir çocuk konuştu kendi kendine:
«Bu gece nerde yatmalı?
Bu gece nerde yatmalı?»

İstanbul uyuyordu, karanlıktı.

Bir çocuk konuştu kendi kendine:

«Bu gece nerde yatmalı?
Bu gece nerde yatmalı?»

1950 - İstanbul

8 NİSAN 1950 *

Bu ne bir alın yazısıdır,
ne de dünyaya erken gelmiş olmak.
Yastığının altında baktım mektubu:
Diyor, rüzgâr olmak, kuş olmak,
diyor, hasretim benim.

Baktım, uzakta, karanlıkta bir ateş yanıyor,
baktım, öfkeli, tek başına ve hür.
Dayamış alnını demirlere hâlâ bizi düşünür,
yüreği, dili, hürriyeti toprağımın,
Nâzım Hikmet'im benim.

1950 - İstanbul

(*) Bu şiir de yok birinci baskıda. Nâzım'ın açlık grevine yattığı günlerde yazılmıştı ve bir dergide takma adla çıkmıştı. Nâzım için bir kitap hazırlanırken görmüşler o dergide ve benim olduğunu öğrenmişler, bana bildirdiler. Bu şiiri unutmuştum.

AÇILIR
KAPILAR

Cansel'e

Alır seni korum damla damla
suyuma, ekmeğime, aşıma,
kaygıma, sevincime, acıma,
umuduma, sabrıma, gücüme.

Alır seni bölerim parça parça,
dağıtırım topraklara, denizlere, geceye.
Açılır her sabah kapılar gözlerinde,
girerim ışıltılı, yemyeşil bir bahçeye.

1955 - İstanbul

BİRİNCİ OĞLUMA NİNNİ

Uyu tosunum, uyu,
altında sıcak toprak,
üstünde ay ışığı,
karpuz gibi büyü.

Ne yaşadığımı yaşa,
ne çektiğimi çek,
ne hapsi gör, ne sürgünü.
Uyu tosunum, uyu.

Gör toprağı, denizi.
Gör buğdayı, sabahı.
Gör inciri, cevizi.
Gör üzümü, narı.
Uyu tosunum, uyu.

Altında sıcak toprak,
üstünde ay ışığı,
karpuz gibi büyü.

Bir kocaman dünya tanı,
apaydınlık, cıvıl cıvıl,
ağzına kadar kardeş dolu.

Uyu tosunum, uyu.

1955 İstanbul

ONLAR

En güzel yemeğimizi onlar yedi.
En güzel toprağımızı onlar aldı.
En güzel buğdaylarımızı onlar.
Bize yeryüzünü, denizleri onlar yasak etti.
Bize yaşamayı, bize hürriyeti, bize sevgiyi onlar.

İneklerimizin sıcak sütünü onlar içti.
Çocuklarımızın sıcak kanını onlar.
Bundan sonra yalnız onlar korksun.

1955 - İstanbul

DOYASIYA

Na burama geldi be, öf be,
bu kahır ne be,
bu boşuna ter ne,
bu karanlık pencere ne,
bu kanlı bulut ne,
bu imansız gece ne.

Al, dedi şeytan, şu ceketi giy.
Al, dedi, şu şapkayı başına ko.
Haydi, dedi, durma yürü.

Açıldı duvarlar önümde çekilen deniz gibi.
Gece gecenin içinde çürüdü.
Birdenbire gerindi uyandı toprak,
gündüzler ta uzağı yaladı.

Baktım bulutlar var, yapağı gibi, ak.
Baktım ağaçlar var, tombul, yeşil.
Baktım çocuklar var, yumuk elli, güleç.
Baktım insanlar var, koç gibi, güçlü.

Oh be, dedim, oh be,
işte canım dünya,
doyasıya seyreyle.

1956 - İstanbul

BİR BARDAK
ŞARAP
ZEHİR OLDU

«Dedim var mı para?
Dedi olmaz mı para?
Al, dedi, beş bin lira para.
Yok, dedim, ister yirmi bin lira para.»

«İsterim, çıkarmaz para.
Para, dedim, ulan para.
Dedi, koyarım on bin, onbeş bin lira para.
Dedim, olmaz, ister elli bin lira para.»

«Gönderdim Dilâver'i bizim, Erzurum'a.
Koydum cebine yüz bin lira para.
Yarın obir gün koyunlar burda.
İki yüz bin kâr, şükür allaha.
İki yüz bin lira para.»

«Dedim, damada, aklını başına al.
sık dişini, kendini toparla,
yok, dedim, artık sana para.»

«Dayanamazmışım, bak şuna,
dedim, nasıl dayanamam sana,
para bu be, para, para!»

Patla, it oğlu it, patla!

1956 İstanbul

GECE
İÇİNDE

Sıcacık bir yağmur siner
kara gecenin içine,
toprak somun gibi kabarır.
Tak tak vurulur kapıma,
kişner kapımda kır atım,
dünyam gümüşler kuşanır.

1958 İstanbul

İNSAN
GÜCÜ

Benim gücüm insan gücü,
gün gelir sel olurum,
deviririm dağı taşı.
Benim gücüm insan gücü.

Bıçak kemiğe dayanmaya.
Buzlar başlar çözülmeye.
Benim gücüm insan gücü.

1958 - İstanbul

BU SU
ÇOĞALA
ÇOĞALA

Yaşlılara saksılar dizdim, bahçeler yaydım.
Yorgunlara diri beden verdim, taze yürek.
Döşekler serdim hastalara, rahat, yumuşacık.
Nerde yalan dolan gördüysem kızardım.
Yiğit yüreklere, dedim, canım armağan.
Ardına kadar açtım çocuklara kapıları.
Dostluklar boy attı yeryüzünde,
dostluklar orman orman.
Ebemkuşakları gökyüzünde fır dolandı.
Yürüdü dağlardan ovalara doğru
gümbür gümbür bir deli su,
yıktı bu su önüne geleni,
bu su, çoğala çoğala.
İnsanlar insanları aldı götürdü.

Ne kavga kaldı, ne zulüm, ne korku.

1958 - İstanbul

İNSAN

İnsan kuş kanadında gelen yazı.
İnsan arı su, insan ak süt.
İnsan yemyeşil uzanan bahçe.
İnsan kum, insan çakıl taşı.
İnsan yiğit, insan dost, insan sevdalı.
İnsan kancık, insan ödlek, insan hergele.
İnsan kocaman, dağ gibi.
İnsan parmak kadar, küçücük.
İnsan alın teri, insan lokma, insan kan.
İnsan solucan, insan sülük.

İnsan kuş kanadında gelen yazı.
İnsan gül fidanında yanan konca.
İnsan umutların kapısı.

1958 - İstanbul

BİR
ANANIN
TÜRKÜSÜ

Başımın üstünde bir ak bulut.
Yüreğim umut dolu, umut dolu, umut.
Yanık türkü, acı ölüm bütün yalan.
Bahçemde bir gülüm, ağacımda bir kuşum,
oturdum bunlara bir de ad kodum,
gülüme kayısı gülü, kuşuma sarıasma.
Çamaşırlar sandığımda mis gibi, ütülü.

Başımın üstünde bir ak bulut.
Yüreğim umut dolu, umut dolu, umut.
Yanık türkü, acı ölüm bütün yalan.
Canım uzar bedenimde ılık ılık.

Başımın üstünde bir ak bulut.
Taştan çıkar yuvamızın ekmeği.
Yüreğim umut dolu, umut dolu, umut.
Yay kokunu buram buram, kayısı gülüm,
yanık türkü, acı ölüm bütün yalan.
Koŋ omzuma, kanat vur, sarıasmam,
yanık türkü, acı ölüm bütün yalan.

Başımın üstünde bir ak bulut.
Taştan çıkar yuvamızın ekmeği.
Yüreğim umut dolu, umut dolu, umut.
Yanık türkü, acı ölüm bütün yalan.

Başımın üstünde bir ak bulut.
Akşam olur, işten döner yorgun argın
yiğit koçum, yuvamızın direği.
Canım uzar bedenimde ılık ılık.
Yanık türkü, acı ölüm bütün yalan.

1958 - İstanbul

ÇİÇEKLERİ
UMUDUMUZUN

Çok olun, çocuklar, çok olun,
yüzlerce olun, binlerce olun, onbinlerce.
Daha çok olun, daha çok olun,
yapraklar kadar, balıklar kadar çok olun.

Bu dünya ne tek tek yaşamakta,
bu dünya ne rakının, ne şarabın içinde,
bu dünya ne parada, ne pulda,
ne kalleşlikte, ne zulümde.
Bu dünya aşkın içinde, alın terinde.

Çok olun, çocuklar, çok olun,
el ele verin, çocuklar, el ele,
yaşayın dünyayı doya doya,
açın kapıları, camları güneşe,
ne yeise kapılın, ne korkuya,
çok olun, çocuklar, çok olun,
el ele verin, çocuklar, el ele.

Mutlu olmak varken bu dünyada,
geceler geldi dayandı kapımıza,
olduk acımızla sarmaş dolaş,
bekledik düşümüzle koyun koyuna.

Çok olun, çocuklar, çok olun,
yapraklar kadar, balıklar kadar çok olun.
el ele verin, çocuklar, el ele,
bütün gündüzler sizin olsun,
yaşayın dünyayı doya doya.

Çocuklar, çiçekleri umudumuzun.

1958 İstanbul

SABAH TÜRKÜSÜ

Bir deniz üstündeyim, ne ucu var ne bucağı.
Bir rüzgâr önündeyim, gel keyfim gel.
Bir sevda içindeyim, başım dumanlı.

Ağzımda bal gibi tatlı bir türkü,
bir iner bir çıkarım şu yokuşu,
kazanırım çocuklarıma ekmek parası.

Ben deniz üstünde, rüzgâr önünde.
Ben sevda içinde, tatlı türküde.
İnişte yokuşta, ekmek parasında.

İki oğlum var, Mehmet'le Ali.

Şeytan baktı baktı gözüme,
şeytan geri geri gitti,
şeytan gitti dayandı duvara,
çat dedi çatladı.

Evde iki oğlum, Mehmet'le Ali.
Gönlümde bir dünya, pamuk gibi.

1959 İstanbul

DAHA
AŞAĞI

Daha aşağı, daha aşağı, daha aşağı,
aksın gecenin kanı toprağa bir parça daha,
toprağa gecenin, gecenin kanı.
Daha aşağı, daha aşağı, daha aşağı.
İnsan bir başına, ortada, tek.
Kapatın kapıları, sımsıkı, demir kapıları.
Daha aşağı, daha aşağı, daha.
Şu bizim çocuklara acımak da mı?
Şu bizim sıskalara bir penceresecik hava.

Daha aşağı, daha aşağı, daha.

1959 - İstanbul

EKMEK

Seni Balat'tan alırdım, Kasım'ın fırınından,
tam otuz beş yıl önce.
Sıkılgan, ufacık bir oğlandım,
boynu ha koptu ha kopacak.

Seni Balat'tan alırdım, Kasım'ın fırınından,
anamın sütü gibi aktın,
patlamış mısır gibi sıcak.

Dünyada, derdim, bir tek fırın var,
Balat'ta, derdim, Kasım'ın fırını.

Seni Balat'tan alırdım, Kasım'ın fırınından,
Kar yağardı lâpa lâpa,
ısıtırdım ellerimi koynunda.

Dünyada, derdim, bir tek fırın var.
Baktım bir gün dünya fırın dolu.

Büyüdük, yollarda ufala ufala.
Evlendik, çocuklarımız oldu.
Bizim oğlan alır şimdi Malta fırınından,
şimdi seni, esmer, hamur gibi,
bizim Mehmet, ufacık, sıkılgan.

Seni Balat'tan alırdım, Kasım'ın fırınından,

1960 İstanbul

BİR İNSANIN SONU

Ya işimden kovulursam diye bir kaygısı yok.
Bir yerlerde iş bulamazsam diye bir kaygısı yok.
Orda burda sürünürsem diye bir kaygısı yok.
Ekmek parası da ne, kardeşlik de ne, dostluk da ne?
Ana da ne, bacı da ne, çoluk çocuk da ne?
Yıldızların altında yatan birer ölü.
Yer var, dedilerdi, bu dünyada her adama,
bir tasa doldur kanını, ban ekmeğini.
Ama bugün ekmeği banacak kan nerde, hani?

Ekmek parası da neydi, kardeşlik de neydi, dostluk da neydi?
Ana da neydi, bacı da neydi, çoluk çocuk da neydi?
Yıldızların altında yatan birer ölü.

Bir kan kuyusu na şurda kurudu,
bir cıgara içiminde, ıslak gecede,
insanlar, çiçekler, kuzular uyurken.

1960 İstanbul

DÖN,
GERİ BAK

Kaç bu kokudan, kaç bu pislikten, bu sürüden kaç,
insan mısın, bu pazarda mısın, iki pula mısın,
kaç bu kokudan, kaç bu pislikten, bu sürüden kaç.
At denize kendini, git boğul.
Düş bir kör kuyuya, ordan çıkama.

Bir kere dön ama, bir geri bak,
şu kolu gör bir kere, şu kolu,
pisliğin, sürünün içinden uzanan şu kolu,
durur dimdik, bembeyaz havada,
budaklı bir ağaç gibi güzel.

1960 - İstanbul

GECELERİN
DİBİNDEN

Sevdiğimiz, bel bağladığımız,
sarmaşdolaş olduğumuz,
gündüzümüz, gecemiz,
bulgurumuz, ayranımız,
göz kapaklarımızdaki tatlı uyku,
ayağımızın altındaki kuru toprak,
başımıza yastık ettiğimiz.

Tek dayanağımız, alın terimiz,
bağrımıza bastığımız, gönül verdiğimiz,
ak gerdanımız, sıcak ellerimiz, kara gözlerimiz,
kuzularımız, güvercinlerimiz, canlarımız.

Ak gerdanlar bir tutam kül,
sıcak eller bir avuç kemik,
gülen kara gözler bir lokma kan.
Ne bahçemizde bir tek gül,
ne çiçek, ne ot, ne ağaç,
ne tarlamızda bir tek gelincik.

Koklanan saç, içilen su,
öpülen dudak, emilen meme,
dökülen dert, söylenen türkü,
çekilen acı, özlenen sabah,
yürünen yol, aşılan doruk,
beklenen ana, doğacak çocuk.

İşte biz böyle bir türkü tutturduk,
dağ taş demedik, yürüdük,
dere tepe demedik, yürüdük,
bir zifiri karanlık içine girdik,
geldik kocaman kapılar önünde durduk,
kocaman kapılar önünde,
ta aşağılardan doğru bir yürek,
ta aşağılardan doğru,
tıp tıp atıyor baktık,
altın yüreği çocuklarımızın,
ta aşağılardan doğru,
gecelerin ta dibinden.

1960 İstanbul

İŞSİZLİK

Uyku tutmaz, atarsın geceleri kendini dışarı,
bir kanlı mendil, işsizlik, sallanır havada,
bir şey deyin, insanlar, bir şey deyin,
kapamayın ağzınızı, kapamayın, bir şey deyin be,
balıklara deniz, kuşlara yuva, arılara kovan,
boğazımı sıkıyor biri, boğazımı kanlı mendille,
ne de kalın, kıllı, hayvan gibi elleri!
Yoksun kalmasın, dilerim, bir tek kişi bu yeryüzünde
işinden, ekmeğinden aşından, eşten dosttan.
Bir şey deyin, insanlar, bir şey deyin,
kapamayın ağzınızı, kapamayın, bir şey deyin be.
Bakarım yol ortasında yıldızlara sıkıntımın içinden,
kara bulutlar ıslak ıslak yapışır enseme.
Ha şimdi bağıracağım, ha şimdi, bir küfür savuracağım,
ha şimdi,
nedir bu ihtiyar adam hali, nedir bu çocuklarda?
Sallanır havada, işsizlik, bir kanlı mendil,
bir duvar dibinde serilmiş yatar gençliğim.

1960 İstanbul

SOKAĞA ÇIKMA YASAĞI

Sizinle ne işimiz var bizim, askerler,
ne istersiniz bizden bu pazar günü,
neden bırakmazsınız sokağa çıkalım,
işte kapılarda kaldık, işte pencerelerde,
boğuluyoruz sıkıntıdan, öleceğiz,
askerler, mahallemize neden geldiniz?

Keten helvası, leblebi, uçurtma yok,
horoz şekeri, susam, kos helva yok,
saklambaç, kaydırak, ip atlama yok,
şu bizim Ömerlere kadar da mı gidemem,
askerler, neden bu pazarı bize zehir ettiniz?

Bu ev bizim kapalı kutu,
boğuluyoruz sıkıntıdan, öleceğiz,
tez gidin burdan, ne olur, tez gidin,
kımıldanacak hali yok annemin, askerler,
ben razıyım, diyor, her şeye, razıyım,
yasağa, sıkıntıya, boğulmaya, ölmeye,
tek babanı götürmesinler.

Tez gidin burdan, ne olur, tez gidin, askerler!

1960 İstanbul

DÖRT
PENCERE

Turan Emeksiz'i anarak

Kuş ol, kardeş, beni şakı.
Göğsümde dört kurşun yarası,
göğsümde dört pencere.
Bir pencere hürriyet yaylâsına.
Göğsümde dört pencere,
bir pencere kardeşlik ormanına.
Göğsümde dört pencere,
bir pencere tokluk denizine.
Göğsümde dört pencere,
bir pencere dünya bahçesine.

Kuş ol, kardeş, beni şakı.
Bir tanesi bile kalmasın kapalı.
Düşmesin bir damla kan toprağa.
Kuş ol, kardeş, beni şakı.
Silerlerse burdan bir gün bu kanı,
kuş ol, kardeş, beni şakı,
kalk ayağa!

1960 İstanbul

SAR
SICAK
SICAK

Bir mektup ol, sabahlar gibi gel.
Bir kuş ol, kon beşiklerin üstüne.
Bir göz ol, içine bizi al.
Bir deniz ol, yayıl dalga dalga.
Bir gemi ol, getir bize insanları.
Bir rüzgâr ol, götür bizi insanlara.
Bir şarkı ol, dağ taş deme git.
Bir kavak ol, ver elini güneşe.
Bir çınar ol, bağrımıza daya kökünü.

Bir orman ol, dorukta.
Bir meydan ol, uğulda.
Bir kundak ol, sıcak sıcak sar bizi.

1960 - İstanbul

AĞITLAR

BİRİNCİ
AĞIT

Sesini duyarız ara sıra ta Macaristan'dan,
biraz kısık, biraz ihtiyar.
Ben sanki bir hapisanedeymişim,
açılır ardına kadar kapılar.

Sesini duyarız ara sıra ta Macaristan'dan,
dayanılır şey değil bilirim hasretlik,
ben şuracıkta, kendi toprağımda, Diyarbakır'dayken bile,
şuracıkta, Sapanca'da, askerdeyken bile neler çektim.

Mehmet ve Ali, Cansel ve ben, dört kişi,
sesini duyarız ara sıra ta Macaristan'dan,
biraz kısık, biraz ihtiyar,
çocuklar bir şey anlamıyor, daha çok küçükler,
ama ezberleteceğim senin şiirlerini onlara, çok yakında.
senin şiirlerini, hem satır satır.

Çok seviyor seni Cansel, bir baba gibi, bir ağabey gibi,
belki de benim seni sevdiğim kadar,
yüzünü göremedim bir defa olsun, kahroluyorum diyor,
ölüm her zaman, her yerde çok zalim,
ve ölüm hiç bir zaman affedilmiyor.

Sesini duyarız ara sıra ta Macaristan'dan,
biraz kısık, biraz ihtiyar.
Ben sanki bir hapisanedeymişim,
ve haykırasım gelir, şu kalın duvarları yıkın, diye,
kırın şu paslı demirleri, şu pencereleri açın,
bırakın bütün güzel türküler dolsun içeriye,
hiç bir şey kalmasın kapalı, hiç bir şey, diye
haykırasım gelir.
Kapanır yüzümüze kapılar.

1963 İstanbul

İKİNCİ
AĞIT

Yumuşak bir yürek, ipek gibi,
kardeş kardeş atan bir yürek,
çocuk çocuk gülen.
Bu yürek hiç durmayacak.

Bir şarkı, ama biten bir şarkı değil,
yayılır gider ılık ılık
dağların, başakların üzerinden,
buğday gibi bereketli,
akarsu gibi aydınlık.
Kim demiş bize ölüm var diye,
bize ölüm yok.

Yumuşak bir yürek, ipek gibi,
kardeş kardeş atan bir yürek.
Bu yürek hiç durmayacak.

Turuncu, eflâtun, sarı,
kırmızı, yeşil, mavi, ak,
gör işte alabildiğine çiçek.
Ve doruklarda kardeş türküleri,
ve koskocaman bir kırmızı gül.

Bu gül hiç solmayacak.

1963 - İstanbul

ÜÇÜNCÜ
AĞIT

Gidenin bir resmi kalır, asarlar duvara,
yavaş yavaş duvarda unutulur.
Senin sesini duyacak insanlar kıyamete dek,
sabahlar gibi taze,
bal gibi tatlı,
ve yorgun
    ve sevdalı
        ve yiğit.

1963 - İstanbul

DÖRDÜNCÜ
AĞIT

Her yaprak bir ak güvercin,
fırdolanır dünyayı.
Her yaprak bir ak güvercin.

Sende ölüm bile aydınlık,
onu da yendin sonunda.
Sende ölüm bile aydınlık.

Yürürsen ölüme karşı,
yaşamak sonsuz.
Yürürsen ölüme karşı.

Birden diniverdi sende acılar.
Bitmez burda, bitmez,
hapisanede geceler.
Hapisanede geceler.

Ağlar aç bir çocuk,
bir fabrika kapısında,
şimdi Nâzım uyanacak!
Ağlar aç bir çocuk,
bir fabrika kapısında.

Her yaprak bir ak güvercin,
fır dolanır dünyayı.
Her yaprak bir ak güvercin.

Toprak çürür,
o gözler çürümez,
açar mavi mavi
çocukların gözlerinde.

Çocukların gözlerinde.

1963 - İstanbul

NELER
DENDİ

A. Kadir'i pek severim. Yüreğimin başında oturan insanlarımdan biridir. Ona ait bütün hatıralarım iyi, mert ve güzeldir. A. Kadir'in —içmemek, çünkü kulağıma böyle bir şey çalındıydı,— intizamla çalışmak, bütün hayatını intizama koymak, çok okumak ve mutlaka bir yabancı dil öğrenmek şartıyla memleketimin en iyi şairlerinden biri olacağına imanım var. Onun yüreği halis bir şair yüreğidir.

NÂZIM HİKMET
(Kemal Sülker'e yazdığı
bir mektuptan, 1944)

Bugün Türkiye'mizde, şükür, birkaç tane genç şair dahâ var ki —A. Kadir gibi meselâ— aynı devirde, aynı yerde, aynı söyleyiş ustalığıyla gerçekten söylemeye değer şeyler söylemektedirler.

NÂZIM HİKMET

(Kemal Tahir'e Mahpushaneden mektuplar, 1946)

Hoş Geldin Halil İbrahim

AHMET KÖKSAL

Yeni yayın mevsiminin ilk getirdiği şiir kitaplarından biri de «Hoş Geldin Halil İbrahim». Son yıllarda Mevlâna'ya, Homeros'un «İlyada»sına günümüz şiir dilinde yeni bir canlılık getiren şiir çevirileriyle adını duyuran A. Kadir, kendi şiirlerini bu ad altında topladı. Bu, A. Kadir'in 1943'te yayımladığı «Tebliğ» inden sonra ikinci şiir kitabı. Aradan geçen uzun bir süreye rağmen şairin gerçekçi ve toplumcu şiir tutumunda önemli bir değişme görülmüyor. O çevremizdeki küçük insanın çalışma çabası ve yaşama savaşması içindeki şiirini, yer yer mahallî bir görünüşle birlikte ortaya çıkarmaktadır.

Son zamanlarda yeni yetişen bazı şairlerimizin bir ucunu soyut bir biçimciliğe, anlamsızlığa kadar götürmek istedikleri şiirimizde A. Kadir gücünü anlamın, yaşamanın değerinin korunmasına katıyor.

Örneğin, «*Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur. / Ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım*» ya da, «*Bu dünya aşkın içinde, alın terinde*» derken güzel işini ilk şiirlerine göre, biçimle özü daha da ustalaşmış bir estetik yapı içinde kaynaştıran bir yöne götürüyor.

Kitaptaki şiirler iki bölümde toplanmış. «Tek Başıma Düşündüğüm Şarkılar» adlı ilk bölümde, çokcası mahallî bir atmosfer, Anadolu görünümleri içinde yalnızlığın çilesi, uzun bir ayrılıkta sevdiklerimize duyulan özlem, dünyayı ve yaşamayı değiştirmek, kahır yerine sevinci getirmek isteği gibi duygu ve düşünceleri yansıtıyor. Yaşama savaşını derinden duyan şairde bütün güçlüklere, sıkıntılara karşı bir direnme ve dayatma gücü seziliyor. Ayni güç bir iyimserlik çizgisi, bir umut ışığı halinde kitabın hemen bütün şiirlerini bir uçtan bir uca birleştiriyor. Kitaba ad veren ikinci bölümde ise daha çok, ülkemizin insanlarına ve yaşamá sorunlarına değiniliyor. Bir öykünün şiiri olan «Kayısı Ağacı» çok alışık olduğumuz bir söyleyiş ve düzyazıya çok yakın bir anlatım taşımasına rağmen Orta Anadolu'daki geçim çilesini çok kritik bir açıdan yakalayıp karşımıza çıkarıyor. Bu bölümdeki, çokcası son şiirler insan gücünü, umudunu ayakta tutan, yürek tazeleyen, yarına iyimserlikle bakan şiirler: «Yol», «Deme», «İnsan Gücü», «Sabah Türküsü», «Doyasıya» gibi. Şair bu kavramlara, önceden belleyerek değil, kendi hayat deneyinden geçerek eriştiğinde; söyledikleri yaşamanın buruk tadını, sıcaklığını, gerçekliğini duyuruyor.

«Yol» da Eluard'ın, «Bu Su Çoğala Çoğala» da Mevlâna'nın sindirilmiş söyleyişi sezilmesine rağmen; bunlarla birlikte, «Çile», «Beşiktaş Tramvayı», «İnsan», «Kayısı Ağacı», «Çiçekleri Umudumuzun», «Açılır Kapılar» gibi bize çok yakın bir «muhteva» yı sağlam, kendine özgü bir söyleyişle duyuran şiirlerinde A. Kadir'in başarısı daha iyi beliriyor. «Hoş Geldin Halil İbrahim» yılın üzerinde durulmaya değer şiir kitaplarından biridir.

Yeditepe (1 - 15 Aralık 1959)

Dört Pencere

İLHAMİ SOYSAL

A. Kadir, adını kullanış şekliyle, şiir ve edebiyat dünyasıyla yakın ilgileri olanlar dışında pek fazla tanınan bir şair değildir. Oysa ki, Türk şiirinin altın çağı olan Orhan Veliler çağından bugüne kalmış en güçlü şairlerimizden biridir. Korkmadan, çekinmeden, A. Kadir için «iyi şair, özlü şair» denebilir. Yirmi küsur yıldır yazdıkları içinde —ki genel olarak az yazmaktadır—, kötü şiiri yok denecek kadar azdır. A. Kadir iyi şairliğinin yanında, çeviri eserleriyle de Türk edebiyatına gerçekten büyük emeği geçen bir insandır. Azra Erhat ile birlikte çevirdikleri İlyada Destanı, çeviri edebiyatının en iyi örneklerinden biridir.

A. Kadir ilk şiir kitabını 1943 yılında yayımlamıştır. «Tebliğ» adını taşıyan bu kitap, o günlerin gerçekten birbirinden güzel ve özlü kitapları içinde dahi dikkati çekmiştir. A. Kadir'in en ilgi çekici yönü, diğer Türk şairleri gibi reklâmını yaptırmasını bilememesi ve gürültüden kaçınmasıdır. Bir karınca sabrı ile şiirlerini dokuyan A. Kadir'in bugüne kadar kitap halinde yayımlanan «Tebliğ»den sonraki şiir kitapları «Hoş Geldin Halil İbrahim» ve 1960 yılında yayımlanan «Asıl Adalet»

isimli kitaplarıdır. «Dört Pencere», şairin kitap haline getirilen dördüncü kitabıdır.

A. Kadir'in «Dört Pencere» adlı kitabının üzerine eğilmeden önce, şairin Türk edebiyatına yaptığı bir büyük hizmeti de mutlaka belirtmek bir görevdir. A. Kadir, 1955 yılında «Bugünün Diliyle Mevlânâ» adlı bir kitap yazmış ve bu büyük şairi, şiir çevirilerinin en başarılı örneğiyle günümüze getirmiştir. İlyada ve Mevlânâ çevirilerinden sonra A. Kadir'in Âsım Bezirci ile birlikte hazırladıkları «Seçme Şiirler» adlı kitap da, Batı edebiyatının havasını, Batı şiirinin havasını en berrak örneklerle türkçeye getirmiştir.

A. Kadir'in son şiir kitabı «Dört Pencere» de 22 şiir yer almaktadır. Şairin 1938 yılında yazdığı «Türkü» adlı şiirle başlayan kitapta, daha sonraki yıllarda, yani 1939, 1940, 41, 42, 43 yıllarının şiirleri de yer almaktadır. Şairin dünü ile bugünü arasında rahatça bir mukayese yapmaya yarayan bu tertip dikkatle incelendiğinde görülen şudur: A. Kadir 1938'den bu yana büyük bir gelişme göstermiş, bilhassa mısralarını ortaya koyuşta, kelimelerle oynayışta, serbest nazımla yazmasına rağmen, şiirin o ister istemez aranan musikili ritmini buluşta ustalığını alabildiğine arttırmıştır. 1938 yılındaki ve daha sonraki şiirlerine göre bugün artık A. Kadir'in dili en arı ve duru şeklini almıştır. A. Kadir dün de, bugün de halkın, insanların şairidir. Şiirlerinde alabildiğine bir insan sevgisi, alabildiğine bir sıcaklık ve candanlık vardır. Hiç bir zaman çıtkırıldım salon şairi olmayan, konularını memleketin ve dünyanın dört bir köşesindeki düpedüz insanlardan alan, onların acılarını, sevinçlerini, çokça da, dertlerini dile getiren A. Kadir'i iyice anlayabilmek, şiirlerinin zevkine varabilmek için çok lâf etmeye, ezbere konuşmaya hiç lüzum yoktur. Ondan sadece bir örnek dahi, şairi tanıtmaya, sevdirmeye

yeter. İşte, kitaba da adını veren son şiir, «Dört Pencere»: *«Kuş ol, kardeş, beni şakı. / Göğsümde dört kurşun yarası, / göğsümde dört pencere. / Bir pencere, hürriyet yaylasına. / Göğsümde dört pencere, / bir pencere kardeşlik ormanına. / Göğsümde dört pencere, / bir pencere tokluk denizine. / Göğsümde dört pencere, / bir pencere dünya bahçesine. / Kuş ol, kardeş, beni şakı. / Bir tanesi bile kalmasın kapalı. / Düşmesin bir damla kan toprağa. / Kuş ol, kardeş, beni şakı. / Silerlerse burdan bir gün bu kanı, / kuş ol, kardeş, beni şakı, / kalk ayağa.»*

Akis (9 Nisan 1962)

Hoş Geldin Halil İbrahim

MEHMED KEMAL

A. Kadir benim kuşağımdan bir şairdir. Türk şiirinin geleneksel erkek sesi mısralarında yansır. Düzmece şiir döneminde bir süre unutulur gibi oldu. Ama şimdi yeniden ortadadır, gözler önündedir.

Şimdi, şu Anayasamızda söylenen, dile gelen, fikir, kanaat, vicdan, toplanma, dernek kurma, fikir yayma ve yayımlama özgürlüklerini savunmadan başına çok işler geldi, çok çileler çekti. Bunları söylemek istiyordu, söyletmediler. Bunlara dikkati çekmek istiyordu, engel oldular. Bunlar da, şiirlerinde sevgiyle konuşan, kayısılar, zerdaliler, tütünler gibi bizim öz malımızdı. Demek istiyordu, dedirtmediler. Şimdi az da olsa, diyoruz. Diyoruz, fakat A. Kadir gibi çile çeken, bunların denmesini isteyenlerin bir ömür harcamaları bedeli olarak. Daha da diyeceğiz, eğer onların açtığı bu yolu başkaları çile çekerek, bedelini ödeyerek açarlarsa...

Dört çarpı dört yüz bayrak yarışı vardır ya, bu bayrağı A. Kadir gür sesli ozanlardan almış, namusluca,

gücünün, nefesinin yettiği yere kadar götürmüştür. Şimdi bayrağı ondan alanlar, nefeslerinin yettiği yere kadar götürmek zorundadırlar. Götürmezler, götüremezlerse, A. Kadir'in suçu yok. O, elinden geldiğince, neler, neler, neler pahasına götürmüştür. Bu götürdüğünün belgesi yayımlanan kitaplarıdır. O, kendisi için bir şey istememişti ki!.. Ne istediyse, öz çıkarının dışında kalanlar içindi. Kendi için bir şeyler isteseydi Harp Okulu'nun sıralarından kalkıp sürgülü kapıların ardına girmezdi.

O kendisi için bir şey istemedi ki!..

O, ne mi istiyordu? Çile şiirini birlikte okursak anlarız.

«Bizim hiç bir hürriyetimiz yok, / hiç bir hürriyetimiz, / ne konuşmak, ne çalışmak, ne sevişmek. / Sen orda bağrına bas dur en büyük çileyi, / ben burda en büyük çileyi doldurayım, / ekmeğe muhtaç, hürriyete muhtaç, sana muhtaç. / Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur, / ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım.»

Ne istediğini anlatabildi mi, hem de yıllar sonra. Çünkü bu şiir yıllar öncesi yazılmış, yıllar sonrası haklılığının anlamını alnımıza bir damga gibi vurmuştu.

Fikir söylemenin yasaklandığı zamanlarda söylenmiştir bu şiirler. Fikir söyleme de yasaklanır mı, demeyin, yasaklanırdı. Şiirden korkan bir toplum olduğumuz günler yazılmıştı bu şiirler. Şiirden de korkulur mu, demeyin.

Korkulurdu. Sadece A. Kadir'in kuşağı şiir söylerken korkulmadı şiirden. Namık Kemaller, Tevfik Fikretler ve onlardan sonra, taa Kadir'e kadar şiirden korktu bu toplumu yönetenler. Hâlâ korkanlar vardır. Hâlâ da kendi dilinde, kendi şiirini yayımlayamayan şairler vardır. Değil şiirinden, adından korkulan şairler vardır bu ülkede.

Korkunun ecele faydası yoktur.

Şairlerin, düzmece bir belgeyle evleri aranmış, şiirleri, kitapları alınıp götürülmüştür bu ülkede. Onun için değil midir ki, bizler şiir ezberleme sanatıdır. diye tanımlamalar yapmışızdır.

Şiir ezberlensin de unutulmasın. Belleklerde kalsın da unutulmasın, diye araştırmalara girmişizdir. Şimdi kâğıt üstünde ceplerinden şiirlerini çıkarıp okuyan zirzop şairlere yolu açmışızdır. Onlar, şiir kâğıda yazılır sanırlar. Onlar cepten çıkarılır, okunur sanırlar. Onlar şiir okuma özgürlüğünü kendileri getirdi sanırlar. Onun için anlamlı, anlamsız tartışması ile gün öldürürler. Oysa şairin daha çok işi var.

Yüreği yanıktır. Ev aramaları, kitap götürmeleri, insan tutmaları, hayatının bir parçası olarak dile getirirken, bunlar olur muydu? diye şaşanlar çıkacaktır. Oldu, hiç şaşmasınlar.

«Bastılar bugün odamı öğle üzeri. / Ne üstüm başım kaldı aranmadık, / ne yatağımın içi. / Beni nedense götürmediler bu sefer.»

«Sanki sokaktan arabalar geçmiyor, / sanki etrafta ses seda kesildi. / Masam duruyor çırılçıplak. / Ama ta kulağımın dibinde duyuyorum: / Şu anda toplar dövüyor Berlin'i».

Toplar daha Berlin'i çok dövecektir ve biz kulağımızın dibinde duyacağız. Başkalarına da duyuracağız. Başkalarına duyurdukça da bu sesleri, ev basma, kitap toplama, fikir yasaklama, buna benzer bütün kötülükler ortadan kalkacak.

A. Kadir gibi güçlü şairler yüzü suyuna yaşamakta bu toplum, özgürlüklerine kavuşmakta.

Vatan (31 Mart 1965)

Devr-i Süleyman Kaçaklar ve A. Kadir

BÜLENT HABORA

Alınlarına «satılmışlar» damgası vurulmuş birtakım kimseler, bundan bir süre önce «Devr-i Süleyman»a saldırdılar. Ağızlarından salyalar akıyordu, gözleri dönmüştü tümünün de, yaptıkları işin ne denli yanlış olduğunu bilmiyorlardı.

Bir cumartesiydi. Sokaklar, yağmur altında şoförlere yalvaranlarla doluydu. Aynı saatlerde Halk Oyuncuları (Tuncer Necmioğlu, Aydın Engin, Ersun Kazançel, Umur Buğay, Mustafa Alabora), «Pir Sultan Abdal»ın hazırlıklarıyla uğraşıyordu.

«Devr-i Süleyman»ın ardından «Pir Sultan Abdal»... «Aport» tekniğiyle yetiştirilmiş olanlar belki bu oyuna da saldıracaklardır. Tıpkı «patlamış mısır pepsi cola - ciklet» çizgisindeki, Vietnam'daki çirkinlerinin Amerika'daki güzelleri gibi... O güzellerin iğrençliklerini anlatan «Kaçaklar»ı gördünüz mü, bilmem? Filmin bir bölümünde, sokakta, kendi halinde giden bir karaderiliye saldırır beyaz ve de güzel Amerikalılar. Amaçları öldürmektir, toz etmektir karaderiliyi. Bu karaderiliyi öldür-

mekle, sanki Amerika, Vietnam'da yok olan namusunu kurtaracaktır. «Devr-i Süleyman»a saldıran salyalılarla karaderiliye saldıran güzel beyaz Amerikalılar arasında pek büyük bir ayrım yoktur. Belki bizimkinin «satılmış» gibi bir üstünlüğü vardır.

«Devr-i Süleyman»a saldırmakla sanki her şey düzelecek. Örneğin, Aksaray'da yağmur altında şoförlere yalvarmayacak halk; Atatürk'ün adını taşıyan bulvarda, otomobilini çalmasınlar diye elektrik direğine zincirle bağlamayacak sahibi; altındaki Mustang'iyle halka nanik yapmayacak özel sektör çocuğu.

Evet, «Devr-i Süleyman»a saldırdı salyalılar. Belki başka oyunlara da saldıracaklar. Çünkü onlar, «saldırmak» için eğitilmektedirler.

Ve Türkiye için artık emir verilmiştir: «Geriye marş!»

Bir yanda ağızlarında salya, ellerinde sopalarla oyunlara saldıran satılmışlar, bir yanda gerçek yazarlara saldıran birtakım kalem efendileri, öte yanda Anayasa'nın en belirli maddesine karşı çıkarak kitap toplattıran bilirkişiler... Tümü de ayrı ayrı yollardan Türkiye'ye «geriye marş» komutunu vermektedirler.

Başarıya ulaşacaklar mı? Yooo... Bakın «Devr-i Süleyman»cılar daha bir gururla oynuyorlar oyunlarını, seyirciler daha bir yürekten alkışlıyorlar. Gerçek yazarlar daha bir cesaretle yazıyorlar. Kitapları toplananlar daha bir bilenmiş olarak ortaya çıkıyorlar.

Evet, kitapları toplananlar daha bir bilenmiş olarak ortaya çıkıyorlar. Ve kitapları toplananlar, kitapları toplatanlara er veya geç, ama muhakkak öğretecekler-dir bu işin yanlışlığını.

Bazı savcılar ve bilinen bilirkişiler, bütün dünyada yayımlanan dev eserlerin türkçeleri çıkınca toplattır-

mışlardır. Ama bu toplattırdıkları eserlerin yazarlarının adlarını silememişlerdir kafalardan.

Bırakın yabancıları, gerçek Türk yazarlarını da, şairlerini de sevmez bizim kitap düşmanları. Türkiye'nin en iyi yazar ve şairlerinin eserleri, yayımlandığı devirlerin «kitap sevmeyenler»i tarafından yasaklanmış, toplatılmış veya o eserlerin yaratıcıları tutuklanmıştır. Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali, Sait Faik, A. Kadir, Arif Damar, Hasan Hüseyin, bu isimlerden bazılarıdır. Bu dev sanatçıların isimleri ve eserleri Amerika'dan Japonya'ya, Sovyetler Birliği'nden Mısır'a kadar, her yere yayılmıştır. Ama yasaklayıcıların adlarını kimse bilmiyor. Tıpkı Galile hikâyesi... Galile'ye saygı duyulur, ama onu öldürenleri kimse düşünmez bile.

Kitabı toplatılan büyük şairlerimizden biri de A. Kadir'dir. Onun «Tebliğ» adlı kitabını yasaklayanlar belki de ölmüşlerdir. Belki de kuytu bir köşede kahvelerini içiyorlardır. Ama A. Kadir, hemen hemen bütün şiirlerini biraraya getirip kitap halinde çıkardı. «Tebliğ»i yasaklayanları görmek isterdim şimdi! «Ne haber amcalar?» derdim onlara. «Keyfiniz gıcır, neşeniz yerinde mi?»

«Mutlu Olmak Varken»e 14 sayfalık bir önsözle giriyor A. Kadir. Ve bu 14 sayfada da Türkiye'de gerçek sanatçıya yapılan zulümleri, bu zulümlerin ardındaki aptallıkları, iğrençlikleri anlatıyor. Ve gerçek sanatçının Türkiye'deki tahtakurularıyla savaşını, açlıkla savaşını anlatıyor. Anlatıyor A. Kadir, polisleri, polis yamaklarını, on üç yaşındaki açlık kurbanı orospuları, jurnalcileri anlatıyor.

İşte devrin polisleri:

«İkinci soruyu, emniyet müdür muavini sordu makamında: 'Bu kitap ne be?' Bizim zavallı 'Tebliğ'i tut-

muş elinde, mendil gibi sallıyordu: 'Bu kitap ne?' 'Şiir kitabı,' dedim. Önündeki kahve fincanını gösterdi, hiç unutmam, ben de ayakta duracak hal yok, iki gün iki gece uyumamışım, hep ayakta bırakmışlar, hiç oturmamışım, ağzıma bir lokma bir şey koymamışım, boğazıma bir damla su girmemiş, bir tek cıgara bile içmemişim. Hepsi yasak. 'Şu fincana dair şiir yazsana... Nedir o açlık, sefalet, açlık, sefalet?.. Rus konsolosluğunda da neler olduysa hepsini anlatacaksın bize... Ne diye gidersin ulan sen öyle Rus filimlerine?... Ben: 'Hiç bir şey olmadı orda. Filmi seyrettik, çıktık. Neden bunu yalnız bana soruyorsunuz? Çağırın Hüseyin Cahid'i, sorun,' dedim. Ses yok. 'Toplatılan kitabım da mahkemeye verilsin, orda savunurum kitabımı,' dedim. Gene ses yok. Yalnız: 'Her şeyi söyleteceksin buna!...' dedi, arkamda duran iri yarı polise. (...) Kitap mahkemeye verilmedi. Bana en ufak bir savunma hakkı tanınmadı.»

Ve işte gerçek sanatçıya yapılan İŞKENCE:

«İki gün iki gece daha bıraktılar beni o şekilde, ayakta, uykusuz, aç, susuz ve cıgarasız. Dudaklarımı kıpırdatmaya, bir kelime söylemeye mecalim kalmadıydı. (...) Beşinci gün bir yatak getirdiler.»

Aferin adamlara! A. Kadir'e bu işkenceyi yapmakla Türkiye'yi kurtardılar. Eğer A. Kadir'e bu işkenceyi yapmasalardı Türkiye yanmıştı.

A. Kadir, önsözün bir yerinde de bir jurnalciyi anlatıyor, hiç yorum yapmadan. Jurnalcinin bir şiir eleştirisini (!) almış, aynen yayımlamış. Bu 1943 modeli jurnalciyle 1968 modeli jurnalci arasında pek bir ayrım yok. Kafaca aynı çizgideler jurnalciler.

Neyse, okuyun A. Kadir'in «Mutlu Olmak Varken»ini. Daha neler öğreneceksiniz neler!.. 14 sayfalık önsözden sonra da A. Kadir'in dev şiirleri başlıyor. Ve

A. Kadir'in büyüklüğüne bir kez daha saygı duyacaksınız, bir kez daha yürekten alkışlayacaksınız şiirlerini...

Evet, sanat ve fikir düşmanlarının, sanat ve fikir adamlarının durumu budur. Bugün kitaplar toplanacaktır, yazarlar, çeviriciler zindanlara atılacaklardır. Çünkü birinci perde oynanmaktadır. Ama bir de işin ikinci perdesi vardır. Bunu, değil Türkiye'deki sanat ve fikir düşmanları, dünyanın hiç bir yerinde hiç bir kimse değiştiremez. Ve Türkiye'de, Anayasa'ya göre oynanacaktır bu ikinci perde. Ve o günler yakındır. Bu, böyle biline!..

Forum (15 Ocak 1969)

Mutlu Olmak Varken

BEHZAT AY

Üç yıldan beri her yeni yıla girerken A. Kadir'in birer yapıtı ile karşılaştık. 1967 yılına girerken «1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet», 1968'de «Bugünün Diliyle Tevfik Fikret», 1969'da da «Mutlu Olmak Varken.»

«Mutlu Olmak Varken»e A. Kadir, bundan önce yayımladığı üç şiir kitabını (Tebliğ, Hoşgeldin Halil İbrahim, Dört Pencere) ve ayrıca hiç bir yerde yayımlanmamış kırk beş şiirini almış. İyi de etmiş. Böylece hem şiir severlere, sanatçılara, incelemecilere kolaylıklar sağlamış oluyor, hem de tükenen kitapları ile 1943'te toplanan «Tebliğ» ini ve yayımlanmamış şiirlerini derli toplu büyük bir şiir kitabı durumuna sokmuş oluyor.

Güzel bir önsöz yazmış A. Kadir, «belki gerekli, belki gereksiz» diye başlamış önsöze ama, bizce çok gerekli... Türkiyemizde bir şairin ekmek kavgasını, gördüğü zulümleri bilmeyenler ve gelecek kuşaklar öğrenmiş olur.

Hoş şiirlerinden aldığım aşağıdaki dizeler de her şeyi anlatıyor ya:

«Belki burda,
hiç yoktan,
yani lüzumsuz yere,
bize ölmek de var.»

(Ayna, Yüzüm ve Dreyfüs. s. 78).

«Seni daima
demirler arkasında görüyorum.
Saçların ateş içinde,
gözlerinde delikanlılığın.
Duruşun hep o:
Gene dağ gibi.»

(Ustaya Mektuplar I. s. 116).

«Bir gün gelir,
her şey unutulur,
açlık, sürgün, hapisane,
ve yıllarca takip edildiğimiz
sokak sokak.»

(Ustaya Mektuplar 4. s. 121).

A. Kadir, şiirlerini nerde ve kaç yılında yazdığını da belirtmiş. 1938 yılında başlıyor, 1963 yılında bitiyor. Ankara, Çorum, Diyarbakır, Sapanca, İstanbul, Muğla, Balıkesir, Konya, Kırşehir ve tekrar İstanbul'da yazmış şiirleri...

Böylece sürgünlük yılları ve sürgün edildiği yerler de belli oluyor.

«Bastılar bugün odamı öğle üzeri.
Ne üstüm başım kaldı aranmadık,
ne yatağımın içi.»

(Kulağımın Dibinde. s. 99).

Diyor bir şiirinde. Besbelli esrar, afyon gibi şeyler buluyorlar ki sürüyorlardı!

Halbuki A. Kadir'in istediği:

«Tok günler gelecek, oğlum Mehmet,
aydınlık günler, hür günler.
Gittiğin yerde ekmek bulacak, dost bulacaksın.
Güneşli dağlar ortasında uyanan Anadolu'ma,
ne böyle yoksulluklar gelecek, ne böyle sürgünler.»

(Oğlum Mehmet. s. 155).

İstediği bu A. Kadir'in. Ve bu istek şiirlerini ören sürgün, hasret, işkence, acı, direnç ipliğine malolmuş... Bu ipliklerle örülmüş bir yumak A. Kadir'in «Mutlu Olmak Varken» i. Olgun bir yumak.

A. Kadir kuşkusuz büyük bir şair... Ben bunu söylemek istemiyorum, bu durum zaten biliniyor; ben, bu yıl da dolu geldin A. Kadir demek istiyorum, o kadar...

Türk Solu (28 Ocak 1969)

Yakınma değil, saadet dolu satırlar

Mutlu Olmak Varken

DOĞAN HIZLAN

A. Kadir, şiirleri yanısıra çevirileri ile de tanınan bir addır. Sanırım birçok okuyucu onun «Bugünün Diliyle Mevlânâ»sını, o ünlü «İlyada» çevirisini okumuşlardır. Usta bir şairin şiirli dili bu çevirileri okunur kılmıştır.

A. Kadir «Mutlu Olmak Varken» de şimdiye kadar yayımladığı kitaplarını biraraya getirmiş ve hiç bir yerde çıkmamış olan kırk beş şiirini eklemiştir.

Kitabın başına şair, «Uzunca Bir Önsöz, Belki Gerekli, Belki Gereksiz» başlığıyla yaşamının serüvenini koymuştur. Bu serüveniyle şiir gelişmesi arasındaki paralellik de okuyucuya yararlı bir anahtar olmaktadır. «Bu kitapta, daha önce yayımlanmış olan üç kitabımdaki (Tebliğ, Hoş Geldin Halil İbrahim, Dört Pencere'deki) şiirlerle, şimdiye kadar hiç bir yerde yayımlanmamış kırk beş şiir var. Yani hepsi yüz on üç şiir.»

Sanatçının hayatını anlattığı önsöz savaş yıllarının toplumsal panoramasını da vermektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ülkemizdeki yansımalarını da dile getirmektedir. Oktay Akbal ünlü bir eserine şöyle başlar: «Önce

ekmekler bozuldu, sonra her şey.» Evet savaşa girmeyen bir ülkede de savaşın yankıları duyulur. İşte A. Kadir de bu bozulan her şeyi anlatmaktadır.

A. Kadir'in toplumculuğu gözü yaşlı, ya da kükreyen bir tavırla belirmez. İçten içe, yürekten yüreğe yayılmak istenen bir duygudur.

Bu şiirlerde şiirin tadını nesre özgü açıklığı ve anlaşılırlık ile bir arada bulabilirsiniz. Bu açıklık onun denemeden çeviriye kadar her türde bilediği aydınlık Türkçenin sonucudur. Şiirinin Türkçesi orta bir şehirlinin konuştuğu dildir. Öyle insanı bir anda saran, sarsan bir şiir değil, yavaş yavaş sıcaklığını duyuran bir çalışmadır.

O, söyleyişine bir sürü ustalık yüklemekten çok söylediğinin niteliğiyle ilgilenir. A. Kadir göğüs gerdiği nice çileleri yalın ama etkileyici bir biçimde dile getirir. Yaşadığının dikenliğine rağmen şiirleri yakınma değil, mutluluk kokar: Çektiği çileyi bile, aşkı bile bu açıdan aktarır: «*Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur, / ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım.*»

Sanatçı, köşesinde kendince yaşama ve sanatının savaşını yapar durur, «Bir kayısı ağacı» bunu güzelce deyimler: «*Ben bir kayısı ağacıyım / Kırşehir'in Dinekbağı'ndan. / Küçücük bir ev önünde yaşarım yapyalnız. / Yılda bir çiçek açar, / yılda bir kayısı veririm, / avuç içi kadar.*»

Yeni Gazete (1 Şubat 1969)

A. Kadir ve Ozanın Çilesi

İSMAİL GENÇTÜRK

Ne zaman Orhan Kemal'i okusam, A. Kadir usuma gelir. A. Kadir'i hatırlasam ya da onun da bir kitabını okusam bu kez de Orhan Kemal'i hatırlarım. Neden bilmiyorum, yıllardır böyleyim ben...

Oysa biri romancı, biri ozan bunların...

Ne olursa olsun ortak yanları var bence. Belki de bu yüzden birini hatırlayınca ötekini de zorunlu olarak hatırlıyorum. İkisi de bu toprağın yiğit insanı! İkisi de ekmek paralarını kalemleriyle, yürekleriyle, beyinleriyle kazanan insanlar... Çileleri ortak. İkisi de Nâzım'la daında birlikte yatmışlar. İşsiz, aç kalmışlar her ikisi de... Çileleri, kavgaları bir. Bunlar için olsa gerek bendeki bu hal.

A. Kadir çileli —çilesi hiç bitmeyen— ama bunca çileye karşın da yılmamış soluklu bir ozanımız. Onun ne zaman yeni bir kitabının çıktığını duysam, okusam hemen koşar alırım. Söyleyeceklerini en başta ozanca, yalınca, erkekçe, Türkçemizin en güzel sözcükleriyle söyleyen yiğit bir ozan A. Kadir...

Bunları yazarken ne onunla tanışmış bir insanım, ne de başka bir kaygım var. Ama —kendine göre— şiirin iyisini, hasını kötüsünden ayıran bir okuyucu sayı-

lırım. Eleştirmen değilim. Olamam da. Olmaya niyetli de değilim. Benim yapmak istediğim iş, bana soluk aldıran, beğendiğim, sevdiğim ozanlara ve kitaplarına övgüler düzmek, elimden bu gelir ancak. Başkasını yapamam, beceremem ne yalan söyleyim?.. İyi olan şiir kitaplarını teker teker okurken, kötülerini de atarım bir kenara. Huyum bu, neylersiniz. Ama diyeceksiniz ki, iyiyle kötüyü ayırdetmenin yolu ne, genel bir şekli yok mu? Var ya da yok, ilgilendirmez beni. Bana seslendiğinde yüreğime bir şeyler fısıldayan, ustaca, yiğitçe söylenen şeyleri severim...

Sözün kısası şu: Hepimizin bildiği, hani şu «Hoş Geldin Halil İbrahim, Bugünün Diliyle Mevlânâ, Bugünün Diliyle Tevfik Fikret, 1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet» adlı yapıtların ozanı, yazarı A. Kadir'in yeni bir kitabı çıktı: «Mutlu Olmak Varken». Eski şiir kitaplarından bazılarını bir araya getirmiş, ayrıca hiç bir yerde yayımlanmamış kırk beş şiirini de eklemiş bu kitaba. En ilginç yanı da 1943'lerde çıkan ve hemen toplatılan «Tebliğ» adlı kitabındaki şiirlerinin de bu kitaba alınmasıdır. Çünkü daha o tarihlerde anasının karnında olan biz gençler için o şiirleri okumak ve o günlerin koşullarını bugünlerle kıyaslamak bakımından oldukça ilginçtir. Gerçi bugün de gün geçmiyor ki ozanlar tutuklanmasın, kitapları toplatılmasın?! Ekonomik bağımsızlığına kavuşmamış ve emperyalist ülkelerin denetimi altında olan sözüm ona demokrasili memleketimizde bunun aksini düşünmek saçma olur. Adamların sanatçıya, ozana değer verdikleri mi var? Onlar için gelsin dolar, gitsin dolar, ozanlar da mapusta yatarsa yatsın, istediklerini yazamazlarsa yazamasınlar ne çıkar? Ne yazık ki Türkiye gerçeği bu. Ellerin göklere çıkardığı, yurt dışında yüzümüzü ağartan ozanlarımızı yıllarca mapus damlarında çürüten bizleriz.

A. Kadir'in kitabının başında aydınım diyen herkesin okuması gerekli bir önsöz var. Türkiye'de şiir yazmanın nasıl bir yürek istediğini ve gerçek ozan olmanın nelere malolduğunu okuyacaksınız. Ve eğer insansanız, yüreğiniz varsa yapılanlara karşı çıkmak, hiç olmazsa bundan böyle olacaklara karşı çıkmanız kaçınılmaz bir şey olacaktır.

Gerçekten Türkiye'de toplumcu bir ozan olmak belâlı iş. Her türlü çıkarı iterek, ta iliklerinde duymak sancıyı; haklıdan, doğrudan yana olmak zor iş gerçekten. Her babayiğidin kârı değil doğrusu! Bütün bunların üstesinden gelmiş bir ozan A. Kadir... Ne mahpus damları, ne sürgünler, ne üç-beş kuruşa burjuva basınının düzelti işlerini yapmak, yıldırmamış onu... Hak bildiği yolda, her şeye göğüs gererek halkımızın en güzel deyişleriyle, onun anlayacağı en güzel dille devam etmiş kınalı türküsüne...

Son günlerde okuduklarınızı beğenmiyor musunuz, umutsuzluğa mı kapıldınız? Hemen alın, okuyun Mutlu Olmak Varken'i... Onda Türkiye'de gerçek ozanın çilesini ve Türkiyemizin en güzel deyişlerini bulup, soluk alacaksınız...

Yeni Gün (18 Mart 1969)

Mutlu Olmak Varken

ETEM OLGUNİL

Orhan Veli'ler kuşağından olmasına karşın, GARİP deviniminin dışında kalmış şairlerden A. Kadir... Özellikle son yıllarda, gözde ama türkçe sayılamaz ünlü yapıtların çevirilerine yöneltmiş gibiydi tüm çabasını: Bugünün Diliyle Mevlânâ (1955, 1966); Asıl Adalet (1960); Seçme Şiirler -Âsım Bezirci ile- (1961, 1968); İlyada -A. Erhat'la- (1958, 1962, 1967); Bugünün Diliyle Hayyam (1964); Eski Çağlar Tarihi, Tarihi Kadim (1965); Bugünün Diliyle Tevfik Fikret (1967).

İşte, bu yapıtlarının dışında kalan 3 şiir betiğini de ekleyerek, yani 45 şiirini kapsayan 113 şiirle yüklü ilginç bir yapıt sunuyor bu kez.

Bu tür bitiştirmelerin sakıncaları olsa da, A. Kadir, rahatça sıyrılabiliyor o «kişilik silikleşmesi» diyebileceğimiz tuzaktan; ya da şöyle diyelim; tâ 1943'te yayımladığı «Tebliğ» den 25 yıl sonrasına gelinceye değin sürdürdüğü çizgi zigzagsız; tümünü de okurken bir «deneyci şair» olmadığını, öz'e yaslı bir şiir kumaşının eşdeğerde bir biçimsel iplikle dokuduğunu hemen seziyorsunuz. Diyelim, 1938'lerde şöyle mi demiş şair:

Hani bir dışarda olsam,
Hep yürürüm, durmam.

Benimle beraber yürür
gökyüzü, toprak,
Hürriyet benimle beraber.
Gökyüzü, toprak ve hürriyet,
ne güzel şeyler.

Aradan şunca yıl geçiyor; sürüp gidiyor o salt A. Kadir'ce deyiş, yapı:

Kuş ol, kardeş, beni şakı.
Göğsümde dört kurşun yarası.
Göğsümde dört pencere.
Bir pencere hürriyet yaylâsına.
Göğsümde dört pencere.
Bir pencere kardeşlik ormanına.
Göğsümde dört pencere.
Bir pencere tokluk denizine.
Göğsümde dört pencere.
Bir pencere dünya bahçesine.

A. Kadir'in şiir yöntemini, sanatsal uygulamasını Nâzım Hikmet'in tutumuna öykünmekle yorumlayan eleştiricilerimiz epey... Oysa, bambaşka kökenlerin, yaşam olanaklarının, yaşantıların suyüzüne vuran bu yapıtlarda —andırır yönler olsa da— öylesine bir yargıya varmak haksızlık bence. Kadir, kendi çilesini, buna ekli olarak da bitişiğindekilerin çileli öyküsünü anlatmak, dizelemek tutkusundadır; Nâzım ise, çoğunca, başkalarının «toplumsal yazgı»larını şiirler; bu çok yönlü hamura kendini de ekleyerek; yani, yaşamadıklarını da öz edinir Nâzım; oysa A. Kadir'in —hele son şiirlerinde— tepeden tırnağa bir «halk çocuğu» nun yalınlığını, özdenliğini, buluverirsiniz ossaat!

Güney (Mart 1970)

Edebiyat Yoluyla

MAHMUT MAKAL

Bakanlığımız Bin Temel Eser'le ve ölü doğmuş yazarlarımızın makalelerini diriltmeye uğraşmakla meşgul. Yirmi altı milyon özel teşebbüs erbabından bir kısmı da kitap yayımlıyor. İyi de ediyorlar. İşler her yönden ters döndüğü için, büyük yayıncılar Bakanlığın yayınlarına benzer kitaplar çıkarmayı yeğ tutuyorlar. Yeni ve yoksul yayıncılara kaldı seçme eserler çıkarmak. Bunların içinde, tam anlamıyla omuz zoruyla işlerini yürütürken üstün çalışmalarla üstün eserler yayınlama işini aksatmayanlar var. İki eli bir kafasıyla didinip duran A. Kadir gelir böylelerinin başında. A. Kadir, daha çok yerli ve yabancı ozanların seçmelerini yeni çevirilerle ya da yenileştirerek dilimize kazandırmaktadır.

«1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet» adlı ve kısa zamanda iki baskı yapıp tükenen düz eserinin yanında, gene kendi şiirlerini topladığı «Mutlu Olmak Varken» adlı büyük şiir kitabı, yayıncının kendi yazdığı öz eserleridir. Birincisini Nâzım'la birlikte bizzat tutuklandığı için, yaşamış ve yazmıştır. O yüzden de bu tarihî adli hatanın ayrıntılarını ortaya çıkaran tek eserdir. İkincisi ise, gene 1938'lerde başlayan ve ömrünün

sonuna dek onu kovalayacak olan *mimlilik* yüzünden gittiği sürgünlerde yazdığı süzme şiirlerin, sapına kadar sanat ve yürek gücü taşıyan kavga şiirlerinin kitabıdır. Yani, parababası yayınevlerinin basmayacağı cinsten eserlerdir bunlar. Çocukları zehirlemekte olan içi de dışı da bozuk ders kitaplarını yayımlayamaz durumda düşerler böyle kitapları çıkarırlarsa onlar, değil mi ya!..

Aşağı yukarı on beş yıldır yayın yapan A. Kadir (Abdülkadir Meriçboyu), bu arada, çok değil, yedi kitap çıkarmıştır. Bunlardan bazılarının ikinci, üçüncü baskılarını yapmıştır. Omuz zoruyla yürütülen bir çalışma da kıvamını ve kalitesini bozmaksızın ancak bu şekilde yürütülebilir. Bir posta kutusuyla yersiz yurtsuz çalışan ozanımız (Posta kutusu 58 - Beyazıt / İstanbul) bu arada Mevlânâ'yı, Tevfik Fikret'i, en güçlü şiirlerini yenileştirerek birer kitapla dilimize gerçek anlamıyla kazandırmıştır. «Bugünün Diliyle Mevlânâ» dört baskı yapmıştır. «Bugünün Diliyle Hayyam» iki baskı yapmıştır. «Bugünün Diliyle Tevfik Fikret» yeni çıkmıştır. Bu kitabın sonuna Fikret'in şiirlerinin asılları da konmuştur. Gerçek Fikret'i, gerçek Hayyam'ı bu kitaplarda buluyoruz. Gerçekten de bu iki ozan kulaktan kulağa giden fısıltılarla yanlış tanıtılmıştır biraz. Mevlânâ da öyle...

İmece (Mart 1970)

Mutlu Olmak Varken

ZÜHTÜ BAYAR

A. Kadir, şiirimizde birer kilometre taşı olarak düşünülen 1940 gerçekçileriyle birlikte gelmişti edebiyatımıza. İkinci Dünya Savaşı'nın ağır, baskılı ve bunaltıcı havasında öbür gerçekçi arkadaşlarıyle birlikte «toplumcu bir estetik» in ilk denemelerini yapıyordu. İlk kitabı «Tebliğ» de (1943) savaşın anlamsızlığını, insanların acılarını dile getirir. Sağcı basının olumsuz eleştirileriyle karşılaşır. Kitap ilerici çevrelerde ilgiyle, övgülerle karşılanır. İkinci kitabını çok daha sonraları, 1959 yıllarında yayımlar. «Hoş Geldin Halil İbrahim» adını taşıyan kitap kısa zamanda tükenir. Bunları «Dört Pencere», (1962) ve «Mutlu Olmak Varken», (1968) izler.

«Mutlu Olmak Varken», A. Kadir'in bütün şiir çalışmalarını bir araya toplayan iki yüz sayfalık bir kitap. Şair bu kitabına daha önce yayımladıklarıyle birlikte başka yerde yayımlama olanağını bulamadığı şiirlerini de eklemiştir. Böylece kitap A. Kadir'in şiir sanatı üstüne derli toplu bilgi edinmeyi sağlayacak bir niteliğe kavuşmuştur. Kitabın başından başlayarak bütün bu şiirlerde estetik, toplumsal ve kişisel bir savaşın çok boyutlu görüntülerini izlemek mümkündür. A. Kadir, Türk gerçekçi şiiri içinde yazdıklarıyle önemli ve ilgi

çekici bir yer açmayı başarmıştır. Yalın ve sade deyişi, eski gerçekçilerin imge geleneğini yeni bir pota içinde başarıyla yorumlayışı onun şiirlerini aranır ve sevilir yapmıştır. Ne var ki, A. Kadir çok yazan bir şair değildir. Gerçi «Gelecek» dergisi hareketi içinde yeniden hız verdiği şiir çalışmaları bizi bu kanıyı değiştirmeye zorlar. Ama otuz yıllık bir şiir serüveni için ortaya konanlar az gibi görünmektedir... Bununla birlikte az ürün vermek 1940 gerçekçilerinin genel, ortak niteliklerinden biridir. Toplumsal ve politik koşullar, dalgalanmalar, yasaklar, yoksunluklar edebiyat düzeyinde de kendini duyurmuş; 1940 ile 1950 döneminin gerçekçi şairleri rahat yazma ve çalışma olanağını pek az bulabilmişlerdir.

«Mutlu Olmak Varken» yedi bölüme ayrılmış. «Hapiste», «Bölükte» «Bizim Sokak», «Tebliğ», «Sürgünde». «Kurtlara Karşı» ve «Ağıtlar» ara başlıklarını taşıyan bölümlerdeki toplam şiirler yüz on tanedir. Kitabın başında şairin sanat serüvenini anlatan bir de önsöz yer almaktadır. A. Kadir bu önsözde kitaplarının öykülerini anlatmakta, geçmiş günlerde ilerici edebiyat cephesinde yapılan provokasyonları iletmektedir. Yaşantısından sunduğu küçük bölünler, önsözünü ilginç kılmakta ve genç sanatçıları uyaracak bir niteliğe kavuşmaktadır.

İlerici Türk şiirini izleyenler için A. Kadir'in şiirlerini atlaınak önemli bir yitiktir. Tekrar tekrar okunmalı bu şiirler. Yeni Türk şiirinin yakın geçmişini, gerçeğe daha yakın bir biçimde değerlendirebilmek için...

Yeni Ortam (11 Ekim 1973)

Mahpushane Şiirleri ve A. Kadir

AHMET UYSAL

1940'ların toplumcu şairleri arasında önemli yeri olan A. Kadir (Doğ. 1917), Türk şiirinin yenileştirilmesine yalnız emek vermekle kalmamış, mahpusanelerde, sürgünlerde acısını, çilesini de çekmiş bir şairdir. O dönemin bütün toplumcu kuşağı gibi, egemen güçlerin çıkarlar dengesini kendilerinden yana sağlama çabalarının bir sonucu olarak, susturulmak istenmiştir. Etkisinde kaldığı ve izinden gittiği ustası Nâzım Hikmet'le birlikte 1938 Harp Okulu Olayı davasından on aya mahkûm olmuştur. Gene, Tebliğ (1943) adlı kitabının sıkıyönetimce toplattırılması üzerine tutuklanarak on yedi gün hücrede —dört gün aç ve yataksız— bırakılmıştır. Sonra da beş yıl sürgün cezasına çarptırılarak, İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır.

Son yıllarda çok boyutlu çevirileriyle ün yapan şairin özellikle bugünün diliyle söylediği Mevlânâ, Hayyam ve Tevfik Fikret şiirleri edebiyat dünyamızda yankılar uyandırmıştır. Ayrıca dünya şiirinden çevirilerini sürdüren A. Kadir'in, Mutlu Olmak Varken (1968), bütün şiirlerini bir arada gösterebildiğimiz son şiir kitabı-

dır. Bu kitapta, daha önce yayımlanan Tebliğ (1943), Hoş Heldin Halil İbrahim (1959, 2 b. 1965), Dört Pencere (1962) kitaplarındaki şiirlerle, hiç bir yerde yayımlanmamış kırk beş şiiri yer almıştır.

Mutlu Olmak Varken'in, «belki gerekli, belki gereksiz» diye sunulduğu önsözü, o dönemin yönetim çarkını, faşizan baskıları, gerçek gözlemlere dayalı olarak dile getirmesi yönünden ilginçtir:

«Benim ilk gözağrım, ilk şiir kitabım, «Tebliğ» dir. Onun yüzünden başıma gelmedik kalmadı. (...) Çıktıktan az sonra toplatıldı, 1943 yazında. O zaman İstanbul'da sıkıyönetim ve dünyada savaş vardı. Savaş yıllardır her yanı kasıp kavuruyordu. Hemen hemen bütün Avrupa inim inim inliyordu faşizmin yumruğu altında. O zaman bizim İstanbul'da savaş yoktu ama, açlık ve yoksulluk sarmıştı bütün şehri. İnsanlar kırılıyordu açlıktan. Ekmek vesikayla ve çamur gibiydi. Şeker yoktu, kahvelerde, beş on tane kuru üzüm korlardı çay bardaklarının yanına, şeker niyetine.»

(...)

«Bana Emniyetten sürgün kararı bildirildiği gün, Parmaksız Hamdi: 'Nasıl, mavi gözlerden bahseder misin şiirlerinde, işte sonun böyle olur.' dedi. 'Açlık, sefalet, mavi gözler...' Böylece sürgünü boyladık. Beş yıl oradan oraya sürüldüm durdum. Bir ölmediğim kaldı.»

Görüldüğü gibi, 1940 kuşağının şiir serüveni Sansaryan Hanı'ndan, Parmaksız Hamdi'den, hücrelerden, sıkıyönetim mahkemelerinden, sürgünlerden geçe geçe oluşmuştur. Bu kuşağın içinde hemen hemen «*Demirli, küçiik pencereden seyrettim / geceleri gökyüzünü*» demeyen yoktur. Özgürlük özlemi, dışarının genişliği, toprağın güneşli sıcaklığı, sabahları geniş bir solukla gerinerek uyanmak düşleri, elle tutulurcasına ortak duygu-

ar. Bu duygular A. Kadir'de, sevgili bir dosta yazılmış bir mektup kadar yalın bir anlatımla şiirleşmiştir:

«Hani bir dışarda olsam
hep yürürüm, durmam.
Benimle beraber yürür
gökyüzü, toprak,
hürriyet, benimle beraber.
Gökyüzü, toprak ve hürriyet
ne güzel şeyler.»

Çoğu zaman bir mahpusun düşlerinde, o yalnız kalan, dört duvarın çevrelediği, gençlik günlerinin ateşleri yanar. Sevgililer dışarda kalmıştır. O, «*şöyle karşı karşıya oturup*» rakı bile içilemeyen dostların ufacık mutlulukları yoktur artık. Yalnızca, mutlaka «cesur olunması gerekli akşamlar»ın korkunç yalnızlığına dayanmak gereği doldurmuştur yüreği. Ve orada şairin üzerinden tarih gibi geçmededir mevsimler.

Gün gelir hapislik de biter belki. Ama şair dediğin bir «büyük muhacir», bir büyük sürgündür. Dostlarından, düşmanlarından koparılıp yoksunluklar ortasına atılıvermesi olağandır. Oralarda acıklı türküler beklemektedir onu. Orada, gökyüzünün genişliği, toprağın güneşli sıcaklığı da yetmesin diye her türlü önlemler alınmıştır. Haliç'in martıları, konuşabilmek ihtiyacı, Cibali'nin elleri tütün kokan kadınları daha değişik özlemlerin simgeleri olmuştur artık. Ama onun en büyük özlemi, «dünyanın güzel olmasını görmektir». Onun acıları genel bir doğrunun acılarıdır. Çünkü yeryüzünde güçlü güçsüzü sömürmektedir. Büyük ülkeler, küçük ülkeleri paylaşmak için ölüm kalım kavgasına girişmişlerdir:

«ham maddesi bol,
kadını ucuzdur diye,
ve parasız almak için öküzlerin etini,
toprağımıza ordular salacaklar.»

Ama şair bu gerçeği tersine çevirmek için kudretlidir: İnançlı olmanın, umutlu olmanın büyük kudretidir bu. Gelgör ki, sürgündedir. İçerde olmaktan beter bir sürgünlüğün çaresizliği içindedir: *«Bizim hiç bir hürriyetimiz yok, / hiç bir hürriyetimiz, / ne çalışmak, ne konuşmak, ne sevişmek.»*

«Hasretim sana. / Ilık bir su, / bir demet gül, / ve lâmbamın ışığını arar gibi arıyorum seni.»

Sevgili, İstanbul'da kalmışsa, büyük usta Bursa'da hapisteyse hâlâ dışarda olmak neye yarar:

«Benim ustam,
benim ağabeyim,
beni doğuran.
Hapisanedesin sen.
Hapisanede hâlâ,
yüreği, dili, hürriyeti toprağımın.»

Yeni Halkçı (5 Nisan 1974)

«Hürriyet ve Ekmek Şairi» A. Kadir

SÂKIP COŞKUN

1940'lar ile birlikte, Türkiyeli edebiyatta, şiire sosyalist gerçekçi bir odaktan bakma çabası güden bir devrimci şairler kuşağının ortaya çıktığını görüyoruz. Bu şairlerin ortaya çıkışını hazırlayan objektif etken, Türkiye'nin o dönemde içinde bulunduğu durumdur. Millî bağımsızlık savaşı veren bir ülke için iki alternatif vardır. Ya o ülke sosyalist aşamaya yönelecek, ya da yeniden emperyalist sistemin geri bir halkası haline dönüşecektir. 1940'lar, Türkiye'de ikinci alternatifin tezgâhlanmaya başlandığı yıllardır. Millî kurtuluş hareketine öncülük eden küçük burjuva reformcularının bütün barutları tükenmiştir artık. Bizzat emperyalizm, ülkede uşaklığını yapacak bir sermaye çevresini palazlandırmakta, Türkiye'nin emperyalizmin yeni tipte bir sömürgesi olması için bütün ekonomik, politik, hukuki şartlar oluşturulmaktadır. Böyle bir ortama yönelmek her zaman olageldiği gibi faşizmi de yanında getirmiş, sosyalist alternatif için mücadele veren devrimciler en şiddetli şekilde baskı altında tutulmuşlardır. Öyle ki, ilgisiz nedenler yüzünden insanlar yıllarca hapiste tutulmakta, salt hürriyet ve ekmek kavgası temasını işleyen

bir kitapçık için şairler sürgün edilebilmektedir. İkinci emperyalist dünya savaşının dumanlı havası dünyayı kana boğarken, Türkiye'de de sermaye grupları arasında çıkar çelişmelerine yol açmaktadır. Bütün bunlardan dolayı 1940'larda bir dizi sosyalist gerçekçi eğilim taşıyan sanatçının belirmesi rastlantı değildir.

Gencecik yaşında, dünyada ilk sosyalist ihtilâli henüz yapmış bir ülkede sosyalist gerçekçi sanatın mayasını almış Nâzım Hikmet'in gür sesli, yepyeni, zengin şiiri, 1940 sosyalist gerçekçi şairler kuşağının ortaya çıkışında sübjektif etken olmuş, böyle bir şiirin muhteva ve yapı alanındaki zaferini somut olarak ortaya koymuş, bu şairlerin yolunu aydınlatmıştır.

1940 döneminin sosyalist gerçekçi şairleri arasında, kuşakdaşları gibi Nâzım Hikmet'in getirdiği muhtevadan kaynağını alan, ama şiir söyleyişiyle onun yanında ayrı bir boyutlanma oluşturmasını bilen Enver Gökçe'yi ayrı tutarsak, birer taklitçi durumuna düşmeksizin her biri ayrı bir kişiliği geliştiren, ama yine de her şeye rağmen Nâzım Hikmet şiirinin etki alanında kalan şairler arasında dikkate en değer olanlardan birisi de A. Kadir'dir.

Otuz beş yılı aşkın bir süreyi kapsayan A. Kadir'in şiirine baktığımızda, onun, gelişim çizgisi çok yavaş olmakla birlikte, baştan sona aynı şiir çizgisini korumuş olduğunu görürüz. Yani A. Kadir, kendisiyle aynı muhtevayı işleyerek şiire giren bazı kuşakdaşlarının yaptığı gibi «günün modası» na kendini kaptırmamış, burjuva ve küçük burjuva şiirlerindeki «yenilik» lerle fazla ilgilenmemiş, devrimci şiirin en gözden ırak tutulduğu dönemlerde bile devrimci muhtevaya sadık kalmıştır. Oysa, örneğin Cahit Irgat, Arif Damar, kısmen Rıfat Ilgaz vs. zamanla «Garip» şiiriyle yakınlıklar kurmuşlardır. (Devrimci şiirlerin yeniden «moda» olması üzerine, ye-

nisinden umduğunu bulamayıp eski sevgilisine dönen âşıklar örneği eski şiirlerini ısıtıp öne sürenlerin durumuna da düşmedi bu yüzden.)

A. Kadir, yine kuşakdaşlarından bazılarında rastlanan ve küçük burjuva şiirinden aktarılan bazı özelliklerden de kendisini ırak tutmasını bilmiş bir şair. Şiirlerinde bohem yaşantısına özenti ve övgüye, ucuz felsefe eğilimine, acındırma tutkusuna, gözyaşı duygululuğuna rastlanmıyor. Bütün bunların yanında daima aydınlık, anlaşılabilir, somut bir dünyanın, geleceğe güven ve umudun, yaşama tutkusunun şairi olmuş. Ancak, kuşakdaşlarında görülen ve daha çok biçimle ilgili bazı yetersizlikler onun şiiri için de söz konusu. Bunların başında, o kuşak içinde sadece Enver Gökçe'nin ve hem halk, hem divan şiirinden yararlanarak kısmen Niyazi Akıncıoğlu'nun üstesinden gelebildikleri söyleyiş güzelliği sorunu geliyor. A. Kadir de kuşakdaşlarının çoğunluğu gibi çoğu yerde söyleyiş güzelliğini önemsemiyor, birtakım gerçekleri anlatmak ona biçim sorunundan daha önemli geliyor. Kuşakdaşları gibi A. Kadir de dünya devrimci şiiriyle gerekli kan bağlarını yeterince kuramıyor, bu şiirin varmış olduğu teknik ve muhteva düzeyinden yeterince yararlanmıyor. A. Kadir'in bir başka özelliği de bağıran, haykıran bir şiirden çok, yumuşak başlı bir şiiri tercih etmesi, birtakım gerçekleri sakin sakin, ama yer yer etkili biçimde vurgulamasıdır. Bu arada yazdığı bazı şiirler, bugün devrimci edebiyatımızın en güzel şiirleri arasında yer alıyor.

A. Kadir, bütün şiirlerini 1968 yılında «Mutlu Olmak Varken» genel başlığı altında topladı. Kitaptaki en eski şiir 1938 tarihini taşıdığına göre, ortaya otuz yıllık bir döküm çıkmış oluyordu.

Salt adıyla birçok şeyi çağrıştıran «Mutlu Olmak Varken»i okuduğumuzda, bu kitabın aynı zamanda fa-

şizme, yoksulluğa, ekmek derdine karşı bir direniş tarihçesi de olduğunu görmekteyiz. A. Kadir'in duyarlığı daha çok somut, canlı, emekçi kökenli üçüncü şahıslar üzerinde dolaştığından, bireysel bir tarihçeden çok, genel, toplumsal bir tarihçe bu.

«Hapistė», «Bölükte», «Bizim Sokak» gibi adlar taşıyan kitabın ilk üç bölümü, adlarından da anlaşılacağı üzere şairin kendi çevresinden çizdiği portreleri, yaşantıları, durumları içeriyor. Özellikle «Bölükte» ve «Bizim Sokak» bölümlerinde daha çok emekçi portreleri çiziliyor, onların yaşama mücadeleleri vurgulanıyor. Örneğin, bu bölümlerin en dikkate değer şiirlerinden ikisinde, «Ahmet» ve «Zehra» şiirlerinde, şair, ekmek kavgası veren emekçilerin, burjuvazinin «ahlâk» ve «değer» kavramlarını önemsemeyen yaşama pratiklerini ortaya seriyor:

Görmedik yedi aydır
yüzünün güldüğünü birazcık.
Halbuki ne şikâyetçi sokağın çamurundan,
ne amcasıyle arası açık,
ne de hıncı var
Gelibolu'da orospuluk yapan anasına.

Fakat belki bir gün o
parmakları arasında ezerek
yarım köylü cıgarasını,
karanlık bir sokaktan çıkar gibi
ışıklı bir yol ağzına,
yani görülmemiş bir öfkeyle
ve korkusuz
basacaktır kalın bıçağını
ustasının boğazına!

(s. 47)

Bir akşam
ezan vakti taşındılar
yanımızdaki evin ufak bir odasına,
mahallenin en güzel kızı oldu Zehra ertesi gün.

Fakat o kadar aldıran olmadı gene,
ve Zehra da düştü herkesle beraber
yok olası ekmek derdine.

Yeri değildir bizim sokak
aşk şarkısı söylemek için açık pencerede
ay ışığına bakarak!

(s. 48)

«Ahmet» şiirinde kahramanın, burjuvazinin koruduğu ahlâk yargılarını hiç umursamadığı halde, kendi ekonomik mücadelesi adına burjuvazinin duymak bile istemediği bir başka kavrama yönelişini görüyoruz. «Zehra» şiirinde ise güzellik yargısının burjuva toplumundaki yeri saptanıyor. A. Kadir, birer kahramanı anlatan bu tür şiirlerinde şiir tekniğinden çok hikâye etme tekniğini kullanıyor görüldüğü gibi.

«Her Şeye Rağmen» şiiri ise bölümün en güzel şiirlerinden birisi. Bu şiir gerek taşıdığı muhteva derinliği bakımından, gerek söyleyiş güzelliğine daha özenilmiş olması bakımından ötekilerden ayrılıyor. Şair, bu kez kişisel dramların dar ufkundan geniş ufuklara yöneliyor; yeryüzü güzelliklerini, emekçi insanın yaşama tutkusunu dile getiriyor.

Gece yarısını vurur saatler.
Sen makina başındasısn,
ben masa başında.
Uzaktayız birbirimizden demek.

Halbuki aynı şeylerdir düşündüğümüz:
Bütün şarkılardan güzel
bir parça peynir,
bir salkım üzüm,
bir dilim ekmek.
Ve yaşamak her şeye rağmen en önde!

(s. 50)

Kitabın «Tebliğ» adlı bölümüyle aynı adı taşıyan şiirde de şair yine aynı geniş ufuktan bakarak, bu kez yeryüzünün acılarından söz açıyor, düşmanı lânetliyor.

Ve şimdi, kimi kurtuldu ölümden,
kimi yapıştı toprağa yüzükoyun,
step kokan elleriyle.
Kimi de verdi kendini dalgalara
bir kuş kadar rahat,
erkekçesine ve hazin.
Püfür püfür esen
en yumuşak rüzgârlarına bile
düşman oldum Karadeniz'in!

(s. 60)

«Bir İnsan» şiiri ise A. Kadir'in en güzel şiirlerinden birisi. Haksız savaşların lânetlenmesi, savaşan orduların aslında ayrı ulusların emekçilerinden başka bir şey olmayışları, halkların kardeşliği vurgulanıyor bu şiirde.

Varşova'da kaputun kaldı,
Dunkerk'te arka çantan.
Düştü bütün fotoğrafların Sivastopol'da.
Bir şafak vakti Paris'te bıraktın zavallı yüreğini,
kurşuna dizilenler karşısında.

(s. 61)

A. Kadir daha birçok şiirinde aynı doğrultuda temaları geliştiriyor, bütün dünya emekçilerinin kavgasından yandaş çıkan bir bakış açısıyla dünyada olup biteni algılayıp yorumlama çabası güdüyor, sonra bakışlarını kendi yurdunun kentlerinde, köylerinde olup bitenlere çeviriyor, zaman zaman düpedüz manzum hikâyeler yazmayı göze alarak buralardan yaşantılar sunuyor, tipler çiziyor. Savaş, zulüm, yıkım, açlık altında bile capcanlı kalan insan duyarlığı şiirleşiyor böylece.

A. Kadir, faşizmin çanak yalayıcısı burjuva şairlerinin kışkırtmaları sonucu «Tebliğ» adlı ilk şiir kitabı yüzünden önce tutuklanıyor, sonra da sürgüne gönderiliyor. İkinci emperyalist savaşın en civcivli günlerinde ve Muğla, Balıkesir, Konya, Kırşehir gibi sürgünlük yerlerinde yazılan şiirlerden oluşan «Sürgünde» başlıklı bölümde ise, şairin itildiği sürgünlük yaşantısının, zor koşulların duyarlığını buluyoruz. A. Kadir, kişisel yaşantısının en güç dönemlerinde bile bakışlarını dünyadan, yurttan, maddi çevreden soyutlayıp kendi iç dünyasına çevirmiyor, teslimiyetçi ya da yılgın bir melankoliye kendini kaptırmıyor: bütün insancıl öğelerle ilişkisini sıkıfıkı sürdürüyor, seviyor, öfkeleniyor, duyuyor, düşünüyor. Karamsarlığa düşmemek, umutlu olmak, çevresel ilişkileri aydınlık bir açıdan yorumlamak şair için bir tutku düzeyindedir, bir varoluş koşuludur. Örneğin, şair, uzak bir şehirde, yapayalnız, parasız iken nereleri, neleri düşünüyor «Cibali» şiirinde:

Cibali dendi mi
aklıma siz gelirsiniz, kadınlar..
Çarpık ayakkaplarınız gelir
ve kahraman elleriniz.

(s. 79)

Ve biz bu hatırlayışta bir acındırma özelliği değil, onur ve öfkeye yaslı başka özellikler buluyoruz. A. Kadir, kendi yaşantısından, uzaktaki dostlarından, sevdiklerinden, karısından, yurdunun insanlarından, devrimcilerden, «dünyanın geleceği»nden hep aynı onur içinde ve geleceğe güvenerek söz açıyor.

Ama gene insanların ekmeği yok
Ama gene çocuklar kemik veremi.

(s. 90)

demesindeki öfkede bile biz aynı geleceğe güveni bulmaktayız. Bu onurlu ve umutlu öfke «Han Odasında» şiirinde daha somut:

Zayıflıktan kardeşim,
zayıflıktan,
yere basamıyor çocuklar.
Nefret ve kin,
toprak, çocuk, ev, kadın aşkı.
Zulmün önünde âciz kalışı insanın.
Hiç bir şey yapamamak.

Hani çingene şehvet?
Çocukların tanksız, uçaksız sabahları hani?
Hani şarap ve çigan?
Hani soğuk et?
Buğday hani?
Hep kara vagonlarla düşmanlar taşımış başakları,
vah, ekiniyle övünen memleket!
Bugün Macar köylüsünde, kardeşim,
Macar köylüsünde gurur,
susmaktan ibaret.

(s. 93 - 94)

Ve bu öfkeleniş, en somut hedefine, dünyayı kan ve ateşe boğan faşizme yöneliyor «Bir Diktatörün Son Konuşması» şiiriyle.

«Esirliğim, Üstüm Başım, Karnımdaki Açlık ve Yaşamak» da A. Kadir'in güzel şiirlerinden. Adından da anlaşılacağı gibi şair çeşitli insancıl olguları ele alıyor, bunları zengin bir duyarlıkla işliyor.

Ve daha öte,
bir şafak güzelliği içinde yaşamak.

(s. 107)

«Çile» «Seni Arıyorum» gibi hasret ve aşk şiirleri ise, devrimci bir sürgünün hasret ve aşkını bir burjuvanınkinden ayıran temel farklılıklar içinde gelişiyorlar. A. Kadir, vaktiyle ortak bir dâvada birlikte yargılandığı ve o sırada Bursa cezaevinde yatmakta bulunan Nâzım Hikmet için de «Ustaya Mektuplar» yazmış.

Şairin sürgünden dönüp ekmek kavgası içine atıldığı dönemde yazdığı şiirleri kapsayan «Kurtlara Karşı» bölümünde yer alan şiirler içinde, özellikle Türkiyeli yoksul köylülüğün yaşantısını ustaca somutlaştıran «Hoş Geldin Halil İbrahim» şiiri dikkati çekiyor. «Dört Pencere» şiirinde ise özgürlük tutkusunu bir kez daha dile getiriyor:

Kuş ol, kardeş, beni şakı.
Göğsümde dört kurşun yarası,
göğsümde dört pencere.
Bir pencere hürriyet yaylâsına.
Göğsümde dört pencere,
bir pencere kardeşlik ormanına.

Göğsümde dört pencere,
bir pencere tokluk denizine.
Göğsümde dört pencere.
bir pencere dünya bahçesine.

(s. 189)

A. Kadir 1968'den sonraki yıllarda Gelecek, Asyalı, Yeni Adımlar gibi dergilerde şiir yayımlamayı sürdürdü. Bir iç dinamizmi taşımaktan uzaktı bu şiirler. Tek tek ele alındıklarında son şiirlerinde ortaya çıkan bu durumun ötesinde, onun otuz beş yılı aşkın şiir birikimi saygınlığını koruyor. Sıcaklığı, devrimci muhtevaya ortodoksça bağlılığı, daima aydınlık bir şiirin geliştiricisi oluşu ona Türkiyeli devrimci şiir içinde ayrı bir yer sağlamaktadır. A. Kadir'in şairliğiyle yakından ilişkili olarak saygınlık uyandıran bir başka yönü de doğudan olsun, batıdan olsun dünya devrimci şiirinin çeşitli ustalarını Türkiyeli okuyuculara aktarma çabasıdır...

Yarına Doğru (Aralık 1974)

A. Kadir'in Otuz Beş Yılı

ASIM BEZİRCİ

Yıllarca önce, Sabahattin Ali'ye gönderdiği bir mektupta Nâzım Hikmet şöyle der: «... sonra A. Kadir ve daha bir ikisi istikbali olan ve şiir yazmanın mesuliyetini, emeğini anlamış şairler. Onları seviyorum ve sayıyorum ve güveniyorum...»[1]

Kemal Tahir'e, Vâ-Nû'ya, Memet Fuat'a yazdığı mektuplarda da Nâzım Hikmet yine A. Kadir'den hep umutla, övgüyle söz eder. Ama yanılmaz: Kadir büyük ustasının güvenine lâyık bir sanatçı olduğunu gösterir. O kadar ki, Kadir'in hayatı, Nâzım'ın sözlerini doğrulamakla özetlense yeridir.

İLK YILLAR

Kadir, asıl adıyla Abdülkadir Meriçboyu, 1917'de İstanbul'da doğar. Ailesi Manastırlıdır. Babası alaydan yetişme bir subaydır.

Kadir sekiz yaşındayken babası ölür. Ailesi yoksulluğa düşer. Bu yüzden Kadir'in çocukluğu türlü sıkıntılar içinde geçer. «Tatillerde sepetçilik, kahveci çırak-

(1) Türk Solu dergisi, 9.4.1968.

lığı yapar, mahalle aralarında kurabiye satar; kapuz sergilerinde çalışır.» Böylece, kitap defter parasını çıkarır. 1933'te bin bir güçlükle Eyüp Ortaokulu'nu bitirir. Fakat liseye gidecek durumda değildir. Bunun üzerine, ağabeyisinin de zorlamasıyla, Kuleli Askeri Lisesi'ne yatılı girer.

İkinci sınıfa geçtiği sırada çok sevdiği annesini kaybeder. Bu olay onu derinden sarsar. İlk şiirini de bu sarsıntıyla kaleme alır. Bunu başka şiirler izler: Aşk ve ölüm şiirleri... Faruk Nafiz'le Necip Fazıl'ın etkilerini taşıyan, aruz ya da heceyle düzenlenmiş şiirler... Bazılarını, Akın gazetesinde yayımlar. (Gazeteyi, sınıf arkadaşlarından birinin dayısı yönetmektedir.)

Lisenin son sınıfındayken Nâzım Hikmet'in kitapları eline geçer. Okuyunca enikonu çarpılır. Onun etkisiyle birtakım şiirler yazmaya koyulur. Yavaş yavaş toplumculuğa doğru kayar.

1936'da liseyi bitirir. Edremit'te 6 aylık bir staj yaptıktan sonra Ankara'ya gider. Harp Okulu'na girer. Arkadaşlarıyla Başak adlı bir duvar, daha doğrusu el dergisi çıkarır. Okumaya iyice hız verir, Balzac, Zola, Tolstoy, Gorki, Dostoyevski, Gogol gibi yazarları yutarcasına okur. Bunların yanısıra o günlerin sol düşünce kitaplarını da ilgiyle izler. Bu yüzden, Kadir'in «1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet» adlı eserinde çok güzel hikâye ettiği haksız olaylar sökün eder: Okuldaki sağcı öğrencilerin ihbarı üzerine Kadir'le arkadaşları tutuklanır; Nâzım da zorla işe karıştırılır; yargılama sonunda bazıları beraat eder; Nâzım 15 yıla, Kadir ise 10 aya mahkûm olur...

Hapisten çıktıktan sonra Kadir'in okulla ilişiği kesilir. Askerliğini er olarak yapar. İlden ile sürülür: Çorum, Diyarbakır, Sapanca... Askerdeyken «askerlik şiir-

leri» yazar. Ses ve Yeni Edebiyat dergilerine gönderir. Şiirler dergilerde Nâzım'ın (o günkü takma adıyla Mazhar Lütfi'nin) şiirleriyle yan yana yayımlanır. Kadir bu şiirlerinde elinden geldiğince Nâzım'ın etkisinden sıyrılmağa, kendine özgü bir deyiş kurmağa yönelmiştir.

1941'de askerlik hizmetini bitirince İstanbul'a gelir. Sıkıntılı günler geçirir. Tan gazetesinde düzelticilik (musahhihlik) bulur. Geceleri gazetede çalışır, gündüzleri Hukuk Fakültesine devam eder. Ayrıca, Yürüyüş adlı toplumcu derginin çıkışına da geniş ölçüde yardımda bulunur. Dergide Nâzım Hikmet'in (İbrahim Sabri imzasıyle), Cahit Saffet'in, Rıfat Ilgaz'ın, Niyazi Akıncıoğlu'nun, Ömer Faruk Toprak'ın, Suat Taşer'in, Orhan Kemal'in, Sait Faik'in şiirleri basılır. Kadir'in de «Tebliğ» adlı ilk eserinde yer alacak şiirlerin bir bölüğü bu dergide yayımlanır: «Bir İnsan, Darende'li, Yolda Esirler, Zehra, Buluşursak, Salih, Herşeye Rağmen...»

«TEBLİĞ»

Tebliğ 1943'te çıkar. Çevrede geniş yankılar yaratır. Övgüler, yergiler birbirini kovalar. Sağcı basının (özellikle Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya'nın) ihbarcı, kışkırtıcı yazıları dolayısıyle 15 gün sonra toplatılır. Kadir tutuklanır, 17 gün hücrede kalır, 4 gün aç susuz bırakılır. Sonra, sıkıyönetimce sürgüne gönderilir.

Tebliğ'deki şiirler üç bölüme ayrılmıştır: «Tebliğ, Bizim Sokaktan, Bölükte...»

Birinci bölümde, savaşa karşı olan şiirler yer alır. Bunlarda İkinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu felâketler açık, yalın, gerçekçi bir anlatımla dile getirilir. Ölüme karşı yaşamanın güzelliği, cephedeki askerlerin çektikleri, yoldaki esirlerin durumu, yerinden yurdundan edilen kişilerin dramı insancı bir görüşle ortaya konur.

Özellikle «Tebliğ, Bir İnsan, Siperde» adlı şiirler bunun başarılı örnekleridir. Bir parça:

O insanlar bitmedi mantar gibi yerden.
Anaları doğurmuştu onları bir zamanlar,
tıpkı dalda bir çiçek açar gibi.
Ve şimdi, kimi kurtuldu ölümden,
kimi yapıştı toprağa yüzükoyun,
step kokan elleriyle.
Kimi de verdi kendini dalgalara,
bir kuş kadar rahat,
erkekçesine ve hazin.
Püfür püfür esen
en yumuşak rüzgârlarına bile
düşman oldum Karadeniz'in!
(Tebliğ)

Tebliğ'in ikinci bölümü «Bizim Sokaktan» adını taşır. Kadir bu bölümde çevresinde gördüğü kişileri birer «tip» olarak işler. Bunlar, hepsi de yoksul, halktan kişilerdir. Herbirinin ayrı bir derdi vardır. Kadir bu derdi daha çok dış gözlemlerle vermeye çalışır. Bunun için gerçekçi tasvirler yapar.

Üçüncü bölümde askerlik yaşantıları ve arkadaşları canlandırılır. Şiirlerde buram buram bir insan, memleket ve yaşama sevgisi tüter. Dil temiz, anlatım sıcaktır.

Sizinle aynı yemeği yedim senelerce,
aynı türküyü söyledim talim dönüşü,
ve aynı rüyaları gördüm geceleri, ot yatakta.
Gün oldu cömerttim,
canımı verecek kadar.
Gün oldu esirgedim

tek asker cıgarasını sizden.
Fakat bir akşam buluşursak eğer
herhangi bir yol ağzında,
namusum hakkı için öpeceğim
toprak kokan ellerinizden!

(Buluşursak)

Yukarıdaki örneklerin de gösterdiği gibi, «Tebliğ» özgür koşukla yazılmıştır. Anlatım açık ve sadedir, oyunsuz ve süssüzdür. Dil halkın diline yakındır. İmgeler ve benzetmeler anlatıma destek olmaktadır. Olaylara ve insanlara toplumcu ve gerçekçi bir gözle bakılmıştır. Şair, kendi halinden çok, çevresinin halini ele almaktadır.

Tebliğ'in toplatılmasından sonra Kadir'in aşağı yukarı beş yılı sürgünde geçer. Muğla, Balıkesir, Konya, Adana ve Kırşehir'i dolaşır. Zaman zaman işsiz ve aç kalır. Anadolu halkının yaşayışını yakından görür. Bu arada sürgün şiirleri yazar. Fakat, yürürlükteki baskıdan ötürü, kendi adıyla çıkaramaz. Ancak bazılarını Ali Karasu takma adıyla Gün, Yığın, Pınar gibi dergilerde yayımlayabilir. İşte bu şiirlerden bir parça:

Hasretim sana.
Tam üç koca kış geçti aradan,
koskocaman üç asır.
Önce Aydın, Muğla, Balıkesir.
Önce bizim yiyemediğimiz bal gibi üzüm incir.
Önce bizim yemeğimize girmeyen bal gibi zeytinyağı.
Sonra gene bir sıra dağ.
Sonra Konya ovası, Adana.
Sonra hiç bir vakit gülmemiş olan Orta Anadolu toprağı.

(Seni Arıyorum)

1941'den 1947'ye kadar altı yıl süren sıkıyönetim kalkınca 1948'de İstanbul'a döner. Bir süre bir bisküvi fabrikasında çalışır. Sonra yine düzelticilik yapmağa başlar. Sürgünde yazdığı şiirlerden bir bölüğü Yağmur ve Toprak, Yeditepe, Yeryüzü, Beraber dergilerinde çıkar.

1953'ten sonra Mevlânâ'nın şiirlerini yenileştirmeye —daha doğrusu, yeniden yaratmaya— girişir. 1955'te kırk kadar şiiri «Bugünün Diliyle Mevlânâ» adlı bir kitapta toplar. (Kitap büyük ilgi görür, haklı övgülerle karşılanır, on yılda dört kez basılır.) Nâzım Hikmet, yurt dışında iken kitabı okuyunca hayranlığını belirtmek gereğini duyar:

«Harikulâde güzel, değil mi? Büyük Celâleddin Rumî ilk defa Türkçe konuştu, hem de nasıl konuştu! Tercümesini yapan öğrencimdir, biliyor muydunuz?»[2].

Mevlânâ'dan sonra Kadir, Homeros'u Azra Erhat'la birlikte çevirmeğe koyulur. Çevirinin ilk cildi 1958'de çıkar ve Türk Dil Kurumu ile Habip Edip Törehan ödüllerini kazanır. (Hakçasını söylemeli: «İlyada, Odysseia» çevirileri büyük bir anıttır ve Kadir'in adı bu yüzden hep saygıyla anılacaktır).

Homeros'u Eluard ve Brecht çevirileri, Mevlânâ'yı Hayyam ve Fikret yenileştirmeleri izleyecektir. Halka yıldan yıla büyüyerek Vietnam ve Filistin şiirlerini de içine alacak, sonunda «Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri»yle evrensel bir genişliğe kavuşacaktır [3].

---

(2) Bak: Rady Fısh - Nâzım'ın Çilesi, 1969, s. 365.

(3) Paul Eluard Seçme Şiirler —A. Bezirci ile— (1961). Asıl Adalet, (1960), Bugünün Diliyle Hayyam, (1964), Bugünün Diliyle Tevfik Fikret, (1967), Dilden Dile (1970), Bertolt Brecht - Halkın Ekmeği —A. Bezirci ile— (1972), Vietnam Şiiri —Afşar Timuçin ile— (1973), Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri —Ş. Hulûsi, S. Salom, A. Bezirci ve A. Timuçin ile— (1973), Filistin Şiiri, —Afşar Timuçin ile— (1974).

«HOŞ GELDİN HALİL İBRAHİM»

1959'da, yani Tebliğ'den 16 yıl sonra, Kadir'in ikinci eseri yayımlanır: «Hoş Geldin Halil İbrahim». Gerçi eser, «Tek Başıma Düşündüğüm Şarkılar» ve «Hoş Geldin Halil İbrahim» diye iki ana bölüme ayrılmıştır, ama şiirler —temleri ve tarihleri bakımından— şu kümelerde de toplanabilirler: Sürgün dönemi şiirleri, sürgün sonrası şiirleri...

Sürgün şiirleri şunlardır: «Yalnız, Dağ Başında, İhtiyaç, Seni Arıyorum, Ekecik Dağları, Yarın Akşam, Bir Bir, Yol, Kulağımın Dibinde, Bu Beden, Cibali, Deme, Kim, Kısalan, Birdenbire, Yumruk, Çile» vb... Bu şiirler 1943 - 1949 yılları arasında yazılmışlardır. Kadir'in sürgündeki acı yaşantılarını, yoksunluklarını, anılarını dile getirirler. Özgürlüğü dileyiş; tabiat ve insan sevgisi; yalnızlıktan yakınma; dostları, sevgiliyi ve İstanbul'u özleyiş ana temleridir.

Sevdiğim ne çok insan var,
özlediğim ne çok insan.
Hepsinin bir bir ayağına varsam,
bir acı kahvelerini içsem,
hatırlarını sorsam.

(Bir Bir)

Söz konusu temler Kadir'in inanç, umut ve direncinin zayıflamasından değil, bir başka yaşama ortamına girmesinden ve yayım, eylem yolunun kendisine kapanmasından ileri gelir. «Deme» şiiri bunu güzel açıklar:

Bu ne bitmez yolmuş deme,
bitmedik yol yok.

Bu ne aşılmaz dağmış deme,
aşılmadık dağ yok.
Bu ne erişilmez ülkeymiş deme,
erişilmedik ülke yok.
Kendini kapıp koyverme.

Gerçi «Deme» düşünme yanı ağır basan bir şiirdir. Öbür şiirlerde ise çoğunlukla duygu ağır basar. Ayrıca, özgür koşuktan düzgün koşuğa doğru bir kayma başlar. Yalınlık ve içtenlik güçlenir. Düşünceyle duyguyu, gerçekle hayali birleştiren «Çile» bunun başarılı bir örneğidir:

Bizim hiç bir hürriyetimiz yok,
hiç bir hürriyetimiz,
ne çalışmak, ne konuşmak, ne sevişmek.
Sen orda bağrına bas dur en büyük çileyi,
ben burda en büyiik çileyi doldurayım,
ekmeğe muhtaç, hürriyete muhtaç, sana muhtaç.
Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur,
ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım.

Gerçi Kadir sürgündeyken toplumsal yanı ağır basan şiirler de yazmıştır. Fakat önceleri CHP'nin, sonraları DP'nin uyguladığı faşizmden dolayı çoğunu yayımlayamamıştır. (Ancak yirmi beş yıl sonra «27 Mayıs»ın getirdiği özgürlükten yararlanarak, 1968'de «Mutlu Olmak Varken» kitabında hepsini «Sürgünde» başlığı altında toplayabilmiştir.) Bundan ötürü, «Hoş Geldin Halil İbrahim» de bulunan sürgün şiirleri arada bir Anadolu'daki yoksul köylülerden (Bir Kayısı Ağacı) yahut İstanbul'daki işçi kadınlardan (Cibali) söz açılmakla birlikte, bireysel duygular —Tebliğ'e oranla— toplumsal kaygularını üstüne çıkar. Şair dış ülkelerden,

toplumsal sorunlardan çok kendiyle ilgilidir. Şiirlerden çoğunu «Tek Başıma Düşündüğüm Şarkılar» başlığı altında toplaması da bundan olsa gerektir.

Kitaptaki sürgünlük sonrası ya da sürgünlük dışı şiirlere gelince: Bunlar; «Tek Başıma Düşündüğüm Şarkılar» bölümündeki «Neden, Doyasıya, Oğlum Mehmet» adlı 1950'den sonra yazılan şiirler ile «Hoş Geldin Halil İbrahim» bölümündeki şiirlerdir. Bu şiirlerde insan gücüne güveniş, mutlu yarınlara inanış, baskıya direniş, özgürlüğü özleyiş, çocuk sevgisi, işçilerle köylülerin yaşayışı belirtilir. Fakat sürgün dönemiyle ilgili bazı temler bırakılır. Çünkü şair sürgünden dönerek eski çevresine kavuşmuş, evlenerek çoluk çocuğa karışmıştır. Dolayısıyle, şiirleri de bu yeni yaşantısının izlerini taşır. Nitekim yalnızlığı unutur artık, sık sık karısından, oğullarından söz açar. Özellikle çocuklar üzerinde sevgiyle, önemle durur. Çocuklar, onun gözünde, yalnızca insanın ve iyiliğin simgesi değil, «umudumuzun çiçekleri»dir de:

Çok olun, çocuklar, çok olun,
yapraklar kadar, balıklar kadar çok olun,
el ele verin, çocuklar, el ele,
bütün gündüzler sizin olsun,
yaşayın dünyayı doya doya.

Çocuklar, çiçekleri umudumuzun.

Çocuk sevgisine iyimserlikle donanmış bir insan sevgisi eşlik eder. Gelgelelim, şair insanları genişliğine, kardeşçe sevmekle kalmaz. Onların büyük gücüne de inancını belirtir:

İnsan kuş kanadında gelen yazı.
İnsan gül fidanında yanan konca.
İnsan umutların kapısı.

Kadir'e göre ileri sanatçı «çıkarlarını gerilikte, haksızlıkta, dünyanın felâketinde gören kuvvetlere» karşı çıkar. «Tek kaygusu, toplumların iyi günlere götürülmesi» dir. Bu anlayışla eserinde gerçek hayatı, «İyi ile kötünün, doğru ile doğru olmayanın, haklı ile haksızın, aydınlıkla karanlığın, hayatla ölümün çatışmasını» yansıtır. «Sağlam bir temele dayandığı, yani sanatını gerçek hayata, kendi hayatıyla birlikte halkın hayatına bağladığı için, halkının isteklerine, zevklerine karşı yürümediği için bir bakıma sonsuz imkânsızlıklar içinde, bir bakıma bol malzeme ve halk dilinin geniş imkânları içinde, bulunur.» Yürüdüğü yol elbette çetin bir yoldur. Ama «yolların en güzeli» dir [4].

«DÖRT PENCERE»

Kadir'in bundan sonraki eseri «Dört Pencere» dir (1962). İçinde 22 şiir bulunur. Bunların çoğu vaktiyle yayımlanmış ya da baskı dolayısıyla yayımlanmamıştır. Örneğin, baştan beş şiir (Türkü, Mektup, Terhis, Siperde, Bir İnsan) doğrudan doğruya «Tebliğ» den aktarılmıştır. «Kımıldamadan, Koğuş, Bir Diktatörün Son Konuşması, Dolaşan Adam, Benim İşim Değildi Bu, Esirliğim» adlı şiirler ise öz ve biçimde Tebliğ'in çizgisini sürdürürler. Belli ki, ya «Tebliğ'e konulmamış ya da ondan az sonra yazılmışlardır. Nitekim, şiirlerde yine şairin askerlik anıları ve arkadaşları ile İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği korkunç yıkımlar insancı bir görüş-

(4) Yeryüzü, (15 Şubat 1952).

le sergilenir. Ayrıca Mussolini'nin kişiliğinde faşizmin canavarlığı taşlanır.

Kimi şiirler (Bektaş'la Yakup, Güneşin Altında, Bir Sevda Türküsü) ise sürgün yıllarının ürünleridir. Bunlarda Anadolu halkının acı ve umarsız hayatı yansıtılır. Sözgelimi, birinci şiirde, ağabeyleri askere gidince, iş bulmak üzere şehire göçmek zorunda kalan öksüz iki köy çocuğunun serüveni hikâye edilir. İkinci şiirde, kocası askere gitmiş bir köylü kadınının çocuğunu şehire hastaneye getirirken ölüşü anlatılır. Bu şiir de birincisi gibi hikâye tekniğiyle kurulmuştur ve dokunaklı bir hava taşımaktadır.

Geri kalan şiirler çoğunlukla 1959 - 1960 yılları arasında yazılmışlardır. Bundan ötürü öbür şiirlerden oldukça ayrıdırlar. Bunlarda dil daha bir durulmuş, anlatım daha bir arınmış, gerçeğe bakış daha bir incelmiş, duyarlık daha bir artmıştır. Duygu, düşünce, gerçek, hayal, hepsi birbiriyle daha bir kaynaşmıştır. Şair artık belirgin bir ustalığa varmıştır:

Bir mektup ol, sabahlar gibi gel.
Bir kuş ol, kon beşiklerin üstüne.
Bir göz ol, içine bizi al.
Bir deniz ol, yayıl dalga dalga.
Bir gemi ol, getir bize insanları.
Bir rüzgâr ol, götür bizi insanlara.
Bir şarkı ol, dağ taş deme git.
Bir kavak ol, ver elini güneşe.
Bir çınar ol, bağrımıza daya kökünü.
Bir orman ol, dorukta.
Bir meydan ol, uğulda.
Bir kundak ol, sıcak sıcak sar bizi.

(Sar Sıcak Sıcak)

«MUTLU OLMAK VARKEN»

Kadir 1968'de bütün eserlerini ve o zamana değin yayımlayamadığı şiirlerini bir tek kitapta toplar: «Mutlu Olmak Varken».

Kitaptaki şiirler, yazılış tarihlerine göre şöyle kümelenmiştir: Hapiste (1938), Bölükte (1939 - 41), Bizim Sokak (1942), Tebliğ (1942 - 43), Sürgünde (1943 - 47), Kurtlara Karşı (1948 - 60), Ağıtlar (1963).

Bu kümelere konulan şiirlerin çoğunu önceki dönemlerde gözden geçirmiştim. Onun için, burada, yalnızca son küme üzerinde duracağım.

«Ağıtlar» Nâzım Hikmet'in ölümü dolayısıyla kaleme alınmışlardır. Ayrıca «Sürgünde» kümesinde de «Ustaya Mektuplar» başlığını taşıyan beş şiir vardır.

«Mektuplar» 1945'te Konya ve Kırşehir'de yazılmışlardır. Bundan ötürü, bir yandan sürgünlük yıllarının baskı altında, açlık ve yoksunlukla sürdürülen kahırlı yaşantılarını belirtirler; öbür yandan da N. Hikmet'le hapisanede birlikte geçirilen günlerin unutulmaz anılarını dile getirirler. Şairin Usta'sına beslediği derin dostluk, özlem ve hayranlık umut ve şefkatle beslenen yalın ve içten bir anlatımla dışa vurulur:

Bin dokuz yüz otuz sekizde
seninle beraberdik
Ankara Cezaevinde.
Ben yirmi yaşındaydım o zaman,
Sen galiba otuz beşinde.

Bir gün gelir,
her şey unutulur,
açlık, sürgün, hapisane
ve takip edildiğimiz
sokak sokak.

Kadir'e göre N. Hikmet yalnızca bir usta, bir dost, bir ağabey değil, «toprağının hapsedilen yüreği, dili ve hürriyeti» dir de. Onun için, 1963'te ölünce, beyninden vurulmuşa döner. Ardarda dört ağıt yakar. «Ağıtlar» da derin bir üzüntünün yanı sıra büyük bir sevgi ve özlem bulunur. N. Hikmet'in yiğitliği, insancıllığı, ölümsüzlüğü yine özentisiz ve oyunsuz bir deyişle ortaya konur:

Toprak çürür,
o gözler çürümez,
açar mavi mavi
çocukların gözlerinde.

Çocukların gözlerinde.

Kadir «Mektuplar» da olduğu gibi «Ağıtlar» da da kişisel duygularına ideolojik bir boyut kazandırmasını bilir. Bu da, onun, toplumculuğa sönmeyen bir ateşle bağlılığını gösterir. Otuz yıl önceki şiirleriyle şimdikiler arasında görülen ülküsel tutarlık bunun kanıtıdır.

SON SÖZ

Buraya değin yapılan açıklamalar şöyle özetlenebilir:

Kadir şiirlerini yayımlamağa 1940'larda başlamıştır. Nâzım Hikmet'in getirdiği toplumcu gerçekçi anlayışa bağlanmıştır. Bu yüzden başına türlü belâlar gelmiş, fakat ülküsünden ve sanatından hiç ödün vermemiştir. Karınca gibi sabırla çalışarak ağır ağır ilerlemiş, kendine özgü bir şiire ve söz götürmez bir ustalığa varmıştır. En son yazdığı şiirlere şöyle bir göz atanlar bu gerçeği hemen göreceklerdir. Sürekli baskılara, yoksunluklara,

üzgülere karşın ne umudu, ne çabası, ne de sevgisi azalmıştır: Yurdunun ezilen insanlarını 35 yıl önceki gibi yine ateşle sevmektedir; barışı, özgürlüğü ve adaleti 35 yıl önceki gibi yine kuvvetle savunmakta, savaşa, faşizme ve emperyalizme 35 yıl önceki gibi yine öfkeyle karşı çıkmaktadır. Dün olduğu gibi bugün de yazdıklarından ötürü kovuşturmaya uğraması bundandır. Ama boşuna! Onu yolundan alıkoyamayacaklardır. Çünkü, Kadir'in adı çilenin olduğu kadar direncin de adıdır, umudun ve çalışkanlığın da adıdır. Kısacası, örste dövüle dövüle çelikleşen namusun adıdır...

Yeni A Dergisi (Mayıs 1974)

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

HAPİSTE

Yaşantım 25
Mahpusane Düşünceleri (1) 29
Mahpusane Düşünceleri (2) 30
Mahpusane Düşünceleri (3) 31
Şarkı 32

BÖLÜKTE

Mektup 35
Nöbette 37
Koğuş 38
Türkü 40
Darendeli 41
Uşaklı İzzet 42
Terhis 43
Buluşursak 44

BİZİM SOKAK

Salih 47
Ahmet 49
Zehra 50
Her Şeye Rağmen 51
Şiirlerim 53

TEBLİĞ

Siperde 57
Yolda Esirler 59
Tebliğ 61
Bir İnsan 63
Tamam 64
Kımıldamadan 65
Hani Bir Zamanlar 66
Hatırlamak 68
Şükürlü Köyünde Bir Gece 69

SÜRGÜNDE

Yalnız 75
Hasret Başladı 76
İhtiyaç 78
Ayna, Yüzüm ve Dreyfüs 79
Cibali 81
Benim Kudretim 82
Dimdik 84
Dünyamızın Geleceği 86
Hemşerim (1) 87
Hemşerim (2) 88
Sabır 90
Ve Çocuklar 92
İstanbul 94
Beşiktaş Tramvayı 95
Han Odasında 96
Herifin Önünde 98
Bir Diktatörün Son Konuşması 100
Hüükümet Kapısında 102
Kulağımın Dibinde 104
Savaş Sonrası Kartpostalları (1) 105
Savaş Sonrası Kartpostalları (2) 108
Savaş Sonrası Kartpostalları (3) 109
Esirliğim, Üstüm Başım 110
Çile 113
Seni Arıyorum 114
Uzaklar ve Sen 116

Bu Vücut 118
Kısalan 119
Ustaya Mektuplar (1) 121
Ustaya Mektuplar (2) 123
Ustaya Mektuplar (3) 125
Ustaya Mektuplar (4) 126
Ustaya Mektuplar (5) 127
Dağ Başında 130
Siz 131
Ekecik Dağları 132
Bektaş'la Yakup 133
Hep Beraber 136
Belki Daha Çok Zaman 138
Yarın Akşam 139
Güneşin Altında 140
Yol 142
Bir Bir 143
Birdenbire 144
Olur Biter 145
Kağnılar 146
Hastayken Aklıma Gelenler 147
Bir Kayısı Ağacı 149
Deme 154
Kim 155
Yumruk 156
İki Gözü İki Çeşme 157
Ve Sanki 158
Kader 159
Soğuklar 160
Oğlum, Mehmet 161
Benim En Küçük Hakkım 162
Yerin Var mı? 164

KURTLARA KARŞI

Kurtlara Karşı 167
Dostlar Sofrası ... 168
Hoş Geldin Halil İbrahim 169
Bir Sevda Türküsü 171
Nerde Yatmalı 172

8 Nisan 1950 173
Açılır Kapılar 174
Birinci Oğluma Ninni 175
Onlar 176
Doyasıya 177
Bir Bardak Şarap Zehir Oldu 178
Gece İçinde 179
İnsan Gücü 180
Bu Su Çoğala Çoğala 181
İnsan 182
Bir Ananın Türküsü 183
Çiçekleri Umudumuzun 185
Sabah Türküsü 187
Daha Aşağı 188
Ekmek 189
Bir İnsanın Sonu 191
Dön, Geri Bak 192
Gecelerin Dibinden 193
İşsizlik 195
Sokağa Çıkma Yasağı 196
Dört Pencere 197
Sar Sıcak Sıcak 198

AĞITLAR

Birinci Ağıt 201
İkinci Ağıt 203
Üçüncü Ağıt 205
Dördüncü Ağıt 206

Neler Dendi 209

A. KADİR'in ÖBÜR KİTAPLARI

Tebliğ	(1943)
Bugünün Diliyle Mevlânâ	(1955, 5. b. 1976)
Hoş Geldin Halil İbrahim	(1959, 2. b. 1965)
Asıl Adalet	(1960)
Seçme Şiirler (Eluard'dan, Bezirci'yle)	(1961, 2. b. 1968)
İlyada (A. Erhat'la)	(1958 - 1962, 3. b. 1975)
Dört Pencere	(1962)
Bugünün Diliyle Hayyam	(1964, 3. b. 1976)
Eski Çağlar Tarihi (Tarihi Kadim)	(1965)
1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet	(1966, 2. b. 1967)
Bugünün Diliyle Tevfik Fikret	(1967, 2. b. 1970)
Odysseia (A. Erhat'la)	(1970)
Dilden Dile	(1970)
Halkın Ekmeği (Brecht'ten, Bezirci'yle)	(1972, 2. b. 1974)
Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri I.	(1973)
Vietnam Şiiri (A. Timuçin'le)	(1973)
Filistin Şiiri (A. Timuçin ve S. Salom'la)	(1974, 2. b. 1976)
Portekiz Sömürgeleri Şiiri (A. Timuçin'le)	(1975)
Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri II.	(1975)

Fotoğraf : İsa Çelik

A. Kadir'i pek severim. Yüreğimin başında oturan insanlarımdan biridir. Ona ait bütün hatıralarım, iyi mert ve güzeldir. Onun yüreği halis bir şair yüreğidir.

Nâzım Hikmet

A. Kadir dün de, bugün de halkın, insanların şairidir. Şiirlerinde alabildiğine bir insan sevgisi, alabildiğine bir sıcaklık ve candanlık vardır.

İlhami Soysal

Dört çarpı dört yüz bayrak yarışı vardır ya, bu bayrağı A. Kadir gür sesli ozanlardan almış, namusluca, gücünün, nefesinin yettiği yere kadar götürmüştür.

Mehmed Kemal

A. Kadir, göğüs gerdiği nice çileleri yalın ama etkileyici bir biçimde dile getirir. Yaşadığının dikenliğine rağmen şiirleri yakınma değil, mutluluk kokar.

Doğan Hızlan

Kadir şiirlerini yayımlamaya 1940'larda başlamıştır. Nâzım Hikmet'in getirdiği toplumcu gerçekçi anlayışa bağlanmıştır. Bu yüzden başına türlü belâlar gelmiş, fakat ülküsünden ve sanatından hiç ödün vermemiştir. Karınca gibi sabırla ağır ağır ilerlemiş, kendine özgü bir şiire ve söz götürmez bir ustalığa varmıştır.

Asım Bezirci

25 LİRA